

Piotr Weryński
Dorota Dolińska-Weryńska

INNOWACJE SPOŁECZNE W SENIORALNYCH ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH NA GÓRNYM ŚLĄSKU

DOBRE PRAKTYKI
I ANALIZA BARIER ROZWOJOWYCH

DOM
WYDAWNICZY
ELIPSA

INNOWACJE SPOŁECZNE W SENIORALNYCH ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH NA GÓRNYM ŚLĄSKU

INNOWACJE SPOŁECZNE
W SENIORALNYCH
ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH
NA GÓRNYM ŚLĄSKU

DOBRE PRAKTYKI
I ANALIZA BARIER ROZWOJOWYCH

POLITECHNIKA ŚLĄSKA
WYDZIAŁ ORGANIZACJI I ZARZĄDZANIA

**INNOWACJE SPOŁECZNE
W SENIORALNYCH
ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH
NA GÓRNYM ŚLĄSKU**

**DOBRE PRAKTYKI
I ANALIZA BARIER ROZWOJOWYCH**

**Piotr Weryński
Dorota Dolińska-Weryńska**

WARSZAWA–GLIWICE 2021

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Wiedza Edukacja Rozwój (projekt UDA-POWR.03.01.00-00-T054/18-00 *Innowacje społeczne trzecią misją uczelni*). Projekt realizowany w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju: Trzecia Misja Uczelni.

Recenzent:

prof. dr hab. Barbara Szatur-Jaworska, Uniwersytet Warszawski

Projekt okładki

Agnieszka Miłaszewicz

Opracowanie językowe i korekta

Hanna Januszewska

© Copyright by Piotr Weryński, Dorota Dolińska-Weryńska and Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2021

ISBN 978-83-8017-381-1

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel. 22 635 03 01
e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Zarys problematyki UTW i senioralnych organizacji pozarządowych (NGOs)	11
2. Innowacje społeczne – analiza pojęciowa, przegląd istniejących koncepcji	19
3. Założenia teoretyczne i metodologiczne badań barier rozwojowych senioralnych NGOs.....	31
4. Analiza barier sprawstwa w działaniach badanych NGOs i UTW ...	43
5. Analiza resentymentalnych barier sprawstwa w badanych NGOs. Studia przypadków	51
6. Bariery w komunikacji oraz tworzenie wizerunku w senioralnych NGOs.....	63
7. Senioralne NGOs i UTW w środowiskach wielkomiejskich – dobre praktyki	75
8. Senioralne NGOs i UTW w miastach średniej wielkości – dobre praktyki	107
9. Senioralne NGOs i UTW w środowiskach małomiasteczkowych i wiejskich – dobre praktyki	135
Wnioski końcowe	161
Bibliografia	165
Aneks.	171

Wstęp

Pogłębiająca się zmiana struktury demograficznej społeczeństwa polskiego w kierunku wzrostu udziału osób w wieku 60+ w populacji, sprzyja zwiększeniu sprawstwa seniorów w życiu społecznym, np. poprzez zwiększenie ich partycypacji w instytucjach społeczeństwa obywatelskiego czy instytucjach edukacyjnych. Polska była trzecim krajem, po Francji i Belgii, w którym przyjął się i rozwinął ruch Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Obecnie ruch UTW w Polsce to ponad pół tysiąca działających w całym kraju organizacji. Uniwersytety Trzeciego Wieku działające na Śląsku, mają na celu szeroko pojętą poprawę jakości życia seniorów po 60. roku życia, a także wykorzystanie potencjału osób starszych na rynku pracy – wiedzy, umiejętności i doświadczenia życiowego, dla rozwoju gospodarczego i społecznego kraju¹. Badania i obserwacje autorów pokazują, że śląski model UTW bliski jest tzw. modelowi brytyjskiemu, który oparty jest na samokształceniu i samopomocy seniorów, bez wsparcia ze strony uczelni. Powoduje to, że śląskie organizacje senioralne mają silną moc sprawczą i są prosumentami tworzonych przez siebie i dla siebie innowacji społecznych.

Niniejsza publikacja jest efektem prac naukowo-badawczych w projekcie „Innowacje społeczne trzecią misją uczelni”, współfinansowanym przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach programu Wiedza Edukacja Rozwój (III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, Działanie 3.1. Kompetencje w szkolnictwie wyższym). Projekt realizowany w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (NCBR) Trzecia Misja Uczelni. Projekt był realizowany na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej. Jego celem było podniesienie kompetencji pozwalających na poszerzenie wiedzy ogólnej i specjalistycznej

¹ W. Borczyk, *Sytuacja osób starszych w kontekście doświadczeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych „Wrzos”, 2012, http://www.wrzos.org.pl/download/Ekspertyza_2_ASOS.pdf [dostęp: 22.02.2018]; W. Borczyk, W. Nalepa, B. Knapik, W. Knapik, *Standardy działania uniwersytetów trzeciego wieku*, Wyd. Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń UTW, Nowy Sącz 2012.

oraz rozwój zainteresowań osób starszych w wieku 60+ w województwie śląskim, skutkujące wzrostem poziomu ich zaangażowania społecznego i obywatelskiego, zwiększenie reprezentatywności ich interesów w polityce lokalnej i regionalnej województwa.

Książka uwzględnia zarówno teoretyczne podstawy projektu, odwołania do jego metodologicznych założeń, wyniki badań własnych, jak i opisy praktycznych zastosowań, zaproponowanych przez seniorów, innowacji społecznych (dobre praktyki).

Zostanie podjęta problematyka barier strukturalnych, kulturowych oraz barier sprawstwa (*agency*) ograniczających rozwój innowacji społecznych w wybranych śląskich senioralnych organizacjach pozarządowych (NGOs)². Jedną z głównych barier przy wdrażaniu innowacji społecznych jest bariera sprawstwa. Przyjęto, że w dzisiejszych czasach ważnym parametrem determinującym sprawczość są posiadane kompetencje cyfrowe. Dlatego istotnym będzie ustalenie poziomu kompetencji cyfrowych liderów i członków badanych organizacji pozarządowych jako prosumentów innowacji społecznych, co warunkuje przebieg ich działalności innowacyjnej.

Podstawą teoretyczną badań, zaprezentowanych w publikacji naukowej, jest morfogenetyczna teoria struktury i sprawstwa Margaret Archer oraz jej schemat analizy przyczynowej. Na ich podstawie i wykorzystując analizę jakościową danych uzyskanych podczas wywiadów grupowych (FGI) oraz wywiadów internetowych wspomaganymi komputerowo (CAWI) z członkami organizacji pozarządowych, dokonana zostanie diagnoza barier rozwojowych i podjęta będzie próba wyjaśnienia przyczyn występowania napięć społecznych w procesach inicjowania, testowania i wdrażania innowacji społecznych. W książce przedstawiony zostanie też oraz zastosowany autorski, morfogenetyczny schemat wyjaśniania przyczyn powstawania mechanizmów i efektów resentymentalnych, warunkujących przebieg innowacji społecznych.

Pierwszy rozdział publikacji jest wprowadzeniem do problematyki innowacji społecznych i senioralnych organizacji pozarządowych, a także dotyczy

² Badania były realizowane w ramach projektu *Innowacje społeczne trzecią misją uczelni* (NCBiR), który był realizowany pod kierownictwem dr. Piotra Weryńskiego od 1.12.2018 do 28.02.2021 roku w ramach Działania 3.1, *Kompetencje w szkolnictwie wyższym* w Osi III PO WER, realizacja *Trzeciej Misji Uczelni*. Celem projektu było podniesienie kompetencji (pozwalających na poszerzenie wiedzy i umiejętności z zakresu tworzenia innowacji społecznych, kompetencji cyfrowych, komunikacji społecznej) 252 liderów i członków organizacji senioralnych (177K i 75M) w wieku 60+ z 21 środowisk lokalnych (miast i gmin) województwa śląskiego. Efektem projektu ma być wzrost poziomu ich zaangażowania społecznego i obywatelskiego, zwiększenie reprezentatywności ich interesów w polityce lokalnej oraz regionalnej.

genezy i współczesności senioralnych NGOs i UTW. Rozdział 2 obejmuje analizę pojęciową innowacji społecznych, przegląd istniejących koncepcji pojęcia. W rozdziale 3 przedstawione zostaną założenia teoretyczne pracy, jak również opisane podstawy metodologii badań, ściślejsza charakterystyka przedmiotu badań, zastosowane metody i techniki badawcze. Rozdziały 4, 5 i 6 zawierają relację z własnych badań empirycznych. Odpowiednio prezentowane będą wyniki analiz istniejących barier strukturalnych, barier sprawstwa oraz resentymentalnych barier sprawstwa w podejmowanych działaniach innowacyjnych, a także rezultaty badań sposobów komunikacji oraz tworzenia wizerunku w senioralnych organizacjach pozarządowych na Górnym Śląsku.

Z punktu widzenia praktyki działań senioralnych organizacji pozarządowych na Górnym Śląsku dużą wagę mają rozdziały 7, 8 i 9, w których zaprezentowane zostaną tzw. dobre praktyki oraz przykłady wybranych projektów realizowanych przez biorące udział w badaniach organizacje senioralne, z podziałem na środowiska wielkomiejskie, średnie miasta oraz środowiska małomiasteczkowe i wiejskie. Część praktyczna może być zatem przydatnym drogowskazem dla innych senioralnych organizacji pozarządowych, które podejmą działania włączające do życia społecznego, obywatelskiego czy lokalnej społeczności. Książkę kończy podsumowanie, bibliografia oraz spis aneksów.

Publikacja odnosi się do interdyscyplinarnej problematyki innowacji społecznych, przeznaczona jest do celów naukowych, dydaktycznych, może być również użyteczna dla praktyków życia publicznego, a zwłaszcza przedstawicieli organizacji pozarządowych.

Autorami i realizatorami projektu są pracownicy Katedry Stosowanych Nauk Społecznych Wydziału Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej, stąd serdeczne podziękowania dla władz naszej Uczelni, a w szczególności dla Dziekana Wydziału prof. dr. hab. inż. Jana Kaźmierczaka oraz kierownika Katedry Stosowanych Nauk Społecznych dr hab. Aleksandry Kuzior, prof. PŚ za wszechstronne wsparcie i umożliwienie realizacji projektu w strukturach Politechniki.

Serdeczne podziękowania autorzy książki składają również wszystkim uczestniczkom i uczestnikom projektu „Innowacje społeczne trzecią misją uczelni” – przedstawicielom Rad Seniorów, Uniwersytetów Trzeciego Wieku, organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów na terenie wybranych 21 miast i gmin Górnego Śląska za aktywny udział i zaangażowanie, pomoc w organizacji szkoleń i warsztatów oraz podzielenie się posiadany doświadczeniem i dobrymi praktykami w realizacji inicjatyw seniorskich.

1. Zarys problematyki UTW i senioralnych organizacji pozarządowych (NGOs)

Wyzwania wynikające z procesu starzenia się społeczeństwa wymagają podjęcia wielokierunkowych działań, których celami głównymi są: zapewnienie godnego starzenia się poprzez poprawę jakości i poziomu życia oraz tworzenie warunków do aktywności zawodowej i społecznej osób w wieku 60+. Ze względu na różnorodność obszarów, w których działania te powinny być podjęte, niezbędne jest staranne rozpoznanie potrzeb i oczekiwań środowiska osób starszych oraz osób, organizacji i instytucji działających na ich rzecz, a następnie wypracowanie wielokierunkowej, kompleksowej i długoterminowej strategii działań, odpowiadającej w jak największym stopniu na te potrzeby i oczekiwania.

Obserwowane zmiany w strukturze demograficznej kraju w kolejnych latach i dekadach będą przybierać na sile. Według prognozy Głównego Urzędu Statystycznego w 2035 roku osoby mające 60 lub więcej lat będą stanowić już niemal 1/3 polskiej populacji. W 2050 roku już 40% populacji¹. Przeglądając się dynamice zmian demograficznych na przestrzeni ostatnich lat obserwujemy stały przyrost grupy wiekowej 60+:²

- w 1946 roku ludzi powyżej 60. roku życia w Polsce było 9%,
- w 1990 roku ludzi powyżej 60. roku życia w Polsce było 13%,
- w 2017 roku ludzi powyżej 60. roku życia w Polsce było 23%,
- dziś osoby starsze stanowią prawie 24% naszego społeczeństwa.

Według prognoz Eurostatu w Polsce w ciągu najbliższych 15 lat liczebność grupy osób 80+ wzrośnie o 143%, gdzie przewidywania dla całej UE mówią o 88% wzroście tej grupy wiekowej. Ponadto w tym samym okresie liczba ludności w Unii Europejskiej zwiększy się o ponad 5%, a w tym samym okresie w Polsce niestety zmaleje również o 5%³. Dane demograficzne wskazują, że warto zwrócić uwagę na potencjał polskiego rynku w ujęciu liczby dojrze-

¹ *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Główny Urząd Statystyczny, s. 134–136.

² *Ibidem*, s. 166–167.

³ *Ibidem*, s. 36.

tych osób. Porównując liczbę osób starszych w naszym kraju do innych krajów w Europie, okazuje się, że w Polsce jest więcej osób po 60. roku życia niż wszystkich mieszkańców w 1/3 krajów UE. Przykładowo Dania, Norwegia, Szwecja, Białoruś i Austria są mniejszymi rynkami, niż nasz „tylko senioralny rynek”⁴. Wskaźnik obciążenia demograficznego, czyli udział osób w wieku 65 lat i więcej w stosunku do osób w wieku 15–64 lata ma w najbliższych dziesięcioleciach znacząco wzrastać w całej UE. W 2010 roku wyniósł około 25%, w 2016 roku wzrósł do 29,6% i przewiduje się, że będzie rósł i osiągnie 51,2% w 2070 roku⁵.

Aktualne badania GUS (2021) pokazują również pewną tendencję, która niewątpliwie związana jest z epidemią COVID-19. Przewidywana długość życia emerytów skróciła się o ponad rok. W wieku 60 lat przewidywana długość życia spadła o 13,8 miesięcy, w wieku 65 - o 13,3 miesiąca.

Dla osoby w wieku 60 lat w 2020 roku średnia dalszego trwania życia:

- W 2020 roku wyniosła 261,5 miesiąca – czyli ostatecznie przewidywana długość życia to 81 lat i 9 miesięcy
- W 2021 – 247,7 miesiąca – ostatecznie 80 lat i 7 miesięcy

A dla osoby w wieku 65 lat:

- W 2020 – 217,6 miesiąca – ostatecznie 83 lata i jeden miesiąc
- W 2021 – 204,3 miesiąca – ostatecznie 82 lata⁶.

W tym kontekście szczególnie znaczenia nabiera potrzeba wypracowania przestrzeni umożliwiającej aktywne i satysfakcjonujące funkcjonowanie osób, które zakończyły swoją aktywność zawodową. Jedną, choć należy podkreślić że nie jedyną, z możliwych dróg jest popularyzacja i wspieranie ruchu Uniwersytetów Trzeciego Wieku mogących stać się organizacjami naturalnej aktywności dla seniorów.

Kluczowym czynnikiem wpływającym na jakość życia jest aktywność intelektualna i poczucie przynależności do zbiorowości. Niezależnie od wieku i etapu życia każdy człowiek ma potrzebę relacji i kontaktu z innymi ludźmi. Jakość życia to bowiem nie tylko byt w sensie fizycznym, ale także możliwości wzbogacenia ducha, umysłu, możliwość kształcenia, a także twórczość i kreatywność⁷. Rozwój Uniwersytetów Trzeciego Wieku, rosnąca liczba

⁴ Ibidem.

⁵ D. Batorski, *Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych*, [w:] J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, s. 297–327.

⁶ *Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn* (infor.pl) [dostęp: 12.07.2021].

⁷ Por.: *Raport z badania. Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie aktywizacji kulturalnej seniorów. Uniwersytety Trzeciego Wieku Kultura i Rozwój*, Ministerstwo Kultury

osób angażujących się w ich działalność, a także coraz większe zróżnicowanie oferty nie pozwalają przejść obojętnie obok tego fenomenu. Uniwersytety pozwalają na ciągłe poszerzanie wiedzy, pobudzają do aktywności, ułatwiają nawiązywanie relacji międzyludzkich, mobilizują i zapewniają możliwość dbania o kondycję fizyczną⁸.

Nasilająca się zmiana struktury demograficznej polskiego społeczeństwa w kierunku wzrostu udziału osób w wieku 60+ w populacji towarzyszy aktywizacja organizacji pozarządowych seniorów, stymulowana funduszami Unii Europejskiej i jej wzorami uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim. Procesy te sprzyjają wzrostowi udziału tego typu seniorów w życiu społecznym.

Górny Śląsk to najbardziej zurbanizowana część Polski, której ludność zamieszkuje głównie duże i średnie miasta (powyżej 100 tys. mieszkańców). Ludność regionu jest zróżnicowana zarówno pod względem narodowościowym, jak i etnicznym. W sensie kulturowym stanowi pogranicze polsko-niemiecko-czeskie. Do niedawna był to największy region przemysłowy w kraju, zdominowany przez przemysł ciężki (hutniczy, maszynowy i zbrojeniowy) oraz energetykę, opartą na wydobyciu i uszlachetnianiu węgla kamiennego i rud metali. Obecnie przesuwa się coraz bardziej w kierunku obszaru o charakterze postindustrialnym i przechodzi intensywną restrukturyzację w kierunku Gospodarki 4.0 i Społeczeństwa 5.0.

Opisany powyżej proces starzenia się społeczeństwa sprawia, że powyższa kwestia nabiera coraz większego znaczenia społeczno-gospodarczego. Szczególnie dobrze widać to w regionie Polski, w którym procesom starzenia się społeczeństwa, a także wyludnieniu wynikającemu z emigracji zarobkowej, towarzyszy intensywna transformacja gospodarcza skutkująca całymi kategoriami zawodowymi, takimi jak górnicy, hutnicy, kolejarze czy pracownicy przemysłu zbrojeniowego, przechodzący na wcześniejsze emerytury. Procesy te generują nadreprezentację osób w wieku emerytalnym w większości miast regionu. Grupą społeczną seniorów, która stara się odnaleźć się w nowej rzeczywistości regionu w najbardziej aktywny i efektywny sposób, są liderzy i członkowie senioralnych organizacji pozarządowych. Dlatego badaniem objęto wszystkich liderów i członków organizacji pozarządowych, które wzięły udział w projekcie, w szczególności z Uniwersytetów Trzeciego Wieku ze zdecydowanej większości miast i gmin Górnego Śląska. Zdecydowana większość z tych Uniwersytetów ma status organizacji pozarządowych. Przedmiotem

i Dziedzictwa Narodowego, Kraków 2016, s. 4; E. Skrzypek, *Czynniki kształtujące jakość życia*, <http://idn.org.pl/Lodz/Mken/Mken%202001/Referaty%202001/14.pdf> [dostęp: 20.04.2013].

⁸ *Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie...*, op. cit., s. 2.

badani byli liderzy i członkowie UTW oraz senioralnych organizacji pozarządowych z 21 środowisk śląskich.

Uniwersytety Trzeciego Wieku to instytucje, które aktywizują seniorów, pomagają im dostosować się do zmian zachodzących we współczesnym świecie. Powstały w latach 70. XX wieku i do dziś rozwijają różne formy swojej działalności⁹. Uniwersytety Trzeciego Wieku to placówki edukacyjne, w których osoby starsze nabywają wiedzę i nowe umiejętności. Głównym ich celem jest szeroko pojęta aktywizacja osób starszych, ale również prowadzenie badań nad procesem starzenia się oraz okresem starości. Ogromna popularność, jaką cieszą się tego typu placówki zarówno w Polsce, jak i na świecie daje podstawy do tego, aby zastanowić się nad kierunkiem ich dalszego rozwoju, szczególnie w kontekście nowych technologii¹⁰. Uniwersytety Trzeciego Wieku, które stawiając sobie za cel edukację i integrację osób w wieku senioralnym, działają w różnych formach, a ponad 56% z nich w formie stowarzyszeń¹¹. Emeryci widząc możliwości własnego systematycznego rozwoju intelektualnego i społecznego, przy zachowaniu możliwości aktywnej więzi pokoleniowej, wobec braku innych propozycji ze strony samorządowej, jak i administracyjnej, zaczęli zakładać stowarzyszenia – Uniwersytety Trzeciego Wieku. Liczba UTW stale się powiększa – w 2019 roku działało 640 jednostek – a wg danych Głównego Urzędu Statystycznego liczba słuchaczy sięgnęła około 113 tys. osób. Przyłożmy tę liczbę jednak do ogólnej liczby osób w wieku 60 i więcej lat, która w 2019 roku sięgnęła 9,7 mln (na 38,4 mln całej populacji)¹². Dodatkowo z badania LFS/BAEL wynika, że w Polsce w edukacji formalnej i poza formalnej np. w ramach UTW – w 2018 roku zaangażowanych było jedynie około 1,6% osób w wieku 55–74 lata (w UE średnia wyniosła 5%)¹³.

⁹ M. Edwards-Schachter, M.L. Wallace, *Shaken, but not stirred: Sixty years of defining social innovation*, „Technological Forecasting and Social Change”, 2017, nr 119, s. 64–79. J. Howaldt, A. Butzin, D. Domanski, C. Kaletka, *Theoretical approaches to social innovation: A critical literature review. Deliverable of the project: Social Innovation: Driving Force of Social Change (SI-DRIVE)*, Sozialforschungsstelle, Dortmund 2014.

¹⁰ A. Grzanka-Tykwińska, M. Chudzińska, M. Podhorecka, K. Kędziora-Korantowska, *Uniwersytety Trzeciego Wieku wczoraj, dziś i jutro*, „Gerontologia Polska” 2015, nr 4, s. 165–200.

¹¹ *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce w 2019 r.*, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Warszawa 2020 (dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 27 października 2020 r.), s. 59–60, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-rok-2019>.

¹² Ibidem.

¹³ *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce w 2018 r.*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2019, s. 52–53, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-rok-2018>.

Ze względu na kryterium siły relacji z uczelniami można wyróżnić dwa modele: model francuski i model brytyjski. W pierwszym UTW są ściśle powiązane z ośrodkami akademickimi. Charakteryzują się wysokim poziomem działalności dydaktycznej i naukowo-badawczej. Są zróżnicowane pod względem form organizacyjnych (pełna integracja z uczelnią, ścisła współpraca czy niezależność od uczelni). Model brytyjski opiera się na samokształceniu i samopomocy seniorów bez wsparcia uczelni¹⁴.

Polska była trzecim, po Francji i Belgii, krajem, który zaakceptował i rozwinął ruch Uniwersytetów Trzeciego Wieku. W 2020 roku obchodziliśmy 45-lecie działalności Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce. Pierwsza placówka została otwarta w 1975 roku w Warszawie. Jej założycielką i propagatorką idei UTW była polska lekarka gerontolog, prof. dr hab. Halina Szwarc. Dziś w całym kraju funkcjonuje ponad 600 uniwersytetów trzeciego wieku, a wiąże się to z większą liczbą emerytów i wydłużeniem ich życia. Ponadto coraz więcej osób, które zakończyły już pracę zawodową, preferuje czynne spędzanie wolnego czasu w postaci zdobywania nowej wiedzy. Działające na Śląsku Uniwersytety Trzeciego Wieku zapewniają szeroko rozumianą poprawę życia seniorów powyżej 60. roku życia. W swoich założeniach statutowych wskazują dążenie do aktywizowania zawodowego i społecznego swoich członków i sympatyków, wykorzystanie potencjału seniorów na rynku pracy – w zakresie ich wiedzy, umiejętności i doświadczenia życiowego dla rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Obserwacje poczynione przez autorów w ramach projektu „Innowacje społeczne jako trzecia misja uczelni” pozwalają stwierdzić, że śląski model UTW jest bliższy tzw. modelowi brytyjskiemu, opartemu na samokształceniu i samopomocy seniorów, przy ograniczonym wsparciu ze strony uczelni lub w ogóle bez niej.

Rozwój Uniwersytetów Trzeciego Wieku, rosnąca liczba osób angażujących się w ich działalność, a także coraz większe zróżnicowanie oferty nie pozwalają przejść obojętnie obok tego fenomenu. Uniwersytety pozwalają na ciągłe poszerzanie wiedzy, pobudzają do aktywności, ułatwiają nawiązywanie relacji międzyludzkich, mobilizują i zapewniają możliwość dbania o kondycję fizyczną. Często są one otwarte nie tylko na seniorów, ale również na osoby wciąż aktywne zawodowo, które chcą się rozwijać, a także miło i twórczo spędzać czas. Stają się one obok innych organizacji senioralnych, domów kultury, bibliotek, czy klubów sportowych bardzo ważnymi ośrodkami aktyw-

¹⁴ A. Williamson, *Gender issues in older adults' participation in learning: Viewpoints and experiences of learners in the University of the Third Age (U3A)*, „Educ Gerontol.” 2000, nr 26, s. 49–66; OECD, *How's Life? Measuring Well-Being*, OECD Publishing, Paris 2011.

ności społecznej, tak w małych ośrodkach, jak i największych polskich aglomeracjach¹⁵.

Uczestnictwo w zajęciach UTW pełni ważną rolę w życiu słuchaczy, aktywizuje ich, nie tylko intelektualnie, ale również fizycznie oraz w aspekcie społecznym¹⁶. Obecnie obserwuje się wśród osób starszych coraz większe zainteresowanie edukacją ustawiczną oraz dbałość o zachowanie aktywności w okresie późnej dorosłości. Sytuacja ta to wyzwanie dla instytucji takich jak UTW, szczególnie w dobie burzliwych zmian w dziedzinie e-technologii czy e-mediów współczesnych społeczeństw¹⁷.

Nie bez znaczenia dla funkcjonowania UTW jest również fakt, że wśród osób starszych dostęp do nowoczesnych środków komunikacji z roku na rok jest coraz bardziej powszechny¹⁸. Dlatego w efektywnej pracy organizacji pozarządowych, w procesie wprowadzania innowacji społecznych bardzo istotną rolę odgrywają kompetencje cyfrowe jako składowe ich sprawczości.

Badania Głównego Urzędu Statystycznego (dane z 2018 roku) pokazują, że we wszystkich badanych UTW w Polsce studiowało łącznie 113,2 tys. słuchaczy, w tym 95,4 tys. kobiet. Najwięcej studiujących seniorów to osoby w wieku 61–75 lat (71,9%). Pod względem poziomu wykształcenia dominowały osoby z wykształceniem średnim (50,5%), a w przekroju według statusu na rynku pracy najczęściej słuchaczy miało status emeryta (87,9%).

Niewątpliwie wkrótce nieuniknione będzie powszechne wykorzystanie w edukacji seniorów nowoczesnych technologii takich, jak: e-learning, czy czasopisma online¹⁹. Kształcenie tego typu może okazać się szczególnie atrakcyjne dla osób, które z różnych przyczyn nie mogą uczestniczyć w zajęciach w określonym terminie. Stwarza to możliwość udziału w zajęciach również osobom, które ze względu na zły stan zdrowia czasowo lub stale nie mogą w nich uczestniczyć. Zastosowanie nowych technologii w nauczaniu osób starszych umożliwi im aktywne uczestnictwo w pozyskaniu nowych informacji z zakresu różnych dziedzin wiedzy. Umożliwi to im również nawiązywanie kontaktów z osobami o podobnych zainteresowaniach nie tylko w Pol-

¹⁵ *Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie...*, op. cit., s. 2.

¹⁶ H. Hrapkiewicz, *Uniwersytety Trzeciego Wieku jako jedna z form kształcenia osób starszych*, „Chowanna” 2009, nr 33, s. 115–127.

¹⁷ H. Zielińska-Więczkowska, *Lifelong education as an important factor for life satisfaction in late adulthood*, „Med Biol Sci.” 2010, vol. 24, s. 5–11.

¹⁸ K. Kędziora-Kornatowska, A. Grzanka-Tykwinińska, *Osoby starsze w społeczeństwie informacyjnym*, „Gerontologia Polska” 2011, vol. 19, s. 107–112.

¹⁹ M. Formosa, *Renewing universities of the third age: challenges and visions for the future*, „Rezerwa” 2009, nr 9, s. 171–196.

sce, ale również poza granicami kraju. Zastosowanie nowoczesnej technologii pozwala nie tylko na kształcenie na odległość, ale także na nawiązanie współpracy poprzez Internet pomiędzy różnymi Uniwersytetami Trzeciego Wieku prowadzącymi swoją działalność w Polsce i na terenie innych krajów. Współpraca taka może być formą urozmaicenia programów kształcenia, szansą dla słuchaczy na naukę języka obcego, a także okazją do nawiązania ciekawych znajomości i poznania innych kultur.

Działające na Górnym Śląsku senioralne organizacje pozarządowe i UTW są twórcami i konsumentami zarazem innowacji społecznych. Społeczne implikacje innowacji dostrzegł już Josef Schumpeter²⁰ jako prekursor naukowej refleksji nad innowacyjnością. Nauki społeczne w sposób systematyczny podjęły badania nad społecznymi skutkami innowacji na początku XXI wieku²¹. Wzrost zainteresowania tą kwestią wiązał się w wymiarze gospodarczym z konsekwencjami kryzysu finansowo-gospodarczego, który nastąpił po 2009 roku²². Jego efektem jest jeszcze silniejsze skupienie się na roli kreatywności, innowacyjności, w tym innowacyjności społecznej we wspieraniu wzrostu gospodarczego, tworzeniu bezpiecznych miejsc pracy, zwiększaniu konkurencyjności wśród społeczeństw krajów zachodnich borykających się m.in. ze starzeniem się społeczeństwa²³.

Członkowie śląskich UTW i senioralnych NGOs są specyficznymi prosumentami innowacji społecznych tworzonych przez seniorów i dla nich. Są oni prosumentami dokonywanych przez nich innowacji społecznych, ponieważ przejmują kolejno rolę inicjatorów, testerów, użytkowników i odbiorców innowacji. Poniżej przytoczone zostaną trzy argumenty mówiące o tym, dlaczego działania badanych posiadają znamiona innowacji społecznych i nie ma potrzeby weryfikowania stopnia ich innowacyjności:

²⁰ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960; T. McCraw, *Prophet of Innovation. Joseph Schumpeter and Creative Destruction*, Harvard University Press, Cambridge 2007; A. Mendes, A. Batista, L. Fernandes, P. Macedo, F. Pinto, L. Rebelo, M. Ribeiro, R. Ribeiro, M. Sottomayor, M. Tavares, V. Verdelho, *Barriers to Social Innovation*, <http://www.tepsie.eu/images/documents/tepsie.d3.1barrierstosocialinnovation.pdf> [dostęp: 19.09.2020].

²¹ G. Mulgan, S. Tucker, R. Ali, B. Sanders, *Social Innovation – What it is, why it Matters, How it Can be Accelerated*, The Young Foundation, Oxford 2007, s. 22–23; A. Bukowiecki, S. Rudnicki, J. Strycharz, *Społeczny wymiar innowacji*, „Zarządzanie Publiczne” 2012, nr 2 (20), s. 13–23.

²² M. Wronka-Pośpiech, *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 212, s. 124–136.

²³ A. Klimczuk, *Social Innovation in Poland*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015; European Commission, *Guide to social innovation* [text], European Commission 2013, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/> [dostęp: 31.05.2019].

1. Argument definicyjny: przyjęty sposób definiowania innowacji społecznej jako działalności grupowej o charakterze prosumenckim, co stanowi istotę działań senioralnych organizacji pozarządowych, nie wymaga udowadniania ich innowacyjności, gdyż kryteria innowacyjności określają sami wykonawcy. Są to kryteria związane z realizacją ich podmiotowości grupowej, zarówno pod względem sprawczości świadomościowej, jak i zobiektywizowanej. W idei tego typu organizacji wpisany jest prosumencki charakter ich działalności;
2. Argument społeczno-historyczny: innowacje społeczne wymagają szczególnego zaangażowania innowatorów, użytkowników i odbiorców, czyli relatywnie trwałego wśród nich sprzężenia zwrotnego. Powyższe czynniki posiadają badani członkowie organizacji senioralnych. Wynika to m.in. z faktu, że są to w większości osoby z wyższym wykształceniem, pełniące ważne role w dotychczasowym i obecnym życiu zawodowym i publicznym, czyli inteligencja. Ta kategoria społeczno-zawodowa, po utracie przez Polskę niepodległości na przełomie XVIII i XIX wieku, przejęła i w dużej mierze realizuje etos modernizatorów życia społeczno-gospodarczego;
3. Argument metodologiczny: postawione pytania badawcze nie dotyczyły weryfikacji działań podejmowanych przez badanych pod kątem posiadania cechy innowacyjności społecznej. Skoncentrowano się na zbadaniu rodzaju barier i typy refleksyjności, które pojawiają się podczas wprowadzania innowacji²⁴.

Przedstawione w książce badania nad barierami sprawstwa ograniczającymi proces wdrażania innowacji społecznych wśród członków senioralnych organizacji pozarządowych były częścią szerszej nakreślonych zadań. Przede wszystkim miały na celu zmianę wybranego zakresu lokalnej rzeczywistości społecznej lub instytucjonalnej. Stąd potrzeba badań w działaniu. Projekt o cechach *action research* powinien skutkować wzrostem poziomu zaangażowania społecznego seniorów, wzrostem reprezentacji ich interesów w polityce lokalnej i regionalnej. Dlatego, między innymi, podjęte działania szkoleniowe i aktywizujące seniorów skutkowały powstaniem 21 projektów mających cechy prosumenckich innowacji społecznych, 15 projektów uzyskało dofinansowanie, na przykład z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO), ASOS czy Granty Senioralne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach.

²⁴ M.E.B. Herrera, *Social innovation for bridging societal divides: Process or leader? A qualitative comparative analysis*, „Journal of Business Research” 2016, vol. 69, nr 11, s. 5241–5247; M. Fougère, B. Segercrantz, H. Seeck, *A critical reading of the European Union's social innovation policy discourse: (Re)legitimizing neoliberalism*, „Organization” 2017, vol. 24, nr 6, s. 819–843.

2. Innowacje społeczne – analiza pojęciowa, przegląd istniejących koncepcji

W rozdziale tym zostanie przybliżona szeroko pojęta problematyka innowacji. Są one niezwykle istotnym elementem życia gospodarczego i społecznego. Omówione będą współcześnie przyjmowane definicje i typologie innowacji. Szczególnie dużo uwagi autorzy poświęcą roli innowacji społecznych. Przedstawione będą ponadto podstawowe ekonomiczne oraz socjologiczne konceptualizacje pojęcia innowacji.

Innowacja jest dzisiaj kategorią i czynnikiem kluczowym z punktu widzenia pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego, kształtowania rynkowej przewagi konkurencyjnej oraz oddziaływania na postawy i zachowania odbiorców. Głównym celem innowacji powinna być poprawa jakości życia człowieka, na którą przekłada się rozwój nauki i gospodarki opartej na wiedzy i zrównoważonym rozwoju¹. Kluczowym wyznacznikiem innowacji jest nie tylko poprawa racjonalności gospodarowania wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces dostarczania produktów z miejsca ich wytworzenia do miejsca ich ostatecznego przeznaczenia, ale również poprawa jakości życia społeczeństwa².

Badania nad innowacjami i innowacyjnością, kojarzone są zazwyczaj z innowacjami technicznymi i technologicznymi lub w szerszym ujęciu, pochodzącym jeszcze od klasyka naukowej refleksji nad innowacją – Josefa Schumpetera³, z nowymi produktami, usługami, nowymi procesami, innowacyjnymi rozwiązaniami organizacyjnymi oraz marketingowymi. Jednak w sposób systematyczny nauki społeczne podjęły badania nad społecznymi skutkami

¹ P. Weryński, D. Dolińska-Weryńska, J. Tokar, *Zarządzanie innowacjami w sektorze MŚP*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, s. 13–16.

² C. Knee, *Learning from experience: five challenges for retailers*, „International Journal of Retail & Distribution Management” 2002, nr 11, s. 19.

³ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960, s. 104.

innowacji na początku XXI wieku⁴. Wzrost zainteresowania tą problematyką wiązać należy, w wymiarze ekonomicznym, z konsekwencjami kryzysu finansowego i gospodarczego powstałym po 2009 roku⁵. Jego efektem jest jeszcze silniejsze skupienie uwagi na roli kreatywności, innowacyjności, w tym innowacyjności społecznej dla wspierania zrównoważonego wzrostu gospodarczego, kreowania bezpiecznych miejsc pracy, zwiększenia konkurencyjności społeczeństw krajów Zachodu, zmagających się, między innymi z problemem starzenia się populacji. W wymiarze społecznym trwa proces upodmiotowienia szerokich kręgów społecznych, aktywizowania grup do tej pory wykluczonych z życia społecznego, obywatelskiego.

W rozdziale ukazany jest społeczny charakter innowacji i innowacyjności, podkreślając, że innowacje są efektem czegoś nowego, co ma prowadzić do uzyskania korzyści zarówno przez konsumentów, firmy, jak i całą gospodarkę.

Jak podaje słownik *Innowacji i Transferu Technologii* zjawisko innowacji jest nierozłącznie związane z pojęciem zmiany, nowości, reformy czy też idei postrzeganej jako nowa. Za innowacje uważa się najróżniejsze fakty, procesy i zjawiska o charakterze technicznym, organizacyjnym, społecznym lub psychologicznym⁶. W takim ujęciu innowacjami możemy nazywać wszystkie te zjawiska, procesy, produkty, które powstały w wyniku wprowadzenia zmiany lub takie, które tę zmianę wywołały, np. w zakresie użytkowania.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) uporządkowała terminologiczne zagadnienia związane z innowacją. W 1997 roku wydała podręcznik *Oslo Manual*, który stanowi obecnie powszechnie przyjmowany, międzynarodowy standard, stosowany w badaniach nad innowacjami. Zgodnie z OECD innowacja oznacza: „wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu, usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem”⁷. W podręczniku wyróżnione są cztery typy innowacji, które w dużej mierze odpowiadają najczęstszym klasyfikacjom strategii innowacji z uwagi na kryterium obszaru jakiego dotyczą (przedmiotu

⁴ G. Mulgan, S. Tucker, R. Ali, B. Sanders, *Social Innovation – What it is, why it Matters, How it Can be Accelerated*, The Young Foundation, Oxford 2007; A. Bukowiecki, S. Rudnicki, J. Strycharz, *Społeczny wymiar innowacji*, „Zarządzanie Publiczne” 2012, nr 2 (20).

⁵ M. Wronka-Pośpiech, *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 212.

⁶ www.pi.gov.pl [dostęp: 15.01.2018].

⁷ P. Weryński, D. Dolińska-Weryńska, J. Tokar, *Zarządzanie innowacjami w sektorze MŚP*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, s. 16.

innowacji) to: innowacja produktowa, innowacja procesowa, innowacja marketingowa oraz innowacja organizacyjna⁸.

Konieczność wdrożenia i upowszechnienia innowacji podkreśla jeden z klasyków myślenia o zarządzaniu innowacją, Peter Drucker. Twierdzi, że innowacje, które nie odnoszą sukcesu rynkowego są jedynie pomysłami, niezrealizowanymi ideami. Innowacje mogą mieć swoje źródła zarówno wewnątrz każdej organizacji, jak i poza nią, w jej otoczeniu⁹. Najbardziej innowacyjne idee powstają dzięki metodycznej analizie siedmiu zasadniczych obszarów możliwości. Wewnątrz przedsiębiorstwa lub branży źródłami innowacji mogą być niespodziewane zdarzenia, różnego typu sprzeczności, wymogi procesu oraz zmiany rynku lub branży. Poza przedsiębiorstwem innowacje wynikają ze zmian demograficznych, zmian w sposobie myślenia i z zastosowania nowo zdobytej wiedzy. Wymienione źródła częściowo zachodzą na siebie, w związku z czym potencjał powstawania innowacji może tkwić jednocześnie w kilku z nich. Innowacje oparte na wiedzy wywierają największy wpływ na rynek, ale rodzą się długo. Pozostałe źródła innowacji dają się łatwiej wykorzystywać, ale menedżerowie powinni wychodzić poza obowiązujące standardy działania, aby zrobić z nich właściwy użytek. Autorzy podkreślają, że innowatorzy muszą poszukiwać prostych i konkretnych rozwiązań rzeczywistych problemów.

Innowacja jest również istotnym pojęciem w teorii anomii społecznej Roberta K. Mertona oraz w koncepcji przystosowania społecznego. Konceptualizowane w powyższy sposób pojęcie innowacji określa jeden ze sposobów indywidualnego przystosowania człowieka do obowiązujących w danym społeczeństwie wzorów kulturowych oraz systemu aksjonormatywnego lub, inaczej mówiąc, do istniejących uwarunkowań strukturalno-kulturowych. powyższym rozumieniu innowacja jest przeciwieństwem konformizmu społecznego, czyli akceptacji określonych celów kulturowych oraz podążania w ich kierunku za pomocą dozwolonych środków zinstytucjonalizowanych. Innymi sposobami realizowania przystosowania społecznego jest rytualizm, jako przestrzeganie norm instytucjonalnych bez uznania dla powszechnie akceptowanych celów. Następnie wycofanie jako nieprzystosowanie do społeczeństwa oraz bunt, jako sposób na tworzenie społeczeństwa alternatywnego¹⁰. Działania innowacyjne w danej grupie polegają na krytyce war-

⁸ P. Weryński, *Uzasadnienie realizacji projektu*, [w:] P. Weryński (red.), *Matryca potrzeb marketingowych w sektorze MMSp. Diagnoza problemu i konstrukcja narzędzia*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 58–74.

⁹ P. Drucker, *Innowacja i przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 1992, s. 29.

¹⁰ R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 2002, s. 204–220.

tości, opinii, zachowań funkcjonujących w danej grupie i wprowadzeniu nowej jakości. Nowa jakość – innowacja – dotyczy przede wszystkim środków realizowania celów grupy, co do których następuje zgoda. Nowe środki niekoniecznie pokrywają się z systemem wartości wyznawanym wcześniej przez grupę.

Jeżeli występuje głęboka internalizacja obowiązujących w danym społeczeństwie celów kulturowych, emocjonalne zaangażowanie w realizację celu, podatność na kulturowe naciski, wzrasta prawdopodobieństwo pojawienia się innowacyjnej strategii indywidualnego przystosowania. Brak internalizacji norm, zwykle ograniczających środki do osiągnięcia danego celu kulturowego oraz presja środowiskowa w kierunku jego realizacji, sprzyja zachowaniom dewiacyjnym – podążania do sukcesu finansowego, statusowego, politycznego „drogami na skróty”. Prowadzić też może w określonych ramach do konstruktywnych dla systemu reorganizacji. Zmianę społeczno-kulturową, ekonomiczną czy technologiczną ułatwiają, regulują, ale też do pewnego stopnia legitymizują względnie trwałe mechanizmy instytucjonalizacji struktury normatywnej danego społeczeństwa: innowacji normatywnej oraz zinstytucjonalizowanego omijania reguł¹¹.

Żeby zrozumieć przyczyny pojawienia się innowacji, należy sięgnąć do wymiaru podmiotowego, dość szczegółowo opracowanej listy innowatorów. Tutaj znajdzie się również miejsce dla różnorodnie rozumianego zjawiska twórczości, np. społeczno-psychologicznego w odniesieniu do innowacyjnych jednostek, których osiągnięcia muszą być uznane w mniejszym lub większym stopniu (charyzma). W ramach struktury społecznej, na różnych jej szczeblach jedno z najważniejszych miejsc zajmują innowacyjne role, wobec których w danym kontekście społeczno-historycznym istnieją pewne stałe oczekiwania nie tylko co do przyzwolenia społecznego na podejmowanie innowacji, ale wręcz obowiązek (reformator wśród polityków, odkrywca wśród uczonych itd.). Bardzo ważną uwagą wobec tych roli jest ich dalsza instytucjonalizacja w innowacyjnych organizacjach, gdyż innowacja rodzi się też jako rezultat działań zbiorowych, jako efekt kooperacji, kreatywności kooperatywnej lub też społecznej. Nie każda innowacja musi spełnić warunek instytucjonalizacji organizacyjnej. Do innowatorów należą również kręgi społeczne o charakterze nowatorskim, często kontrkulturowym lub kontestacyjnym, jeszcze częściej o pewnym stylu życia, którego alternatywny charakter staje się w społeczeństwie sieciowym dość szybko skomercjalizowany.

¹¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2009.

Inny aktywny i bardzo wpływowy kolektywny podmiot innowacyjny to ruchy społeczne, ukierunkowane na osiągnięcie pewnego celu. Mniejszy potencjał innowacyjny ma inny, ale nie mniej ważny podmiot wymieniony przez Sztompkę – zwykli ludzie¹². Socjologia przenosi akcent z twórczości na zmianę społeczną.

Innowacje mogą powstawać w określonym, sprzyjającym kontekście osobowym, instytucjonalnym oraz makroekonomicznym, które tworzą ramy dla wyjątkowego procesu. Źródła postaw innowacyjnych można podzielić zatem na zewnętrzne i wewnętrzne. Do zewnętrznych zalicza się zmienną rzeczywistość rynkową, wymagającą od przedsiębiorstw ciągłego dostosowywania, a wręcz wyprzedzania jej tak, aby mogły skutecznie rywalizować z konkurentami. Wśród uwarunkowań zewnętrznych są także niezwykle istotne czynniki kulturowe, związane z kulturą biznesu, kulturą narodową i nastawieniami społecznymi. Zapewnianie przez przedsiębiorców przyszłym innowatorom odpowiednich warunków, zachęt, możliwości rozwoju pomaga w uzyskaniu przewagi konkurencyjnej, a zarazem stanowi istotny czynnik stymulujący postawy innowacyjne.

Komisja Europejska w *Przewodniku po innowacjach społecznych* określa szeroko, że są one społeczne w celach, jak i w środkach. Powinny pozostawać otwartymi na różnicowanie terytorialne, kulturalne itp. Powinny być społeczne w sensie zarówno procesu, czyli uczestnictwa w nich przyszłych użytkowników i odbiorców innowacji, jak i celów społecznie oczekiwanych. Ich źródłem jest pomysłowość obywateli, organizacji pozarządowych, społeczności lokalnych, przedsiębiorców, urzędników samorządowych i państwowych. Zadaniem takich innowacji jest stwarzanie możliwości, zarówno dla sektora publicznego, jak i dla rynków, udoskonalania produktów, usług i modeli, aby ich wdrożenia efektywniej spełniały indywidualne i zbiorowe aspiracje¹³. Powyższe rozumienie innowacji społecznej jest podstawą zastosowań operacyjnych. Nawiązali do niego, między innymi, autorzy raportu: *Perspektywy rozwoju innowacji społecznych na Mazowszu*¹⁴. Jako innowacja społeczna zostało zakwalifikowane działanie/model/usługa wykazująca przynajmniej 3 z 8 wymienionych niżej cech: międzysektorowość, otwartość i współpraca, prosumpcja i koprodukcja, współzależność, tworzenie nowych ról i relacji

¹² Ibidem, s. 421–422.

¹³ European Commission, *Guide to social innovation*, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu> [dostęp: 31.05.2019].

¹⁴ I. Bednarczyk, S. Trzeciak, D. Śledź, *Perspektywy rozwoju innowacji społecznych na Mazowszu – raport końcowy*, Instytut Badań i Analiz Grupa Olsztyńska Szkoła Biznesu, Warszawa–Olsztyn 2015.

społecznych, oddolność, efektywniejsze wykorzystanie środków i zasobów, rozwijanie nowych zasobów i możliwości¹⁵.

Podobnie szeroki sposób konceptualizuje pojęcie innowacji społecznej Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w programie *Innowacje Społeczne*¹⁶. Zalicza do nich zarówno społecznie uzasadnione innowacje techniczne i technologiczne, jak również innowacje *stricte* społeczne. Do kategorii innowacji technicznych i technologicznych, społecznie uzasadnionych, kwalifikuje takie rozwiązania, które są związane z dostosowaniami danego produktu do potrzeb szczególnych odbiorców, na przykład mieszkańców regionów słabo rozwiniętych infrastrukturalnie lub zmagających się z permanentnym niskoemisyjnym smogiem węglowego pochodzenia. Natomiast do kategorii innowacji *stricte* społecznych zalicza takie rozwiązania, które dotyczą m.in. problemów wynikających z wzrastającej liczby ludzi w wieku emerytalnym, niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, a więc grup negatywnie uprzywilejowanych, wymagających wsparcia ze strony państwa i społeczeństwa, napięć na rynku pracy, np. związanych ze wzrostem liczby dobrze wykształconych osób, które nie mogą znaleźć pracy mimo dobrego przygotowania. Wspomniana Instytucja Pośrednicząca, niezależnie od przyjętych form działań zaleca, aby we wszystkich projektach realizujących innowacje społeczne w programach NCBiR wskazywano wyraźny kontekst społeczny, definiowano problem, jaki należy rozwiązać, a także wskazywano związek przyczynowo-skutkowy między projektem a rozwiązywanym problemem społecznym¹⁷.

W definicjach innowacji społecznych jest wyrażona fundamentalna teza, że wiążą się one z całościową zmianą funkcjonowania układu społecznego:

¹⁵ W. Kwaśnicki, *Innowacje społeczne – nowy paradygmat czy kolejny etap w rozwoju kreatywności człowieka*, [w:] W. Misztala, G. Chimiak, A. Kościański (red.), *Obywatelskość wobec kryzysu: uśpieni czy innowatorzy?*, IFiS PAN, Warszawa 2015, s. 18.

¹⁶ *Innowacje społeczne* zostały zaakceptowane operacyjnie w obecnej perspektywie budżetowej (2014–2020) przez instytucje Unii Europejskiej jako piąty typ innowacji, obok czterech wystandaryzowanych już wcześniej w *Podręczniku Oslo* (2008). Pojęcie to trwałe funkcjonuje w ramach polityk i programów Komisji Europejskiej, np. w *Europejskim programie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym*, *Unii innowacji*, *Inicjatywie na rzecz przedsiębiorczości społecznej*, *Pakiecie zatrudnienia i inwestycji socjalnych*, *Agendzie Cyfrowej*, *Nowej polityce przemysłowej*, *Partnerstwie na rzecz innowacji dla aktywnego i zdrowego starzenia się* oraz *Polityce spójności* (M. Wronka-Pośpiech, *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 212).

¹⁷ <http://www.ncbr.gov.pl/programy-krajowe/innowacje-spoeczne/> [dostęp: 18.01.2018].

z przeorganizowaniem elementów (rekonfiguracją) czy włączaniem się do niego nowych jednostek, co przekłada się na wzrost efektywności. Efektywność jest definiowana z kolei jako zdolność zaspokajania potrzeb społecznych, które w tym kontekście należy rozumieć jako potrzeby związane z funkcjonowaniem społeczeństwa, nie tylko w wymiarze lokalnym czy regionalnym, ale też jako całości, np. poprzez zdolność odtwarzania zasobów czy zachowywania spójności społeczno-kulturowej. Ten element jest szczególnie silnie podkreślany w definicji przyjętej przez badaczy z Centrum przy Uniwersytecie Stanforda, według której „innowacją społeczną jest każde pożyteczne rozwiązanie społecznej potrzeby bądź problemu, które jest lepsze niż aktualnie stosowane podejścia” (w znaczeniu: efektywniejsze, wydajne, trwałe lub sprawiedliwe) i kreujące wartość korzystną bardziej dla społeczeństwa jako całości, niż prywatnych jednostek. Inaczej mówiąc, innowacja społeczna transformuje układ działania tak, że nie tylko staje się efektywniejszy, lecz także poprawia swoją sprawność (zdolność koordynacji działań).

Ważnym atrybutem definicyjnym określającym pojawienie się innowacji społecznych jest też ich zrelatywizowanie do określonego miejsca. Innowacje stają się innowacjami społecznymi dopiero wtedy, gdy są wprowadzone do nowego otoczenia, kiedy są używane, stosowane, zaakceptowane i kiedy przyczyniają się do rozwiązania konkretnych problemów oraz zaspokojenia potrzeb danej społeczności¹⁸.

Decydującą rolę w innowacji społecznej odgrywają zawsze użytkownicy; innowacje społeczne są opracowane z użytkownikami. Pracownicy, klienci, obywatele – nie tylko informują o swoich potrzebach, jak w tradycyjnym zarządzaniu innowacją, ale sami uczestniczą w rozwiązywaniu problemów, rozwoju nowych produktów, usług czy instytucji. Wszystkie przedstawione wyżej sposoby definiowania mniej lub bardziej wprost odnoszą się do idei dobra wspólnego¹⁹ tych, którzy diagnozują problem, inicjują i testują jego rozwiązanie, wdrażają, walidują i w końcu stosują nowe pomysły w życiu społecznym.

Przeгляд definicji pokazuje, że nie ma powszechnie przyjętej definicji, ale wszyscy zgadzają się, że są wspólne elementy: twórcze zmiany w społecznych procesach, relacjach między ludźmi (powstaje tzw. społeczność innowacji); różne rodzaje innowacji (różnorodność rozwiązań) mogą występować w róż-

¹⁸ C.L. Pearce, J.A. Conger, *Shared Leadership: Reframing the Hows and Whys of Leadership*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks–London–New Delhi 2003.

¹⁹ R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 2002.

nych formach, z różnymi reakcjami na nie. Stanowią narzędzie do walki z globalnymi i lokalnymi problemami społecznymi. Dla wielu badaczy i praktyków innowacji społecznych tym, co odróżnia te innowacje od innych, jest przekształcanie układów społecznych. Innowacje społeczne powodują: zmiany w sposobie działania społeczeństwa²⁰ oraz zmiany w rozwiązywaniu problemów społecznych w sposób, który może wymagać znaczących i trwałych przesunięć, np. zasobów²¹. Sukces jest wtedy, gdy idee zmieniają mentalność ludzi – dzięki serii działań praktyków, beneficjentów i opinii publicznej²², a także gdy idee zmieniają instytucjonalne procedury, zasady, regulacje, przepływy władzy, przekonania²³.

Jak wspomniano, można wyróżnić kilka cech innowacji społecznych różnicujących je od innowacji produktowych, organizacyjnych, procesowych czy marketingowych. Innowacje społeczne to działania społeczne, które są trwałą realizacją w określonych kręgach czy grupach pewnych założeń aksjologicznych, mniej lub bardziej określonej idei postępu, idei wspólnego dobra, potrzeb czy dobrostanu społecznego. Rozpowszechniają się za pomocą szerszego, niż w pozostałych typach innowacji, zakresu kanałów dyfuzyjnych: poprzez serwisy informacyjne, techniki marketingowe, logistykę, media społecznościowe, ruchy społeczne, przez lobbowanie na rzecz wprowadzenia określonych regulacji formalno-prawnych, fundacje i stowarzyszenia, przez charyzmatyczne osoby, autorytety lokalne, społecznych przedsiębiorców, spontaniczne i oddolne działania uczestników społeczeństwa obywatelskiego. Innowacje społeczne dotyczą problematyki interdyscyplinarnej. Podczas wdrażania, testowania i upowszechniania swoich produktów czy usług finalnych wymagają przekroczenia granic organizacyjnych danej instytucji, granic sektora czy dyscypliny naukowej, co zwykle nie ma miejsca w przypadku innowacji technologicznych. Ponadto ich realizacja wymaga nowych społecznych interakcji, związków między ludźmi, zróżnicowanych środowisk, grup i organizacji dotąd niewspółdziałających ze sobą. Ten typ innowacji integruje jej twórców, użytkowników oraz odbiorców, zmienia jego otocze-

²⁰ G. Mulgan, R. Ali, R. Halkett, B. Sanders, *In and out of sync. The challenge of growing social innovations. Research report 2007*, http://www.youngfoundation.org/files/images/In_and_Out_of_Sync_Final.pdf [dostęp: 26.12.2017].

²¹ W.O. Nilsson, *Social innovation: An exploration of the literature*, <http://www.sig.uwaterloo.ca/documents/SocialInnovation.pdf> [dostęp: 27.11.2016].

²² G. Mulgan, *Post-crash investing in a better world*, TED Global 2009 Conference, http://www.ted.com/talks/geoff_mulgan_post_crash_investing_in_a_better_world_1.html [dostęp: 26.11.2016].

²³ F. Westley, *The social innovation dynamic*, <http://sigeneration.ca/blog/wp-content/uploads/2010/07/TheSocialInnovationDynamic.pdf> [dostęp: 15.07.2019].

nie społeczno-ekonomiczne zgodnie z przyjętymi założeniami początkowymi. Łączą się one często z pojęciem reformy, ponieważ odnoszą się do różnych problemów, które społeczeństwo, chcąc przetrwać, powinno rozwiązywać. Są to między innymi problemy ekologiczne, finansowe, edukacyjne, związane z przestępczością, korupcją, utrzymaniem pokoju itp.²⁴. Wspomnianą cechę w sposób szczególny podkreśla portal Europejskiego Funduszu Społecznego (innowacjespoleczne.org.pl). Definiuje krótko i trafnie w sensie operacyjnym, że innowacje społeczne to

poszukiwanie jeszcze lepszych, nowatorskich rozwiązań odpowiadających na potrzeby społeczne, na naprawę choćby małego wycinka rzeczywistości. Innowacją społeczną od innowacji innego rodzaju wyróżnia to, że społeczne są ich cele, jak i środki, które wykorzystują, (...) tworzone są przez ludzi, dla ludzi i z ludźmi²⁵.

Podsumowanie rozdziału

Innowacja jest zawsze odpowiedzią na realne potrzeby rynku. „Musi być zawsze blisko rynku, orientować się na rynek, a w istocie być przez niego inspirowana”²⁶. Kluczowym celem innowacji jest dążenie do poprawy racjonalności gospodarowania wszystkich podmiotów gospodarujących na rynku oraz do poprawy jakości życia społeczeństwa. W szczególności innowacje społeczne są istotnym elementem polityki innowacyjnej, odnoszącym się do rozwiązywania problemów społecznych oraz tworzenia wartości w obszarach służących społeczeństwu. Przejście od społeczeństwa postindustrialnego do społeczeństwa wiedzy i innowacji wymaga wielu rozwiązań w skali makroekonomicznej, a przede wszystkim realizowania polityki rozwoju innowacji, której celem jest tworzenie innowacyjnej gospodarki.

Istnieje wiele definicji innowacji społecznych, ale nie ma prawie żadnego konsensusu w dziedzinie akademickiej²⁷. Należy zwrócić uwagę na defini-

²⁴ L.W. Zacher, *Innowacja*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 311–312.

²⁵ <https://www.innowacjespoleczne.org.pl/innowacje-spoeczne> [dostęp: 15.01.2018].

²⁶ P. Drucker, *Innowacja i przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 1992, s. 153.

²⁷ A. Kuzior, A. Kwilinski, V. Tkachenko, *Sustainable development of organizations based on the combinatorial model of artificial intelligence*, „Entrepreneurship and Sustainability Center” 2019, t. 7, s. 1353–1376; J. Ober, *Innovation Adoption: Empirical Analysis on the Example of Selected Factors of Organizational Culture in the IT Industry in Poland*, „Sustainability” 2020, vol. 12, nr 20; M. Dost, Y.F. Badir, M. Sambasivan, W.A. Umrani, *Open-and-closed process innovation generation and adoption: Analyzing the effects of sources*

cje, które wskazują, że innowacje pozwalają twórczo reagować na wyzwania społeczno-gospodarcze m.in. w sytuacji, gdy na rynku są osoby wykluczone społecznie lub gdy społeczne skutki globalizacji wpływają na wiele działań gospodarczych. Są to innowacje społeczne, które w praktyce oznaczają takie rozwiązania, które jednocześnie odpowiadają na zapotrzebowanie społeczne i wywołują trwałą zmianę (morfogenezę) w poszczególnych grupach społecznych²⁸. Takie rozwiązania mogą być również związane z wykorzystaniem innowacyjnych produktów, procesów, organizacji pomysłów marketingowych, co w efekcie powinno pozwolić na znalezienie innego rozwiązania typowych problemów społecznych²⁹.

Podobnie instytucje Unii Europejskiej rozumieją innowację społeczną. Komisja Europejska w *Przewodniku po innowacjach społecznych* szeroko definiuje, że są one społeczne zarówno pod względem celów, jak i środków. Powinny one pozostać otwarte na różnorodność terytorialną, kulturową itp. Powinny mieć charakter społeczny w aspekcie procesu, czyli udziału przyszłych użytkowników i odbiorców innowacji, a także w aspekcie społecznie oczekiwanych celów. Jej źródłem jest pomysłowość obywateli, organizacji pozarządowych, społeczności lokalnych, przedsiębiorców, samorządów i urzędników administracji centralnej. Celem takiej innowacji jest zapewnienie możliwości, zarówno dla sektora publicznego, jak i dla rynków, w zakresie doskonalenia produktów, usług i modeli tak, aby ich wdrożenie w bardziej efektywny sposób odpowiadało indywidualnym i zbiorowym aspiracjom³⁰.

Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w programie *Innowacje Społeczne* definiuje innowacje społeczne w duchu wcześniej przedstawionych koncepcji. Obejmuje zarówno społecznie uzasadnioną innowację technologiczną, jak i innowacje ściśle społeczne³¹. Kategoria innowacji *stricte* społecznych, która

of knowledge, „Technology in Society” 2020, t. 62; R. Wolniak, *Social welfare organization in Poland*, „Silesian University of Technology Publishing House. Scientific Papers and Management Series” 2020, nr 143, s. 307–331.

²⁸ R. Murray, J. Caulier-Grice, G. Mulgan, *Open book of Social Innovation*, <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovationg.pdf> [dostęp: 16.09.2018].

²⁹ F. Westley, *The social innovation dynamic*, <http://sigeneration.ca/blog/wpcontent/uploads/2010/07/TheSocialInnovationDynamic.pdf> [dostęp: 15.07.2019].

³⁰ European Commission, *Guide to social innovation*, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/> [dostęp: 31.05.2019].

³¹ OECD, *How's Life? Measuring Well-Being*, OECD Publishing, Paris, France, 2011; European Commission, *Guide to social innovation*, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/> [dostęp: 31.05.2019].

jest przedmiotem zainteresowania autorów, obejmuje takie rozwiązania partycypacyjno-inkluzyjne, które dotyczą m.in. problemów wynikających z rosnącej liczby osób w wieku przed- i emerytalnym, osób niepełnosprawnych, długo bezrobotnych w czasie, czyli grup dotkniętych negatywnymi skutkami, wymagającymi wsparcia ze strony państwa i społeczeństwa.

Przeгляд definicji pokazuje, że nie istnieje powszechnie przyjęta definicja, ale wszyscy zgadzają się, że wspólne są następujące elementy: twórcze zmiany w procesach społecznych, relacje między ludźmi (występuje tzw. wspólnota innowacji); różne typy innowacji (różnorodność rozwiązań) mogą przybierać różne formy, z różnymi reakcjami na nie. Stanowią narzędzie walki z globalnymi i lokalnymi problemami społecznymi. Dla wielu badaczy i praktyków innowacji społecznymi czynnikiem odróżniającym innowacje społeczne od innych typów jest transformacja układów społecznych. Wyzwalacze innowacji społecznych: zmiany w sposobie funkcjonowania społeczeństwa oraz zmiany w rozwiązywaniu problemów społecznych w sposób, który może wymagać znacznych i trwałych transferów np. zasoby. Sukces pojawia się, gdy pomysły zmieniają mentalność ludzi – dzięki serii działań praktyków, beneficjentów i opinii publicznej³², a także gdy pomysły zmieniają instytucjonalne procedury, zasady, regulację przepływu władzy, przekonania³³.

W podsumowaniu dotychczasowych rozważań definicyjno-pojęciowych należy zaprezentować przyjętą dla potrzeb badań konwencję definiowania innowacji społecznej. U podstaw autorskiej definicji operacyjnej pojęcia innowacji społecznej leży pragmatyczne ujęcie prawdy. Pragmatycznie ujmowana teoria prawdy przyjmuje za prawdziwe to, co sprawdza się poprzez swoje konsekwencje, głównie praktyczne³⁴.

Powyższe rozumienie prawdy bliskie jest utożsamieniu jej ze skutecznością, efektywnością, pośrednio z adekwatnością zaspokajania ludzkich potrzeb w określonym kontekście sytuacyjnym. Pragmatyści kryterium prawdy szukają w doświadczaniu, życiu codziennym, konsekwencjach podejmowanych działań. Prawda nie jest kategorią niezmienną, staje się, weryfikuje w efektach działań społecznych. Pragmatycznie pojęta innowacja społeczna podkreśla znaczenie efektów działań społecznych, wagę aktywności nastawionych na

³² OECD, *How's Life? Measuring Well-Being*, OECD Publishing, Paris, 2011.

³³ European Commission, *Guide to social innovation*, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/> [dostęp: 31.05.2019].

³⁴ W. James, *Pojęcia filozoficzne a praktyczne wyniki*, [w:] H. Buczyńska-Garewicz, *James*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 2001, s. 200–217.

action research, czyli badanie, działanie i współdziałanie³⁵. Wspomniane ujęcie innowacji społecznej obejmuje diagnozę rzeczywistości, wskazanie problemu, inicjowanie, testowanie, wdrożenie oraz ewentualnie walidację produktu końcowego innowacji (tj. produktu, usługi, modelu), które w efekcie prowadzą do trwałej i w istotnym stopniu przewidzianej zmiany w określonym środowisku, grupie społecznej, organizacji. Realizowane jest poprzez współdziałanie i wzajemne inspirowanie innowatorów, użytkowników i odbiorców.

³⁵ D.J. Greenwood, M. Levin, *Introduction to Action Research*, Sage, London 1998; A. Chrostowski, D. Jemielniak, *Action research w teorii organizacji i zarządzania*, „Organizacja i Kierowanie” 2008, nr 1 (131).

3. Założenia teoretyczne i metodologiczne badań barier rozwojowych senioralnych NGOs

U podstaw autorskiej konceptualizacji innowacji społecznych leży filozofia pragmatyzmu¹. Pragmatycznie ujęta innowacja społeczna podkreśla wagę efektów działań społecznych i barier, które je determinują. Tak rozumianą efektywność można osiągnąć poprzez skupienie się na badaniach w działaniu (stąd kolejność: badania, działanie i współpraca badanych środowisk z bliższym i dalszym otoczeniem społecznym, gospodarczym, samorządowym)². Innymi słowy, efekty innowacyjne osiąga się dzięki współpracy i wzajemnej inspiracji innowatorów, użytkowników i odbiorców. Kluczową rolę w zwiększaniu sprawstwa seniorów i ich zdolności innowacyjnych odgrywają organizacje pozarządowe oraz powiązane z nimi Uniwersytety Trzeciego Wieku. W ramach badanych organizacji pozarządowych, realizujących innowacje społeczne, wszystkie wymienione kategorie członków przyjmują rolę prosumentów takich innowacji. Uczestniczą we wszystkich etapach jej tworzenia, wdrażania i upowszechniania.

Proces innowacji w organizacji pozarządowej jest zdeterminowany przez złożone czynniki, zarówno o charakterze zewnętrznym, jak i wewnętrznym³. Część z nich to bariery definiowane jako siły utrudniające inicjowanie i rozwój innowacji. Autorzy pracy *Barriers to Social Innovation*⁴ wskazali dwie grupy barier w procesach innowacyjnych: strukturalne i bariery sprawstwa. Bariery

¹ W. James, *Pojęcia filozoficzne a praktyczne wyniki*, [w:] H. Buczyńska-Garewicz, *James*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 2001.

² D.J. Greenwood, M. Levin, *Introduction to Action Research*, Sage, London 1998; A. Chrostowski, D. Jemielniak, *Action research w teorii organizacji i zarządzania*, „Organizacja i Kierowanie” 2008, nr 1 (131).

³ *Human Smart City – przewodnik dla samorządów*, <https://www.popt.gov.pl/strony/wiadomosci/human-smart-city-przewodnik-dla-samorzadow/> [dostęp: 22.06.2020].

⁴ A. Mendes, A. Batista, L. Fernandes, P. Macedo, F. Pinto, L. Rebelo, M. Ribeiro, R. Ribeiro, M. Sottomayor, M. Tavares, V. Verdelho, *Barriers to Social Innovation*, <http://www.tepsie.eu/images/documents/tepsie.d3.1barrierstosocialinnovation.pdf> [dostęp: 19.09.2018].

strukturalne są związane ze złożonością, niepewnością procesów społecznych, kontekstem politycznym, kulturowym i ekonomicznym. Wyznaczają je:

1. Kontekst społeczny: złożoność problemu, nieprzewidywalność skutków ubocznych, silny składnik wiążącego, ale nie pomostowego kapitału społecznego, luki w dostępie do informacji i niepewność związana z wpływem innowacji w przyszłości, brak danych ściśle *ex post* oraz możliwość walidacji produktów innowacyjnych;
2. Kontekst polityczno-kulturowy tworzą: monopol władzy politycznej, bariery swobodnej komunikacji, wolność słowa i mediów, podejście odgórne przy formułowaniu i wdrażaniu polityki i strategii, brak uznania prawnego i kulturowego, nieodpowiedni system porządku publicznego, kultura zorientowana na funkcjonowanie instytucji państwowych, ale nie społecznych, słaba polityka transferu wiedzy;
3. Kontekst gospodarczy to: ograniczone możliwości samodzielnego finansowania inicjatyw, zbyt duże koszty innowacji, brak mechanizmu skalowania innowacji, potencjalnie duża liczba podmiotów, działań i technologii, na które innowacja będzie miała negatywny wpływ, charakter dóbr publicznych, które są wynikiem innowacji.

Natomiast bariery sprawstwa (rozumiane w sposób powyższy) związane z działaniami występującymi w procesie wdrażania innowacji przejawiają się poprzez: niechęć do innowacji, niedostateczną użyteczność innowacji, małą liczbę rozwiązań alternatywnych dla innowacji, niską efektywność innowacji, różne interesy grupowe i indywidualne, stan ludzkiego umysłu, osobiste relacje między ludźmi (zazdrość), nieufność wobec innowatorów, brak zgody otoczenia na wzajemne podejście do zmian wywołanych innowacjami, brak pośredniczących partnerów w sieciach społecznościowych, brak sieci w społecznościach, brak kompetencji w wielu obszarach społecznych, w tym umiejętności rozwijania przedsiębiorczości instytucjonalnej, protekcjonizm i niechęć do ryzyka, problemy z nadzorem i koordynacją⁵.

W celu dopełnienia konceptualizacji kluczowych pojęć użytych w książce konieczne jest zdefiniowanie jeszcze jednej kategorii – sprawstwa. Teoria morfogenetyczna Margaret Archer zakłada z jednej strony, że sprawczość wynika z wewnętrznego dialogu, wewnętrznej rozmowy podmiotu, jego specyficznej refleksyjności⁶. Z drugiej strony wyraża jego zdolność, mniej lub bardziej świa-

⁵ Ibidem.

⁶ M. Archer, *Jak porządek społeczny wpływa na ludzkie sprawstwo? Refleksyjność jako mechanizm pośredniczący między strukturą a sprawstwem*, [w:] I. Szlachcicowa, O. Nowaczyk, A. Mrozowicki (red.), *Sprawstwo. Teorie, metody, badania empiryczne w naukach społecznych*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013, s. 19–32; M. Archer, *How Agency is Trans-*

domą, do wpływania na swoje otoczenie społeczne. Zgodnie z założeniami krytycznego realizmu Roya Bhaskara, o którym wspomina Archer, na siły przyczynowe form społecznych wpływa sprawczość społeczna⁷. Są one uwarunkowane wyłaniającymi się (nieredukcyjnymi) właściwościami podmiotów działań indywidualnych i zbiorowych⁸. Innymi słowy, sprawczość podmiotów wykonawczych ma cechy subiektywne i intencjonalne, które należy wiązać z ich refleksywnością. Jednocześnie warunkuje i jest warunkowana przez otoczenie, jego właściwościami strukturalnymi i kulturowymi⁹. Konstytytywną cechą tak rozumianej sprawczości jest nie tylko możliwość działania podmiotu (podmiotów), ale wyraża się w samym istnieniu tego podmiotu¹⁰. Jaka jest relacja między sprawczością na poziomie jednostkowym a gotowością do innowacyjnych działań emergentnego podmiotu zbiorowego, jak organizacja senioralna? Łączy ich występujący, wśród przedstawicieli danego środowiska czy organizacji, podobny typ refleksywności. W przypadku występowania intersubiektywnej refleksywności autonomicznej, działania podmiotów zbiorowych prowadzą do zmiany społecznej i/lub organizacyjnej (morfogenezy). Natomiast powszechne występowanie w danej grupie refleksywności komunikacyjnej sprzyja podtrzymaniu społecznego i organizacyjnego status quo (morfostazy) lub zaniechaniu oddolnych inicjatyw. W badanym obszarze samo istnienie zorganizowanych środowisk senioralnych, jako podmiotów zbiorowego działania, świadczy o ich zdolności sprawczej. Problemem pozostaje określenie skali ich możliwości działania i barier determinujących ich sprawczość.

formed in the course of Social Transformation: Don't Forget the Double Morphogenesis, [w:] M. Archer, *Generative Mechanisms Transforming the Social Order*, Springer, New York 2015; M. Archer, *The Morphogenetic Approach; Critical Realism's Explanatory Framework Approach*, [w:] P. Róna, L. Zsolnai, *Agency and Causal Explanations in Economics*, „*Virtues and Economics*” 2019.

⁷ M. Archer, *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne UKSW” 2015, nr 10.

⁸ R. Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, Harvester Wheatsheaf, New York 1989.

⁹ M. Archer, *Can Reflexivity and habitus work in tandem?*, [w:] idem, *Conversations About Reflexivity*, Routledge, London–New York 2010, s. 123–143; M. Archer, *The Reflexive Imperative in Late Modernity*, Cambridge University Press, Cambridge 2012; M. Archer, *Structural Conditioning and Personal Reflexivity*, [w:] D. Finn, *Distant Markets, Distant Harms: Economic Complicity and Christian Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2014; M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013, s. 22–25.

¹⁰ M. Archer, *Structure, Agency and the Internal Conversation*, Cambridge University Press, Cambridge 2003; M. Archer, *Structure, Culture and Agency*, [w:] M. Jacobs, N. Hanrahan (red.), *The Blackwell Companion to the Sociology of Culture*, Blackwell Publishing, Oxford 2005; M. Archer, *How Agency is Transformed in the course of Social Transformation...*, op. cit.

Autorzy wyróżniają dwa oryginalne typy barier sprawstwa – strukturalnie uwarunkowane (zobiektywizowane) oraz bariery świadomościowe. O barierach pierwszego rodzaju decydują konteksty wynikające z potencjału: infrastrukturalnego, ekonomicznego, intelektualnego, komunikacyjnego, cyfrowego członków badanych organizacji pozarządowych. Bariery drugiego typu dotyczą stanu umysłu badanych, postaw wobec podejmowanych innowacji społecznych (pro i antyinnowacyjnych), stosunku do współuczestników innowacji (np. zaufanie i wspólnota normatywna czy dystans i zazdrość), postaw wobec konieczności budowania więzi społecznych w mikro-, mezo- i makrośrodkowisku (pomostowy czy wiążący kapitał społeczny).

Konceptualizacja dwóch rodzajów barier sprawstwa społecznego wymaga odwołania się do koncepcji teoretycznych, które poza akcentowaniem refleksyjności i intencjonalności podmiotu, uwzględniają również jego zdolność sprawczą w istniejących kontekstach strukturalnych i kulturowych. W tych ramach jednostka ma zdolność do zmiany określonych warunków społecznych w określonych ramach czasowych, transformacji lub zachowania różnych form społecznych. Teoria morfogenetyczna Archer zakłada, z jednej strony, że indywidualna sprawczość pochodzi z wewnętrznego dialogu i określonej refleksyjności podmiotu (składnik sprawczości związany ze świadomością). Z drugiej strony wskazuje na zdolność podmiotu (zasoby materialne, wiedza, umiejętności, doświadczenie) do wywierania wpływu na swoje otoczenie społeczne (a więc składnik strukturalnie uwarunkowanej, zobiektywizowanej sprawczości).

Analityczne wyodrębnienie dwóch typów barier sprawstwa miało kluczowe znaczenie dla opisu i wyjaśnienia zmian społecznych (morfogenezy) w badanych organizacjach i ich otoczeniu społecznym. Sprawczość w szerokim tego słowa znaczeniu stwarza warunki dla innowacyjności, prowadzi do innowacji, spełniając odpowiednie warunki strukturalne i kulturowe. Jest to konieczny, ale niewystarczający warunek wystąpienia innowacji. Dlatego niezbędnym jest ustalenie, w jakich warunkach strukturalnych i kulturowych oraz przy udziale jakiego rodzaju refleksyjności innowacja może być realizowana.

Aby dokonać analizy powstawania barier sprawstwa skutkujących dysfunkcjami w obszarze innowacyjności, autorzy odwołają się też do kilku epistemologicznych założeń teorii morfogenetycznej i realizmu krytycznego. Zakłada ona, że rzeczywistość badanych zjawisk i procesów społecznych przejawia się nie tylko w ich cechach empirycznych, ale także w przyczynowości. Mechanizmy przyczynowe są realne, gdy pochodzą z relacji zachodzących między bytami społecznymi, z relacji między właściwościami, siłami struktur społecznych i kulturowych oraz zdolnościami pod-

miotów indywidualnych i grupowych do działania¹¹. Działanie kontekstów strukturalnych i kulturowych należy traktować jako siły przyczynowe.

W przypadku przyjęcia przedstawionego założenia epistemologicznego i wynikającej z niego dyrektywy metodologicznej należy poszukiwać relacji między sferą kontekstów a sprawczością w diachronicznym porządku czasu¹².

Podstawową metodą badawczą jest przyczynowa analiza morfogenetyczna. Jej dedukcyjny schemat analityczny stanowi ramy metodologiczne, wzorzec syntezy danych. Służy do analizy powstawania i trwania poszczególnych barier sprawstwa w danym środowisku, które w mniejszym i większym stopniu wynikają z istnienia barier ukrytych (np. zawiści i resentymentów grupowych). Poniżej przedstawiono elementy dotyczące dedukcyjnego schematu wyjaśniania przyczynowego dla analizy konkretnych przypadków występowania barier sprawstwa wśród członków danej organizacji pozarządowej. Schemat wywodzi się dedukcyjnie z trójfazowego modelu warunkowania (warunkowanie, interakcje i opracowanie)¹³:

- Diagnoza uwarunkowań strukturalnych (składnik strukturalnie uwarunkowanych, zobiektywizowanych barier sprawstwa). Warunki infrastrukturalne, ekonomiczne, zasoby wiedzy, umiejętności i kompetencje, w tym cyfrowe, więzi polityczne, interesy grupowe, organizacyjne, lokalne i regionalne różnicują grupy i ich członków pod względem dostępu do władzy, bogactwa, prestiżu;
- Diagnoza uwarunkowań kulturowych (składnik strukturalnie uwarunkowanych barier sprawczości). W warunkach morfostazy społecznej lub organizacyjnej (trwanie) uwarunkowania kulturowe, czyli zbiory przyjętych idei i wartości, kultury organizacyjne, systemy wierzeń, ideologia, potęgują warunki strukturalne. Legitymizują relację wywyższania jednego typu podmiotów i poniżania innych w organizacji i jej bliskim i dalszym otoczeniu;
- Wskazanie na współistnienie niespójności między uwarunkowaniami strukturalnymi (w tym materialno-infrastrukturalnymi) a uwarunko-

¹¹ M. Archer, *Can Reflexivity and habitus work in tandem?*, op. cit., s. 123–143; M. Archer, *Making our Way through the World. Human Reflexivity and Social Mobility*, Cambridge University Press, Cambridge 2007; M. Archer, *Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action*, „British Journal Of Sociology” 2010, vol. 61; M. Archer, A.M. Maccarini, *Engaging with the World: Agency, institutions, historic formations*, Routledge, London–New York 2013.

¹² M. Archer, *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, op. cit.; M. Archer, *Reconstructing Sociology: The Critical Realist Approach*, „Journal of Critical Realism” 2016, vol. 15, nr 4.

¹³ M. Archer, *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, op. cit.

waniami kulturowymi. Strukturalne i kulturowe napięcia tworzą konteksty interakcji społecznej. Im większa niespójność między pozycją prawną podmiotu lub grupy, przypisaną formalnie i normatywnie, a faktycznym układem sił w organizacji, tym wyższe bariery sprawstwa. Kontekst strukturalny i kulturowy warunkuje sprawczość społeczną;

- Zdefiniowanie rodzaju refleksyjności przez podmioty działań (główny składnik sprawstwa świadomościowego). Podmioty działania analizują emocjonalnie i refleksyjnie warunki zewnętrzne. W zależności od typu społecznie dominującej refleksyjności i poczucia trwania lub nietrwałości kontekstów strukturalnych i kulturowych, podmioty działania w różny sposób realizują swoją sprawczość w stosunku do warunków zewnętrznych¹⁴;
- Wskazanie dominujących typów refleksyjności w podejmowaniu innowacji społecznych (komponenty sprawstwa świadomościowego). W scenariuszu morfostatycznym, podejmowanym głównie z udziałem refleksyjności komunikacyjnej, działania zmierzają do odtworzenia *status quo* społeczno-organizacyjnego. Wskaźnikiem istnienia refleksyjności komunikacyjnej jest podkreślanie przez badanych wagi barier uwarunkowanych strukturalnie w większym stopniu niż na możliwości ich przezwyciężenia przez członków organizacji, następnie wskazywanie na negatywne emocje grupowe blokujące innowacje – zazdrość grupową i indywidualną, brak zaufania dla środowiska zewnętrznego, dominacja wiążącego kapitału społecznego;
- Scenariusz morfogenetyczny, za którym stoi typ autonomicznej refleksyjności, przejawia się w krytycznej postawie wobec poszczególnych aspektów życia organizacyjnego, prowadzi do działania i zmiany; jakościowym wskaźnikiem jej istnienia jest nacisk na pomostowy kapitał społeczny, potencjał grupy do współdziałania z otoczeniem;
- Określenie elementów barier sprawstwa świadomościowego – prowadzące do efektów morfostatycznych (trwania nie zmiany). Uzgodnienie przez działające podmioty wzajemnych relacji w ramach kontekstów strukturalnych i kulturowych blokuje rozwój nowych podmiotów działania, zmiany organizacyjnego *status quo*, potencjału innowacyjności społecznej i organizacyjnej. Efekty morfostatyczne są potęgowane przez rodzaj refleksyjności komunikacyjnej;

¹⁴ M. Archer, *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, op. cit.; M. Archer, *Morphogenesis and the Crisis of Normativity*, Springer, New York 2016.

- Zdefiniowanie barier sprawstwa świadomościowego – prowadzące do efektów morfogenetycznych (zmiany, w tym innowacji). Przebieg i efekty działań są wynikiem autonomicznej refleksyjności badanych, którzy podejmują subiektywne decyzje w kontekście indywidualnej dbałości o swoje praktyczne projekty, w odniesieniu do kontekstów.

W oparciu o przyjęte założenia teoretyczne oraz autorskie obserwacje w projekcie postawiono cztery główne pytania badawcze, na które odpowiedź będzie poszukiwana w książce. (1) Jakie strukturalnie uwarunkowane bariery sprawstwa dostrzegają badani seniorzy w podejmowanych działaniach innowacyjnych? (2) Jakie bariery sprawstwa świadomościowego dostrzegają badani seniorzy? (3) Jakie typy refleksyjności dominują wśród respondentów w podejmowaniu innowacji społecznych? (4) Jaki jest zakres kompetencji cyfrowych jako elementów strukturalnie uwarunkowanej sprawczości badanych członków organizacji pozarządowych?

Bariery sprawstwa określonych zbiorowych pomiotów działania można badać jeżeli uwzględni się ich złożony status ontologiczny, jako elementy wielopoziomowej (mikro-, mezo-, makro-) i dualistycznej, bo jednocześnie obiektywistycznej (struktury) i subiektywistycznej (sprawstwo), rzeczywistości. Zgodnie z założeniami teorii morfogenezy w niej działają dwa odrębne typy sił przyczynowych – struktury i sprawstwa¹⁵. Stąd konieczność stosowania triangulacyjnych podejść metodologicznych (jakościowo-ilościowych).

W celu zdiagnozowania i wyjaśnienia powstawania barier sprawstwa autorzy wykorzystali elementy morfogenetycznej analizy przyczynowej¹⁶. Zapewniła ona ogólne ramy metodologiczne do syntezy i interpretacji ilościowych i jakościowych danych dotyczących strukturalnie uwarunkowanych i świadomościowych barier sprawstwa.

Do uzyskania danych empirycznych wykorzystano również dwie szczegółowe metody badawcze: jakościową (FGI) oraz mieszaną ilościowo-jakościową (CAWI). Takie podejście proceduralne pozwala na analizę elementów strukturalnych, kulturowych właściwości danej organizacji, a także możliwości sprawstwa poszczególnych podmiotów społecznych i organizacyjnych.

Diagnozę strukturalnie uwarunkowanych barier sprawczości dokonano za pomocą wywiadu internetowego wspomaganego komputerowo (CAWI). W ramach badania CAWI zebrano 21 kwestionariuszy. Wywiady przeprowa-

¹⁵ M. Archer, *Jak porządek społeczny wpływa na ludzkie sprawstwo?...*, [w:] op. cit.; M. Archer, A.M. Maccarini, *Engaging with the World:...*, op. cit.; M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, op. cit.

¹⁶ M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, op. cit.; M. Archer, *Critical Realism and Concrete Utopias*, „Journal of Critical Realism” 2019, vol. 18, nr 3.

dzono z liderami i członkami, kluczowymi dla badanych senioralnych NGOs, Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz odpowiednich lokalnych Rad Seniorów. Kwestionariusze wywiadu zawierały pytania o strukturę wewnętrzną organizacji i pełnionych funkcji, charakterystykę jej otoczenia, sposoby komunikacji z otoczeniem, realizowane projekty, a także analizę SWOT organizacji (patrz więcej: Załącznik B1). Kluczowe fragmenty ilościowego i jakościowego materiału empirycznego diagnozujące kompetencje cyfrowe badanych przedstawiono w formie tabelarycznej (Tabela: Cyfrowe formy komunikacji organizacji z otoczeniem) w rozdziale 6. *Bariera w komunikacji oraz tworzenie wizerunku w senioralnych NGOs*. Natomiast całość zebranego materiału z CAWI została wystandaryzowana, aby zapewnić możliwość analizy porównawczej w poszczególnych obszarach i zaprezentowana w rozdziałach 7, 8 i 9, jako dobre praktyki.

Z drugiej strony możliwe było zdefiniowanie barier świadomościowych sprawstwa za pomocą zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI).

Końcowa analiza i interpretacja wyników przebiegała w odniesieniu do kolejno następujących pytań badawczych w następującej kolejności: uporządkowanie danych surowych – zebranie faktów (opisy danych) – interpretacja. Ważna była analiza zachowań uczestników wywiadu, ich wątpliwości i pytania, ich motywacje i zastrzeżenia dotyczące badanego przedmiotu. Porządek badań w ramach głównej zastosowanej techniki jakościowej – zogniskowanych wywiadach grupowych (FGI) – określił scenariusz fokusa, w którym zoperacjonalizowano główne pytania badawcze. Wywiady prowadzone były w formie dyskusji pod kierunkiem moderatora, a skoncentrowane były wokół głównych wątków tematycznych wyznaczonych przez podane wyżej, pytania badawcze.

Sposób analizy danych uzyskanych dzięki zastosowaniu zogniskowanych wywiadów grupowych określiły założenia teorii ugruntowanej. Zastosowano indukcyjny sposób analizy zebranego materiału badawczego. Dlatego nie określono żadnych założeń początkowych dotyczących charakteru relacji między zmiennymi, nie postawiono hipotez, które miałyby podlegać weryfikacji w toku badań fokusowych. Potencjalnie, niezupełnie trafne założenia początkowe, dotyczące nowej problematyki badań, np. stosunku określonych grup badanych do przedmiotu badań, mogłyby determinować sposób interpretacji uzyskanych wyników.

W prezentowanym planie badawczym uczestniczyło w charakterze moderatorów FGI trzech badaczy. Można w tym przypadku mówić o triangulacji badacza, czyli wprowadzeniu do procedury badawczej kilku obserwatorów czy kontrolerów, którzy mogą wzajemnie weryfikować swoje badania. Ten

typ triangulacji jest szczególnie przydatny podczas badań nad problematyką obciążoną subiektywnym wartościowaniem. Wprowadza do nich korygujący kontekst intersubiektywności, swego rodzaju ponadindywidualnego sensu etnometodologicznego. Triangulacja badacza czy obserwatorów pozwala budować intersubiektywny obraz przedmiotu badań, poprzez wykorzystanie niepowtarzalnych autopsji, intuicji czy skojarzeń poszczególnych badaczy, przy podobnym zestawie danych źródłowych.

Dobór osób do grup poddanych badaniu był celowy. To znaczy, że uzyskanie w pełni reprezentatywnych rozkładów cech społeczno-demograficznych w składach poszczególnych grup fokusowych nie było tak istotne, jak nasylenie osobami o maksymalnie zróżnicowanych i ugruntowanych postawach, wiedzy, sądach i opiniach na temat wizerunku, komunikacji online oraz budowania relacji z otoczeniem. Przyjęto też, zgodnie z zasadami teorii ugruntowanej, że zebrane w poszczególnych grupach dane będą ze sobą w sposób ciągły porównywane, aby wyodrębnić kody porządkujące i interpretujące materiał badawczy z fokusów. Następnie konstruowane były kategorie bardziej zgeneralizowane (przez ugruntowanie w podobnych przypadkach), aby pokazać powiązania między kategoriami¹⁷.

W badaniach jakościowych FGI wzięło udział 168 osób, 84 liderów (członkowie zarządów) i 84 członków senioralnych organizacji pozarządowych. Badaniami objęto 21 senioralnych środowisk (organizacji pozarządowych i UTW) ze wszystkich ośrodków uczestniczących w projekcie *Innowacje społeczne jako trzecia misja uczelni*. Odpowiednio obszary wiejskie reprezentowały organizacje z gmin Nędza i Bobrowniki, środowiska z małych miast reprezentowały organizacje z Poręby, Łazów, Wojkowic, Lublińca i Mikołowa, ze średnich miast obecne były organizacje z Tarnowskich Gór, Mysłowic, Zawiercia, Czechowic-Dziedzic, Jaworzna, Piekar Śląskich oraz jako przedstawiciele środowisk wielkomiejskich byli badani seniorzy z Katowic, Sosnowca, Gliwic, Bytomia, Chorzowa, Tychów, Dąbrowy Górniczej i Rybnika.

Przeprowadzono zogniskowany wywiad grupowy z każdym ze środowisk osobno. Uwzględniono w grupach fokusowych równe udziały procentowe przedstawicieli lokalnego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz odpowiedniej dla danego terytorium Gminnej/Miejskiej Rady Seniorów. Scenariusz wywiadu grupowego zawierał pytania o rodzaj barier utrudniających wprowadzanie innowacji w organizacji i do otoczenia organizacji, znaczenie zazdrości

¹⁷ K. Konecki, P. Chomczyński, *Słownik socjologii jakościowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012; P. Hensel, B. Glinka, *Teoria ugruntowana*, [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teoria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

osobistej i grupowej oraz nieufności we wdrażaniu innowacji. Główne zakresy pytań składających się na scenariusz FGI przedstawiono w Załączniku B2.

Aby ujawniać resentymentalne bariery sprawstwa i szukać ich genezy oraz kierunków warunkowania działań organizacyjnych, autorzy zastosowali, podobnie jak miało to miejsce przy analizach barier wcześniejszych, procedurę badawczą uwzględniającą diachroniczny porządek czasowy i przyczynowy, cechującą się wykorzystaniem metody jakościowej (FGI), ilościowo-jakościowej (CAWI). Jednak tym razem morfogenetyczną analizę przyczynową rozbudowano do 12 punktów. Posłużyły one do analizy powstawania i trwania, szczegółowych efektów (barier) resentymentalnych w badanym środowisku, które są skutkami mniej lub bardziej ukrytych, często nieuświadomianych społecznie mechanizmów warunkujących.

Elementy autorskiego schematu wyjaśniania przyczynowego do analizy konkretnych przypadków działania mechanizmów resentymentalnych wśród członków określonej organizacji pozarządowej.

1. Istnieją uwarunkowania strukturalne (interesy grupowe) różnicujące członków organizacji i instytucji pod względem dostępu do władzy, bogactwa, prestiżu. W ramach wspomnianych uwarunkowań są zapewnione wszelkie prawa (obywatelskie, pracownicze, socjalne), ale faktyczność praktyk pozostaje w sprzeczności z oficjalnym ustawodawstwem, przyjętymi regulacjami organizacyjnymi.
2. Istnieją uwarunkowania kulturowe (zespoły norm i wartości, kultury organizacyjne), które uprawomocniają uwarunkowania strukturalne, jednocześnie legitymizując relacje wywyższenia jednych podmiotów i poniżenia drugich.
3. Napięcia strukturalne i kulturowe tworzą konteksty resentymentalne dla indywidualnych i grupowych interakcji. Im większa różnica między prawnym, formalnym prestiżem grupy w organizacji a faktycznym układem sił w organizacji, tym większy w niej potencjał napięć resentymentalnych.
4. Strukturalne i kulturowe konteksty resentymentalne warunkują sprawstwo indywidualnych oraz grupowych podmiotów działania w organizacji.
5. Podmioty działania przepracowują wewnętrznie (emocjonalnie, refleksyjnie) poprzez mechanizm wewnętrznej konwersacji, na styku dwóch wspomnianych wyżej kontekstów i indywidualnie skonfigurowanych trosk (motywacji), zewnętrzne uwarunkowania resentymentalne.
6. W zależności od typu podjętej refleksyjności (komunikacyjnej, autonomicznej, meta-refleksyjności, refleksyjności pękniętej) przez podmioty w organizacji oraz poczucia ciągłości lub nieciągłości kontekstów dzia-

- łania podmioty w odmienny sposób realizują swoją sprawczość w relacji do uwarunkowań zewnętrznych¹⁸. Działaniom innowacyjnym sprzyja typ refleksyjności autonomicznej (krytycyzm wobec otoczenia prowadzący do działania) oraz w pewnym stopniu metarefleksyjności (krytycyzm wobec siebie i otoczenia prowadzący do zmiany systemowej).
7. Podmioty oddziałują zwrotnie na organizacyjne uwarunkowania strukturalne i kulturowe, tworząc zbiorowe podmioty działania (z możliwościami sprawstwa) wewnątrz organizacji. Interakcje członków takich grup w stosunku do pierwotnych podmiotów działania (z ograniczonym sprawstwem) są przejawem istnienia napięć oraz wyrazem działania mechanizmów resentymentalnych.
 8. Efekty resentymentalne, powstające w organizacji stanowią skutek grupowego przepracowania (przez zbiorowe podmioty działania kosztem pierwotnych podmiotów działania) relacji między siłami sprawstwa a siłami strukturalno-kulturowymi.
 9. Zgodność wśród głównych zbiorowych podmiotów działania, co do istniejących relacji między kontekstem strukturalnym (interesów grupowych) i kulturowym (dominujących idei i wartości) lub akceptacja istniejących napięć między kontekstem strukturalnym i kulturowym blokuje rozwój nowych zbiorowych podmiotów działania, czyli interakcji międzygrupowych prowadzących do powstania nowych zbiorowych podmiotów działania – zmiany organizacyjnego *status quo*.
 10. W przypadku pozostawania organizacji w stanie morfostazy istniejące resentymentalne konteksty strukturalne i kulturowe zwykle ograniczają powstawanie innowacji wewnątrzorganizacyjnych, ale i blokują ich udział w innowacyjnych ekosystemach.
 11. Brak zgody między głównymi podmiotami działania (posiadających sprawczość), co do istniejącego rozkładu między kontekstami strukturalnym oraz kulturowym lub powstawanie nowych zbiorowych podmiotów działania (nowej różnicy interesów, nowych idei i wartości), które kwestionują istniejący rozkład sił strukturalno-kulturowych prowadzi do morfogenezy organizacyjnej. Tym samym zmniejszenia się liczby pierwotnych podmiotów działania, pozbawionych sprawczości.
 12. W stanie morfogenezy organizacyjnej resentymentalne konteksty strukturalne i kulturowe ułatwiają powstawanie innowacyjnych eko-

¹⁸ M. Archer, *Structure, Agency and the Internal Conversation*, op. cit., s. 342–361; M. Archer, *Making our Way through the World...*, op. cit.; M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, op. cit.; M. Archer, *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, op. cit.

systemów. W efekcie napięcia resentymentalne prowadzą do zmiany organizacyjnej, powstawania nowych zbiorowych podmiotów działania oraz ekosystemów pozytywnie stymulujących przebieg procesów innowacyjnych w różnych praktykach organizacyjnych.

W badaniach fokusowych ujawniających bariery resentymentalne udział wzięło 36 osób, zarówno liderów (członków zarządu), jak i członków senioralnych organizacji pozarządowych. Dobór do poszczególnych grup fokusowych miał charakter celowy. Poddano badaniu przedstawiciele trzech pozarządowych środowisk senioralnych, wiejskiego (z gminy Nędza, okolice Raciborza), małomiasteczkowego (z Łaz, okolice Zawiercia) oraz miejskiego, z Mysłowic. Przeprowadzono zogniskowany wywiad grupowy z każdym z trzech środowisk osobno. Uwzględniono w grupach fokusowych równe udziały procentowe przedstawiciele lokalnego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz odpowiedniej dla danego terytorium Gminnej/Miejskiej Rady Seniorów. Przyjęto też, zgodnie z zasadami teorii ugruntowanej, podobnie jak podczas wszystkich pozostałych badań fokusowych, aby zebrane w poszczególnych grupach dane były ze sobą w sposób ciągły porównywane, a następnie wyodrębniane kategorie (konteksty) porządkujące materiał badawczy¹⁹. Relacja z badań nad resentymentalnymi barierami sprawstwa zawarta została w rozdziale 5.

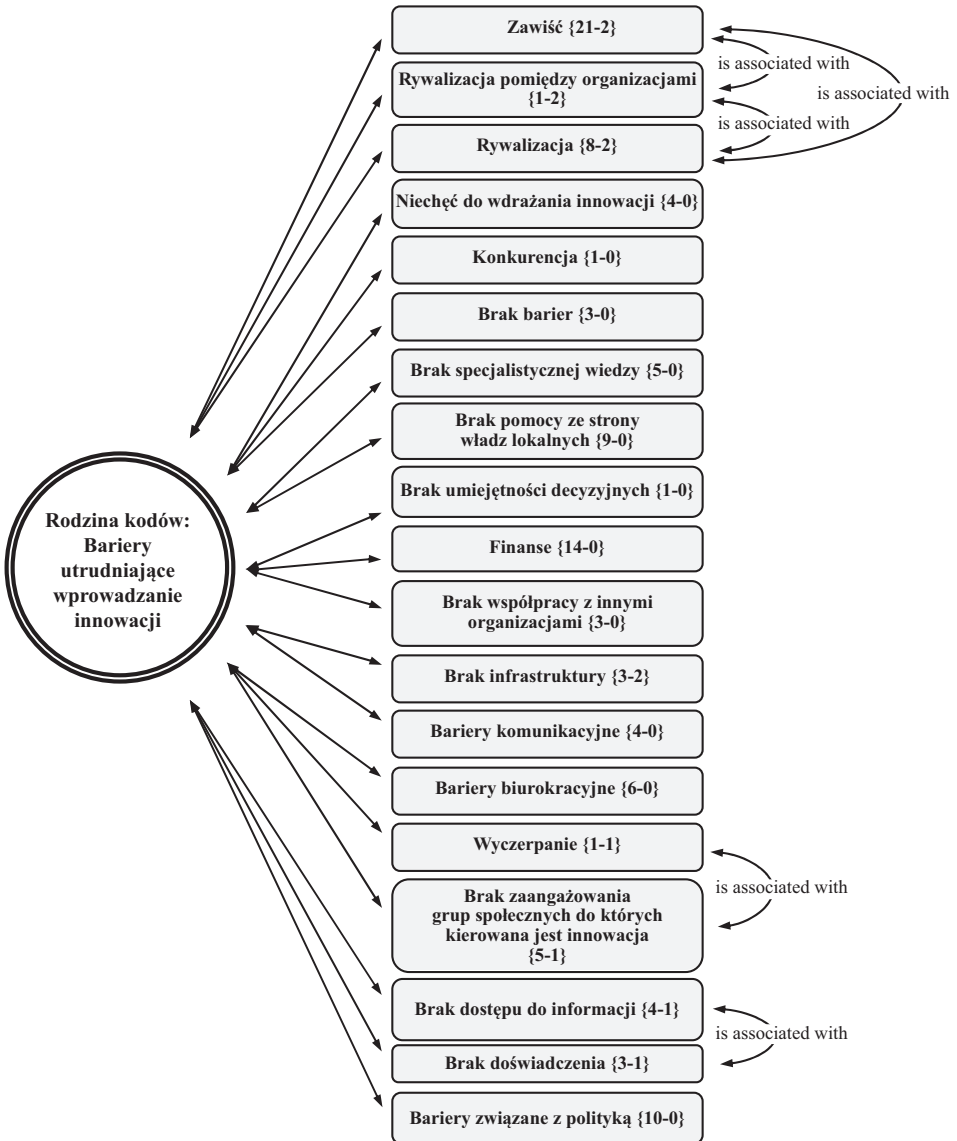
Podczas badań FGI i CAWI postępowano zgodnie z obowiązującym w naukach społecznych kanonem etycznym. Badania zrealizowano w sposób bezstronny, odpowiedzialny, poprzez budowanie wzajemnego zaufania. Udział seniorów w badaniu opierał się na ich dobrowolnej i świadomej zgodzie. Autorzy, w sposób zrozumiały dla respondentów informowali, czego dotyczą badania, przez kogo są prowadzone oraz w jaki sposób ich wyniki zostaną upublicznione i wykorzystane. Respondenci zostali poinformowani o prawie do odmowy udziału w badaniu oraz prawie do cofnięcia zgody na każdym etapie badania, bez podania przyczyny. W przypadku korzystania z urzędzeń rejestrujących dźwięk uzyskano odrębną i wyraźną zgodę. Uczestnicy zostali poinformowani o przysługujących im prawach dotyczących przepisów o ochronie danych osobowych oraz, na wszelki wypadek, o ochronie praw autorskich. Badanym gwarantowano również najwyższy możliwy poziom anonimowości, komfort i bezpieczeństwo w miejscu badań.

¹⁹ P. Hensel, B. Glinka, *Teoria ugruntowana*, [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teoria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 89–113; K. Konecki, P. Chomczyński, *Słownik socjologii jakościowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 285–287.

4. Analiza barier sprawstwa w działaniach badanych NGOs i UTW

W ramach projektu przeprowadzono, między innymi, badania barier ograniczających wprowadzanie innowacji społecznych. Ściślej, poddano analizie zakres występowania barier dotyczących kilku składowych zobiektywizowanego i świadomościowego sprawstwa liderów i członków śląskich senioralnych NGOs i UTW. W tym rozdziale autorzy odniosą się, po pierwsze, do komponentów strukturalnie uwarunkowanego, inaczej mówiąc zobiektywizowanego sprawstwa badanych. Po drugie, analizowane będą komponenty świadomościowego sprawstwa, które są głównie pochodną refleksyjności liderów i członków badanych organizacji pozarządowych. Zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie: jakie strukturalnie uwarunkowane (zobiektywizowane) bariery sprawstwa dostrzegają badani seniorzy w podejmowanych działaniach innowacyjnych oraz jakie bariery sprawstwa świadomościowego ograniczają, według badanych, ich działania innowacyjne (pytanie badawcze nr 1 i 2).

Wszystkie rodzaje barier sugerowane przez uczestników analizowanych wywiadów grupowych oraz powiązania między nimi w syntetyczny sposób przedstawia poniższa mapa percepcji, wygenerowana w programie Atlas.ti. Narzędzie Atlas.ti umożliwiło wygenerowanie kodów i ich rodzin, prezentując główne kategorie odpowiedzi respondentów otrzymanych z wywiadów grupowych, a także pojawiające się terminy, które pozwoliły na przejrzyste przedstawienie wyników badań. Przykładowo, jeden z najbardziej znaczących kodów został nazwany „zazdrością” i składa się z dwóch elementów: pierwszym z nich jest stopień ugruntowania (21), czyli powiązanie jednego kodu z innymi kodami. Ten kod został zaliczony do rodziny kodów (CF): bariery utrudniające wdrażanie innowacji. Przedstawiona lista kodów i rodzin kodów powstała na podstawie analizy 12 wywiadów fokalowych reprezentujących po cztery organizacje z odpowiednio dużych, średnich i małych miast.

Rysunek 1. Mapa percepcyjna rodziny kodów: bariery utrudniające innowacje w senioralnych NGOs. Źródło: badania własne.

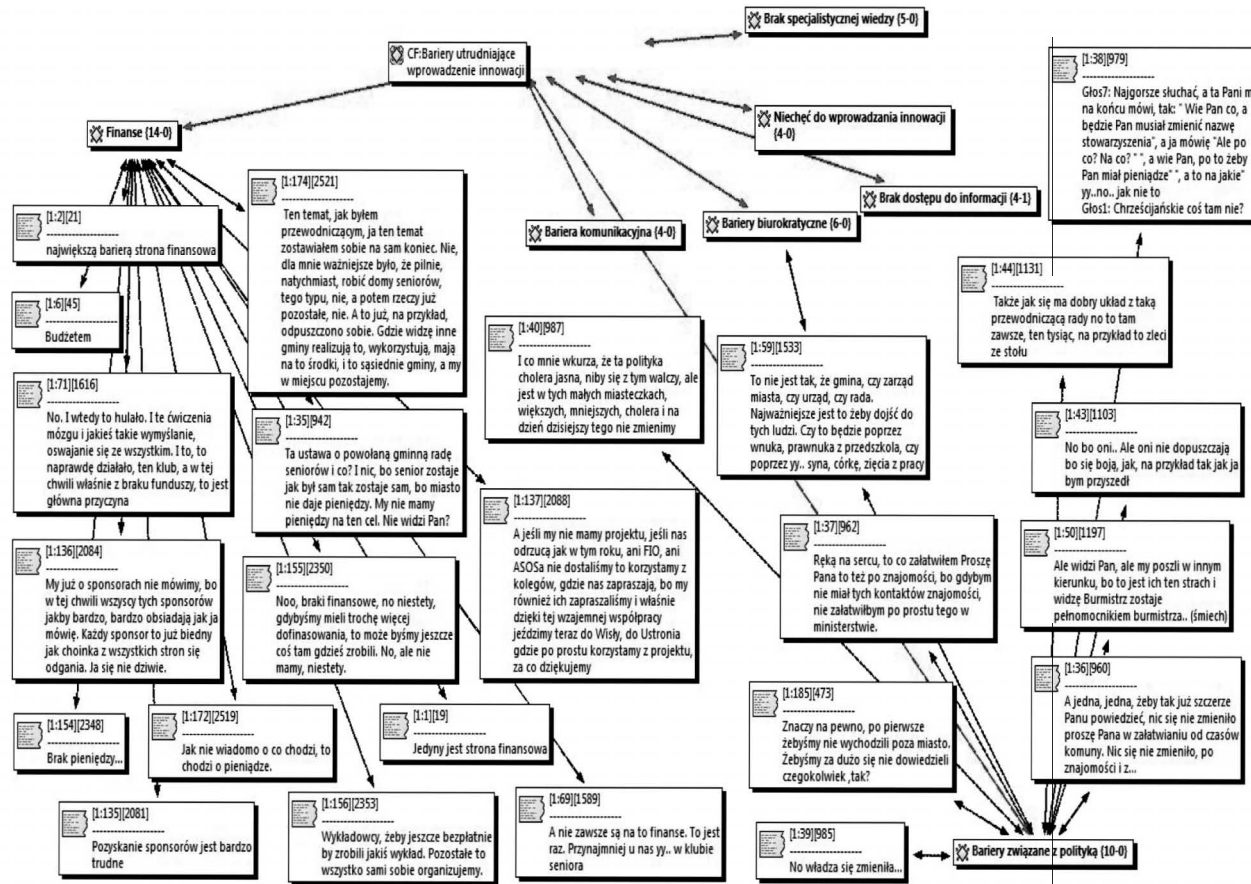
Zdiagnozowano zarówno bariery uwarunkowane strukturalnie, jak i bariery świadomościowe działania, warunkujące negatywnie inicjowanie, testowanie i wdrażanie innowacji. Jeśli chodzi o zobiektywizowane bariery, a dokładniej kontekst ekonomiczny, uczestnicy wywiadów grupowych podkreślali znaczenie ograniczeń finansowych (kod: finanse {14-0}). Jeśli chodzi o istotne zobiektywizowane bariery kontekstu politycznego i kulturowego, wybrano następujące: podejście „odgórne” przy formułowaniu i wdrażaniu polityk i strategii (kod: bariery związane z polityką {10-0}), brak uznania prawnego (kod: brak dostępu do informacji {4-1}), kultura zorientowana na działanie instytucji państwowych zamiast społecznych (kod: brak pomocy samorządu {9-0} i kod: bariery biurokratyczne {6-0}).

Bariery ograniczające innowacje społeczne w tym obszarze sprawczości, zdaniem respondentów, dotyczą dodatkowo relacji międzyludzkich, ich złożoności i intensywności, napięć i konfliktów wewnątrz organizacji, determinujących stopień ich innowacyjności.

Wśród barier dotyczących sprawczości świadomościowej silnie akcentowano rolę negatywnych emocji grupowych – zawiści i urazów (kod: zawiść {21-2}), następnie brak zgody otoczenia na wspólne podejście do zmian wywołanych innowacjami (kod: brak zaangażowania grupy społecznej, do której skierowana jest innowacja {5-1}), sieć zaufania i współpracy w ich społecznościach istniejąca tylko w ograniczonym zakresie lub wcale (kod: rywalizacja {8-2} i kod: rywalizacja między organizacjami {1-2}). Ponadto badani wskazywali na ograniczenia sprawstwa uwarunkowane stanem umysłu zarówno wdrażających innowacje, jak i użytkowników (konserwatywny), nieufność wobec innych innowatorów (kod: brak współpracy z innymi organizacjami {3-0}).

Tego rodzaju bariery sprawstwa wynikają z codziennego, nieuniknionego kontaktu wszystkich uczestników organizacji, zachodzącego niezależnie od pełnionych przez nich funkcji, często w ramach struktur organizacyjnych, które nie są do końca zdefiniowane w kontekście funkcjonalnym. Działają poprzez rywalizację osobistą i grupową, frakcyjność w postrzeganiu i artykułowaniu interesów grupowych, inicjowaniu i wdrażaniu innowacji, często będąc w opozycji do pewnych interesów grupowych lub środowiskowych.

W analizowanym kontekście na uwagę zasługuje zjawisko zawiści. Respondenci wskazywali, że negatywne emocje, głównie zawiści i resentmentów (o czym więcej w rozdziale 6) są szczególnie istotnym czynnikiem ograniczającym budowanie wspólnoty innowacyjnej. Jej źródła w polskim kontekście polityczno-kulturowym można upatrywać w ideologicznej polaryzacji społeczeństwa (antyeuropejski konserwatyzm katolicki kontra proeuropejski lewicowo-liberalny sekularyzm). Stąd rywalizacja (np. o dofinansowanie) między

Rysunek 2. Mapa percepcyjna rodziny kodów: bariery utrudniające wprowadzenie innowacji z cytatami przypisanymi do głównych kodów. Źródło: badania własne.

środowiskami i organizacjami często obarczona jest zazdrością na tle ideologicznym. Istnieje również bardziej uniwersalny sposób wyjaśnienia tego zjawiska. Helmut Schoeck wykazał, że zawiść jest uniwersalną, negatywną emocją społeczną¹. Stanowi pewną stałą antropologiczną, której nie można całkowicie wyeliminować z relacji społecznych. Można ją zredukować jedynie poprzez świadomą i konsekwentną socjalizację do wolności, a nie równości.

Przedstawione powyżej wyniki świadczą o istnieniu w badanych grupach i organizacjach deficytów pomostowego kapitału społecznego oraz braku zaufania interpersonalnego i grupowego. Niski poziom pomostowego kapitału społecznego i uogólnionego zaufania do partnerów interakcji społecznej to cecha polskiego społeczeństwa, która została utrwalona historycznie w okresie władzy komunistycznej (1945–1989), co strukturalnie hamuje rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz oddolnych innowacji społecznych. Dotyczy to również badanych środowisk i organizacji.

Jakie typy refleksyjności dominują wśród respondentów w podejmowaniu innowacji społecznych? (pytanie badawcze nr 3). Zdaniem Archer cechą sprawczości jest nie tylko zdolność podmiotu do działania, ale znajduje to również odzwierciedlenie w samym istnieniu tego podmiotu². Dlatego samo istnienie zorganizowanych środowisk seniorów jako podmiotów zbiorowego działania jest dowodem zdolności seniorów. Dominacja działań morfogenetycznych i autonomicznej refleksyjności członków jest związana z istotą i celami tych organizacji pozarządowych i UTW. Ponieważ opiera się na swobodnym i oddolnym uczestnictwie, w dużym stopniu samofinansowaniu i orientacji prosumenckiej jej członków i sympatyków.

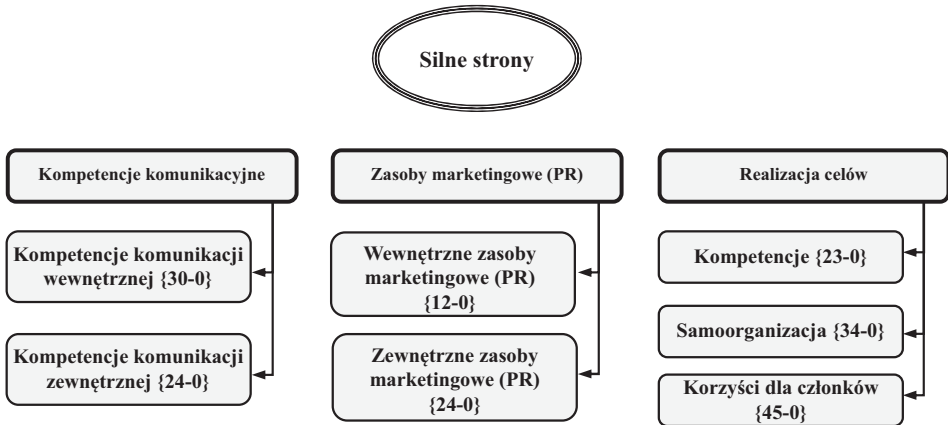
Pomimo przedstawionych deficytów w wymiarze zobiektywizowanym i świadomościowym, większość badanych podejmuje działania organizacyjne zgodnie ze scenariuszem morfogenetycznym, co jest wspierane przez rodzaj autonomicznej refleksyjności. Powyższe obserwacje potwierdza również analiza kwestionariuszy SWOT, które były integralną częścią kwestionariusza wywiadu CAWI. Spośród 15 przeanalizowanych kwestionariuszy SWOT zdecydowana większość przedstawicieli badanych organizacji w większym stopniu niż zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne podkreślała swoje aktualne szanse, możliwości działania, perspektywy rozwojowe i mocne strony organizacji (patrz: Rysunek 2 i 4) lub słabości organizacji (patrz: Rysunek 3 i 5). Przedstawione poniżej mapy percepcji wyraźnie pokazują, że przewaga mocnych stron przejawia się zarówno

¹ H. Schoeck, *Der Neid. Eine Theorie der Gesellschaft*, Verlag Karl Alber, Freiburg–München 1966.

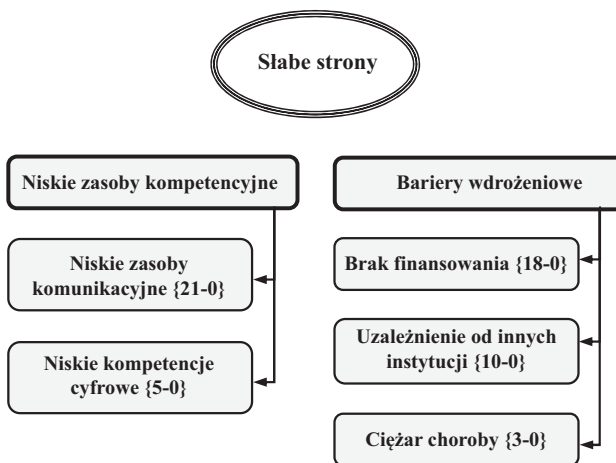
² M. Archer, *Social Integration, System Integration and Global Governance*, [w:] I. Rossi, *Frontiers of Globalization Research*, Springer, New York 2007.

w zakresie, jak i częstotliwości wskazanych kategorii (kodów). Innymi słowy, badane organizacje i ich członkowie mają więcej mocnych stron niż słabych.

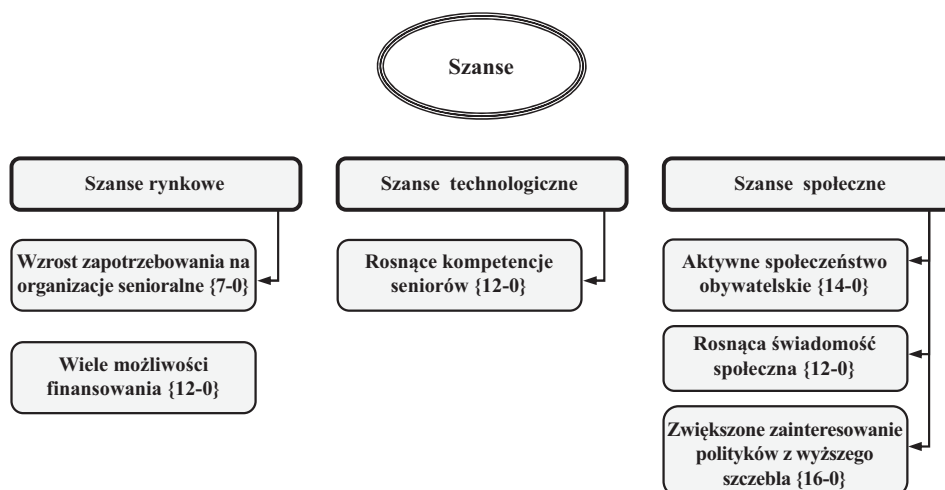
Warto podkreślić, że spośród przedstawionych powyżej słabości i barier wdrożeniowych na ostatnim miejscu wskazano stan zdrowia członków badanych organizacji (kod: ciężar choroby {3-0}). Zaprzecza to stereotypowemu myśleniu, że zdrowie seniorów jest głównym czynnikiem determinującym ich udział w życiu społecznym i wprowadzaniu innowacji.

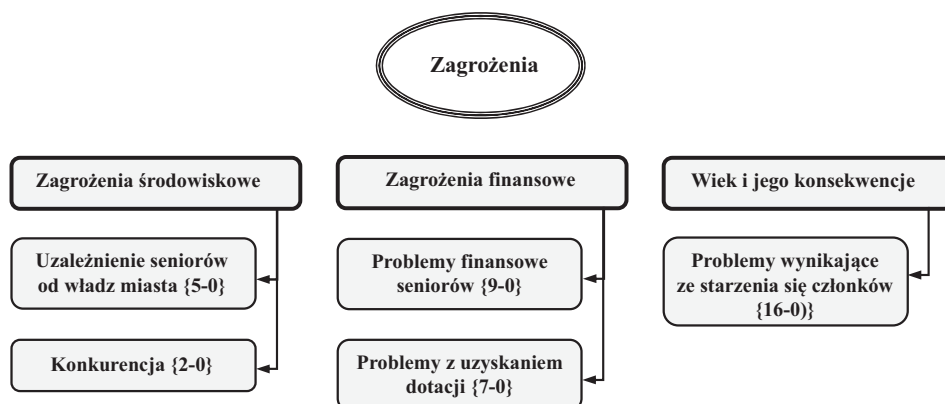
Rysunek 3. Mapa percepcyjna rodziny kodów: część analizy SWOT, silne strony NGOs. Źródło: badania własne.

Rysunek 4. Mapa percepcyjna rodziny kodów: część analizy SWOT, słabe strony senioralnych NGOs. Źródło: badania własne.

Rysunek 5. Mapa percepcyjna rodziny kodów: część analizy SWOT, szanse senioralnych NGOs. Źródło: badania własne.

Rysunek 6. Mapa percepcyjna rodziny kodów: część analizy SWOT, zagrożenia dla senioralnych NGOs. Źródło: badania własne.

Wśród zagrożeń respondenci wskazywali na problemy z obiektywnym procesem starzenia się członków organizacji (kod: problemy wynikające ze starzenia się członków {16-0}), a także zagrożenia finansowe, zarówno indywidualne (kod: problemy finansowe seniorów {9-0}) oraz organizacyjne (problemy z uzyskaniem dotacji {7-0}). Jednak nie zagraża im brak umiejętności cyfrowych czy komunikacyjnych. Powyższe spostrzeżenia potwierdzają przedstawione wcześniej wyniki uzyskane podczas zogniskowanych wywiadów grupowych.

Badanych cechuje krytyczna i aktywna postawa wobec poszczególnych aspektów życia organizacyjnego i lokalnego otoczenia, co prowadzi do innowacji społecznych w ich otoczeniu. Potrafią wykorzystać możliwości, jakie stwarza kontekst strukturalny i kulturowy, unikając związanych z tym barier. Posiadają wiedzę i kompetencje do aktywnego uczestnictwa w sieciach społecznościowych, w tym w mediach społecznościowych. Są przygotowani do współpracy z instytucjonalnym i społecznym otoczeniem organizacji.

Podsumowanie rozdziału

Jeżeli użyjemy języka teorii morfogenetycznej i odwołamy się do jej schematu analiz przyczynowych to: (1) badani członkowie organizacji pozarządowych w procesach wdrażania innowacji stale diagnozują uwarunkowania strukturalne i kulturowe oraz (2) określają obiektywne niezgodności między nimi (wskazane deficyty i bariery). (3) Następnie wspólnie przepracowują, emocjonalnie i refleksyjnie, warunki zewnętrzne w celu dostarczenia informacji zwrotnej. (4) Wchodzą w społeczne i kulturowe interakcje ze środowiskiem. (5) Posiadane przez badanych seniorów zasoby sprawstwa zobiektywizowanego i świadomościowego umożliwiają pokonywanie określonych barier (patrz: mapy percepcyjne analiz SWOT) i podejmowanie działań zgodnie ze scenariuszem morfogenetycznym, związanym z kolektywną refleksyjnością autonomiczną.

5. Analiza resentymentalnych barier sprawstwa w badanych NGOs. Studia przypadków

Autorzy świadomi istniejących trendów i potrzeb ekonomicznych, społecznych, demograficznych podjęli, obok problematyki barier strukturalnych i kulturowych, również zagadnienie barier sprawstwa (*agency*) ograniczających rozwój innowacji społecznych w wybranych śląskich senioralnych NGOs. Do barier sprawstwa należy zaliczyć również uwarunkowania wynikające z grupowych napięć resentymentalnych.

Jakie uwarunkowania sprzyjają powstawaniu resentymentalnych napięć, precyzyjniej określając, mechanizmów i efektów resentymentalnych, w organizacjach pozarządowych? Zgodnie z założeniami koncepcji resentymentów grupowych Maxa Schelera¹ można przyjąć, że sytuacja występowania następujących kontekstów resentymentalnych: (1) napięć społecznych, np. o podłożu ekonomicznym, etnicznym, kulturowym, w dostępie do technologii i kompetencji cyfrowych, dóbr kultury i/lub między grupami interesu wewnątrz organizacji, (2) specyficznych systemów myślowych uzasadniających nierówności społeczne, kulturowe, ekonomiczne, (3) pochodnych im typów interakcji wywyższenia jednych kosztem innych, przy (4) obowiązujących regulacjach prawnych czy organizacyjnych formalnie zrównujących wszystkich skutkuje tym, że wywołane przez nie resentymenty grupowe ograniczają działania prowadzące do zmiany organizacyjnej (efekty resentymentalne). Wspomniane uwarunkowania tworzą resentymentalne bariery wewnątrz i w otoczeniu organizacji.

Aby podjąć się analizy przyczynowej powstawania grupowych resentymentów oraz odpowiednich efektów resentymentalnych, skutkujących dysfunkcjami w szeroko pojętej dziedzinie innowacyjności w organizacjach pozarządowych oraz ich otoczeniu autorzy odwołają się też do założeń teorii morfogenetycznej oraz realizmu krytycznego. Zakłada on, że realność badanych zjawisk oraz procesów społecznych nie przejawia się tylko w ich empi-

¹ M. Scheler, *Resentyment a moralność*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1997.

ryczności, ale przede wszystkim w przyczynowości. Realne są mechanizmy przyczynowe, wynikające z relacji istniejących między bytami społecznymi, z relacji między własnościami, siłami struktur społecznych i kulturowych a możliwościami sprawczymi podmiotów indywidualnych i grupowych. Wspomniane siły przyczynowe nie mają charakteru koniecznego². Nie wszystkie mechanizmy, powiązane z odpowiednimi strukturami czy aktorami społecznymi, są uaktywniane w procesach morfogenetycznych.

Działania resentymentalnych kontekstów strukturalnych i kulturowych należy traktować jako siły przyczynowe, które tylko częściowo podlegają bezpośredniej obserwacji empirycznej. W zależności od konfiguracji wspomnianych kontekstów i charakteru interakcji między nimi a sprawstwem podmiotów społecznych istnieją też siły przyczynowe, które są nieaktywne w danym kontekście oraz czasie, a uaktywniać się (wyłączać się) mogą w innej konfiguracji czynników otoczenia. W razie przyjęcia zaprezentowanego założenia epistemologicznego oraz wynikającej z niego dyrektywy metodologicznej należy poszukiwać związków, relacji między sferą kontekstów i sprawstwa w czasowym porządku diachronicznym.

W tym rozdziale postawiono dwa szczegółowe pytania badawcze: (1) Które bariery tworzą konteksty resentymentalne (legitymizowane, trwałe napięcia społeczne), warunkujące rozwój innowacji społecznych w badanych środowiskach pozarządowych? (2) W jaki sposób resentymenty grupowe warunkują działania innowacyjne w wybranej organizacji pozarządowej?

Pomocna w diagnozie kontekstów resentymentalnych i wyjaśnienie działania ich przyczyn i efektów będzie identyfikacja perspektyw poznawczych oraz aksjologicznych wspomnianych podmiotów działania. Przejawiać się ona powinna konfrontowaniem dwóch obrazów świata organizacji przypisanych do dwóch typów podmiotów i wskazaniem specyficznych dla każdego z nich sił przyczynowych, które warunkują ich możliwości sprawcze. Jednostkowa perspektywa poznawcza dotyczy pierwotnych podmiotów działania, które „nie mają prawa głosu w procesie przekształcania struktury i kultury. Nie wyrażają one interesów, ani nie organizują się po to, by zrealizować strategiczne cele”. Do tej kategorii społecznej zaliczyć można środowiska nieuczestniczące w życiu swoich społeczności lokalnych, które pozostają poza grą interesów i idei, a w strukturach organizacji pozbawione są możliwości sprawczych. Zrzeszeniowa perspektywa koncentruje się na grupowych pod-

² M. Archer, *Structure, Agency and the Internal Conversation*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 36.

miotach działania. W organizacji mają one możliwości sprawcze w procesach zarządczych³.

Procesy wdrażania innowacji w organizacji pozarządowej warunkują złożone czynniki. Część z nich stanowią bariery, definiowane jak siły przeciwdziałające inicjowaniu i rozwijaniu innowacji. Autorzy wspomnianej już pracy *Barriers to Social Innovation*⁴ wyróżnili dwie grupy barier w procesach innowacji: strukturalne (ang. *structural barriers*) i związane z działaniami (ang. *agency barriers*). Bariery strukturalne związane są ze złożonością, niepewnością procesów gospodarczych, społecznych i politycznych oraz ich skutków. W rozdziale poprzednim ten typ barier nazywany był barierami sprawstwa uwarunkowanymi strukturalnie (zobiektywizowanymi), natomiast rozumienie barier związanych z działaniami koresponduje z wprowadzonym już pojęciem świadomościowych barier sprawstwa. Wspomniane grupy barier zostały, w tym rozdziale powiązane z kategorią kontekstów resentymentalnych⁵. Przedstawione powyżej konteksty występowania barier strukturalnych i świadomościowych stanowiły punkt odniesienia do diagnozowania ograniczeń w rozwoju innowacji społecznych, które dostrzegali badani z trzech środowisk. Strukturalizowały one relacje z badań.

Wszyscy liderzy i członkowie badanych środowisk i organizacji senioralnych za główną barierę sprawstwa uwarunkowaną strukturalnie uważają ograniczone możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację ich oddolnych, często niezależnych od władz samorządowych inicjatyw. W gminie Nędza (3 tysiące mieszkańców), powiat raciborski, działa prężnie Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW), Rada Seniorów, Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych i ich Rodzin, co można uznać za swoisty fenomen, ponieważ wiele miast nie może pochwalić się działalnością tego typu organizacji. Działacze UTW z Nędzy zapytani o to, jakie główne bariery dostrzegają w swoim najbliższym otoczeniu odpowiadają, że są to problemy finansowe. „Braki finansowe, no niestety, gdybyśmy mieli trochę więcej dofinansowania, to może byśmy jeszcze coś tam gdzieś zrobili. No, ale nie mamy, niestety. Wszystko sobie sami załatwiamy. Gmina daje nam tylko lokal i to tyle. Ale to i tak dla nas duża pomoc. Borykamy się na przykład z transportem, z kosztami transportu, które

³ M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013, s. 265–266.

⁴ A. Mendes, A. Batista, L. Fernandes, P. Macedo, F. Pinto, L. Rebelo, M. Ribeiro, R. Ribeiro, M. Sottomayor, M. Tavares, V. Verdelho, *Barriers to Social Innovation*, <http://www.tepsie.eu/images/documents/tepsie.d3.1barrierstosocialinnovation.pdf> [dostęp: 19.09.2018].

⁵ P. Weryński, *Konteksty resentymentalne jako otoczenie innowacji*, „Przegląd Organizacji” 2018, nr 12.

eliminują nam wykonywanie wielu wycieczek” (kontekst ekonomiczny: ograniczenia finansowe).

Podobnie badani z Łaz⁶, miasteczka liczącego około 7 tys. mieszkańców, w powiecie zawierciańskim, za największą barierę w prowadzeniu swojej działalności podają aspekty finansowe oraz brak infrastruktury, które uniemożliwiają im przyjmowanie nowych członków. Wsparcie z miasta nie jest wystarczające, dlatego seniorzy sami pozyskują fundusze na projekty. Zwracają uwagę, że wynika to z istniejących podziałów politycznych, środowiskowych, w efekcie nierównego traktowania organizacji pozarządowych w mieście. „Zdobywamy fundusze, gmina nam daje na ten dzień tylko obiekty, żadnych funduszy, czyli musimy szukać sponsorów” – głos badanego. „My w tym roku dostaliśmy tylko 2 tys., a powinniśmy dostać co najmniej 10 tysięcy. Dostaje Koło Gospodyń Wiejskich czy Chrześcijanie (...). Jest to krzywdzące, bo to my tworzymy całą politykę senioralną w mieście, dzięki nam powstała Rada Seniorów” (kontekst ekonomiczny: ograniczenia finansowe oraz społeczny: komponenty wiążącego nie pomostowego kapitału społecznego).

Natomiast liderzy UTW oraz Rady Seniorów ze średniej wielkości śląskiego miasta – Mysłowic, wskazują na bariery związane z wykluczeniem cyfrowym wielu ich członków i sympatyków. Według badanych istnieją obiektywne ograniczenia finansowe niepozwalające na zorganizowanie dla wszystkich chętnych kursów komputerowych. Wielu z nich ma utrudniony dostęp do Internetu, nie stać ich na gazety i nie mają zatem dostępu do informacji (kontekst ekonomiczny: ograniczenia finansowe oraz częściowo polityczny i kulturowy: ubogie polityki transferu wiedzy).

Niemniej istotną grupę barier sprawstwa uwarunkowanych strukturalnie tworzą konteksty polityczne i kulturowe, które często występują syndromatycznie z uwarunkowaniami ekonomicznymi oraz społecznymi. Wśród liderów i członków UTW z Nędzy odnotowano zróżnicowanie opinii dotyczących pytania – jak są postrzegani w środowisku lokalnym. Jedni twierdzą, że są postrzegani bardzo pozytywnie. Drudzy zauważają, że traktowani są „jak piąte koło u wozu”. Według tej większościowej grupy porozumienie z wójtem, jak i Radą Gminy jest trudne. „Nie ma woli powołania Rady Seniorów. Mimo, że są dokumenty złożone... bardzo szczegółowo, z bardzo dobrym uzasadnieniem, ale nie ma zrozumienia wśród radnych. To jest faktyczna bariera

⁶ Uniwersytet Trzeciego Wieku działa tam prężnie od 11 lat. W jego ramach funkcjonuje 11 sekcji tematycznych, m.in.: żeglarska, modelarska, plastyczna, fotograficzna czy kabaretowa, sekcja wodna, olimpijska. UTW liczy 170 członków. Organizują Międzynarodową Olimpiadę Senioralną, na którą co roku przyjeżdża około 3 tys. uczestników z Polski, Europy i innych kontynentów.

organizacyjna” (kontekst polityczny i kulturowy: podejście „góra-dół” przy formułowaniu i implementacji polityk i strategii).

Na istnienie poważnej bariery sprawstwa o charakterze strukturalnym – uwarunkowaną politycznie – zwrócili też uwagę badani działacze z Mysłowic. Podkreślili fakt trwałego braku porozumienia z miejskimi władzami samorządowymi – „przez cztery lata miasto nie dało lokalu na działanie gminnej Rady Senioralnej” (kontekst polityczny i kulturowy: kultura zorientowana na działanie instytucji państwowych, a nie społecznych).

Badani seniorzy są świadomi konieczności pozyskiwania funduszy na swoją dalszą działalność. Bariery jest jednak to, że nie mogą, jak np. UTW w gminie Nędza, który nie ma statusu stowarzyszenia, starać się o pozyskanie takich funduszy samodzielnie.

To znaczy, my jako tacy, sami projektów nie możemy składać. Tylko poprzez Gminne Centrum Kultury. (...) To pozyskiwanie jest bardzo trudne i uciążliwe, to jest mała miejscowość. I nie ma tam takich fachowców super, żeby mogli tę sprawę tak pociągnąć. W sumie pisaliśmy około siedem projektów, z tym jeden projekt nam skutecznie wyszedł i który jest wykonany, to znaczy „Bogactwo ziół” w Nędzy, jest ogród założony (kontekst ekonomiczny i kontekst kulturowy: ubogie polityki transferu wiedzy).

Natomiast badani liderzy z UTW w Mysłowicach wskazują, że władza lokalna czasami próbuje angażować liderów senioralnych w bieżącą politykę, instrumentalizować ich. Istnieją podziały społeczne wewnątrz środowiska, które powodują, że kandydaci z UTW są na wielu różnych listach wyborczych do rady powiatu i w ten sposób nie wygrywa nikt.

Liderzy dostają propozycję. No i my to czasami wykorzystujemy, dostajemy propozycję, żeby pociągnąć pewne listy. Taka jest prawda, że jak jest lider ma za sobą ludzi, z tym, że to jest czasami też rozgrywane, no nie tak jak powinno. My w tej polityce nie jesteśmy tak dobrzy. Niestety byliśmy wykorzystani tylko jako koło napędowe kampanii. Zamiast jednego kandydata, mieliśmy czterech na czterech różnych listach i nie dostał się nikt. A w powiecie, ciągle nam dają jakieś marne pieniądze 500, 1500 złotych. Będąc tam możemy mieć siłę głosu i brać udział w podziale budżetu. Czyli mieć swojego przedstawiciela – stwierdza jedna z liderki.

Między grupami interesu w organizacji obserwować można brak wzajemnego zaufania. Trudno jest wyłonić jednoznacznie jednego lidera, a kilku z nich ma ambicje polityczne (kontekst społeczny: braki pomostowego kapitału społecznego oraz kontekst polityczny i kulturowy: podejście „góra-dół” przy formułowaniu i implementacji polityk, strategii, brak rozpoznania prawnego, kulturowego).

Bariery świadomościowe sprawstwa, ściślej mówiąc związane z działaniami, dotyczą w równej mierze zachowań uczestników wewnątrz organizacji, jak i w jej otoczeniu. W literaturze przedmiotu najpowszechniej stosowana jest konceptualizacja pojęcia sprawstwa zaproponowana przez Anthony Giddensa⁷. Sprawstwo (*agency*) definiuje on jako możliwość wywoływania przez określony podmiot działań, przy jednoczesnym założeniu, że w każdym momencie ma on możliwość podjęcia działań odmiennych. Archer pojęcie sprawstwa definiuje szerzej, nie ogranicza go tylko do aktywności podmiotu działania. Uważa, że cechą konstytutywną sprawstwa nie jest tylko możliwość działania podmiotu, ale samo jego istnienie⁸. Jak już wspomniano wcześniej, zgodnie z archerowskim sposobem definiowania sprawstwa, samo istnienie organizacji czy zintegrowanego środowiska senioralnego jest przejawem sprawstwa jego uczestników.

Bariery świadomościowe sprawstwa związane z działaniami występującymi w procesie wdrażania innowacji wyszczególnione w pracy *Barriers to Social Innovation* to: niechęć do innowacji, niewystarczająca użyteczność innowacji, mała alternatywność innowacji wobec innych rozwiązań, mała wydajność innowacji, rozbieżne interesy grupowe oraz indywidualne, stan umysłu ludzi, osobiste relacje pomiędzy ludźmi (zawiści), nieufność wobec innowatorów, brak zgody środowiska na wspólne podejście do zmian wywołanych przez innowacje, brak pośrednika łączącego partnerów w sieciach społecznych, brak sieci w społecznościach, brak umiejętności w wielu obszarach życia społecznego, w tym umiejętności rozwoju przedsiębiorczości instytucjonalnej, protekcjonizm i awersja do ryzyka, problemy z nadzorem i koordynacją⁹.

Które z wyszczególnionych typów barier sprawstwa występują, według opinii badanych, w ich środowiskach i organizacjach? Badani członkowie organizacji senioralnych czują się uczestnikami zbiorowego podmiotu działania, który posiada w swoim otoczeniu możliwości sprawstwa. Badani seniorzy z UTW Łazy uważają samych siebie za liderów społecznych w swoim mieście, którzy na przykład propagują ekologiczny, aktywny styl życia.

To my jesteśmy tymi, którzy integrują wszystkie pokolenia. Robimy akcje od przedszkola, po Trzeci Wiek, 10 lat sadzimy drzewka wspólnie z nadleśnictwem Siewierz, babcie przyprowadzają wnuków. Panie przychodzą z przedszkola (...). Posadziliśmy około 600 drzew z różnym skutkiem.

⁷ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Zysk i Spółka, Poznań 2003.

⁸ M. Archer, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa...*, op. cit.

⁹ A. Mendes, A. Batista, L. Fernandes, P. Macedo, F. Pinto, L. Rebelo, M. Ribeiro, R. Ribeiro, M. Sottomayor, M. Tavares, V. Verdelho, *Barriers to Social Innovation*, op. cit.

Nasz uniwersytet jest jednym z dziesięciu uniwersytetów z Polski współpracujących z fundacją Ziemia i Ludzie.

Mamy pretensje do władz miasta, że robią betonowe Łazy. Znowu planowana jest duża wycinka drzew i zbieramy podpisy blokujące tę wycinkę (nieufność wobec innowatorów, brak zgody środowiska na wspólne podejście do zmian wywołanych przez innowacje).

Na pytanie jakie środowiska, jakie grupy społeczne mogą w ich gminie czuć się liderami opinii publicznej, elitą gminy, nosicielami wzorców kulturowych – badani z Nędzy odpowiedzieli, że to nie oni, ale stowarzyszenie „Aktywne kobiety”. Stowarzyszenie to jest wspomagane finansowo, promowane oraz powiązane towarzysko z członkami Rady Gminy. Zauważają, że fakt ten powoduje konflikty w gminie i rywalizację o pieniądze (kontekst polityczny i kulturowy: podejście „góra-dół” przy formułowaniu i implementacji polityk, strategii, kontekst społeczny: komponent wiążącego kapitału społecznego, bariera sprawstwa: rozbieżne interesy grupowe, zawiści interpersonalne).

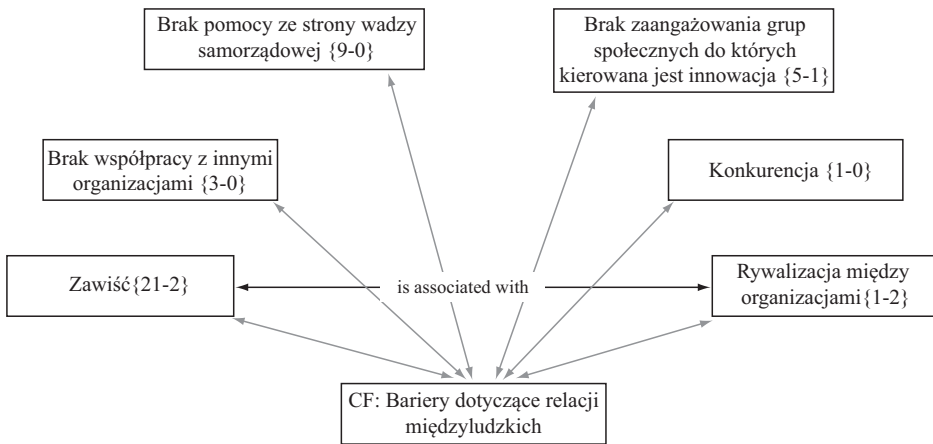
Badani działacze, proszeni o podanie przykładów innowacji społecznej w swoich organizacjach, zgodnie wskazywali, że są to wszystkie te działania, których celem jest poprawa jakości ich życia. Osobami w najwyższym stopniu sprawczymi, które inicjują, nadzorują, testują, wdrażają innowacje społeczne, zarówno w środowisku wiejskim (Nędzy), jak małomiasteczkowym (Łazy), są dla badanych ich liderzy – przewodniczący UTW¹⁰. Wskazują, że to dzięki ich aktywności, kreatywnemu myśleniu oraz determinacji członkowie UTW mają dostęp do nauki języka niemieckiego, angielskiego, kursów tańca, spotkań z prawnikiem. Proszeni o wskazanie cech lidera wymieniają: „Nasz przewodniczący jest odpowiedzialny, cierpliwy, zawsze ma rację, pociąga za sobą tłum” – stwierdza jedna z uczestniczek badania z Nędzy. Sam przewodniczący zapytany o to jakimi cechami musi się charakteryzować lider innowacji społecznych, stwierdza, że

powinien pracować grupowo, powinien włączać w prace na rzecz organizacji jej członków i powinien delegować odpowiedzialność oraz współpracować z demokratycznie wyłonionym zarządem (...). W zarządzie musi znajdować się ktoś odpowiedzialny za kulturę, sekretarz, skarbnik, czy osoba odpowiedzialna za sprawy promocji i wizualizacji (...) (bariery sprawstwa: brak umiejętności w wielu obszarach życia

¹⁰ W środowisku myślowickich organizacji wprowadzanie innowacji odbywa się w sposób bardziej kolegialny, partnerski, liderzy reprezentują bardziej demokratyczny styl zarządzania organizacjami. Taki styl zarządzania wynika najprawdopodobniej z wyższego niż w pozostałych środowiskach udziału osób z wyższym wykształceniem w zarządach organizacji i Radzie Seniorów.

społecznego, w tym umiejętności rozwoju przedsiębiorczości instytucjonalnej, stan umysłu inicjatorów, współtwórców innowacji).

Z wypowiedzi badanych członków organizacji, jak i wypowiedzi przewodniczącego jednoznacznie wynika, że kluczową rolę we wdrażaniu innowacji społecznej ma lider – silny przywódca grupy o dużym autorytecie, osoba, która ma szacunek grupy i możliwość podejmowania samodzielnych, czasami nawet autorytarnych, decyzji.

Rysunek 7. Mapa percepcyjna rodziny kodów: bariery w relacjach międzyludzkich w organizacji. Źródło: opracowanie własne.

Zadano badanym pytanie, co decyduje o tym, że organizacja jest innowacyjna? Seniorzy z Nędzy odpowiadali, że jest to uzależnione od umiejętności ciągłego kształcenia się, udoskonalania oraz umiejętności korzystania z zasobów otoczenia zewnętrznego (bariera sprawstwa: stan umysłów ludzi, istnienie lub brak zgody środowiska na wspólne podejście do zmian wywołanych przez innowacje). Jako przykład takich działań podają wykłady, na które przewodniczący zaprasza ciekawych ludzi, wykładowców akademickich, specjalistów ds. pozyskiwania funduszy europejskich, co pozwala na ciągłe pozyskiwanie nowej wiedzy. Innowacyjność swojej organizacji oceniają także na podstawie różnorodności proponowanych seniorom alternatyw – „(...) są szkoła tańca, fitness, wycieczki krajoznawcze, sekcja szachowa, zajęcia komputerowe”. Innowacyjność polega też na rozwijaniu współpracy z innymi organizacjami senioralnymi, co umożliwia ciągłą wymianę doświadczeń i dobrych praktyk (bariera sprawstwa: istnienie w ograniczonym zakresie lub brak sieci w społecznościach).

Innowacyjność społeczna jest rozumiana też jako współodpowiedzialność za dobro wspólne, wykluczonych i pokrzywdzonych. Liderzy z UTW w Łazach dostrzegają potrzebę reprezentowania ich interesów.

Za czasów PRL-u pozabierano ludziom pola, za kiepskie dodatki do emerytur, teraz są one własnością państwa i leżą odłogiem. Ludzie nie mają takiej wiedzy, że mogą się starać o odzyskanie tych ziem, które są teraz własnością gminy i słyszy się też, że gmina je sprzedaje. Byłoby to rola uniwersytetu, zorganizować takie szkolenia dla tych ludzi (bariera sprawstwa: brak wiedzy i umiejętności w wielu obszarach życia społecznego).

Bariery ograniczające innowacje społeczne z obszaru sprawstwa dotyczą relacji międzyludzkich, ich złożoności i intensywności, napięć i konfliktów wewnątrz organizacji, określających zakresy kontekstów (napięć) i efekty resentymentalne. Wynikają z codziennej, nieuniknionej styczności wszystkich uczestników organizacji, występujących niezależnie od pełnionych przez nich funkcji, często w niedookreślonych pod względem funkcjonalnym strukturach organizacyjnych. Działają przy nakładaniu się kompetencji, rywalizacji osobistych i grupowych, frakcyjności w postrzeganiu i artykułowaniu grupowych interesów, przy inicjowaniu i wdrażaniu innowacji, często stojących w opozycji do określonych interesów grupowych czy środowiskowych.

W tekście zaprezentowanym do tej pory została dokonana diagnoza i kategoryzacja istniejących w świadomości badanych barier, powiązanych z określonymi kontekstami. W końcowej części rozdziału zostanie przeprowadzona diachroniczna analiza przyczynowa działania mechanizmów i efektów resentymentalnych w wybranym środowisku i organizacji pozarządowej (UTW Mysłowice).

UTW powstał przy Wyższej Szkole Pedagogicznej, jako organizacja niezależna, neutralna światopoglądowo, otwarta na różnorodne idee i paradygmaty. Idea otwartego uniwersytetu była realizowana poprzez pluralistyczny, konsensualny i oddolnie tworzony dobór tematyki wykładów i wykładowców. Realizowana strategia programowa Zarządu UTW skutkowałą wysoką frekwencją podczas wykładów, kursów i imprez integracyjnych. Po kilku latach opiekę nad UTW oraz całą infrastrukturą po WSP przejął zakon jezuitów. Powstała filia Akademii Ignatianum. Od tego czasu, według badanych, wiele się w Uniwersytecie zmieniło. Rozmówcy twierdzą, że obecnie pełnomocnik władz Akademii decyduje za seniorów o wyborze wykładowców i tematyki zajęć. Zmieniono im sale wykładowe na gorsze (w suterynie).

W taki sposób o nowej relacji mówi jedna z członkiń Zarządu UTW: „W okresie kampanii wyborczej na jednym z wykładów mówiono o aborcji.

No, więc nie jest to temat dla nas, seniorów. Była to taka kampania światopoglądowa. Było to bardzo niesmaczne. Wielu ludzi wychodziło z sali”. Liczba uczestników i członków UTW zaczęła systematycznie spadać. Dodatkowo napięcie resentymentalne wzmacniał fakt jawnego wspierania przez władze miasta Akademii Ignatianum, prowadzący do blokowania autonomicznych działań UTW, pluralizmu organizacji pozarządowych w Mysłowicach. Należy to wiązać, jak podkreślają uczestnicy zogniskowanego wywiadu grupowego, z rządzącą opcją polityczną. „Traktuje się seniorów tam na Uniwersytecie trochę po macoszemu, bo ja nie rozumiem czegoś takiego, będąc w Zarządzie, że ludzie mają schodzić do piwnicy”.

W badanym środowisku zaistniały elementy kontekstu resentymentalnego. Zaczęły narastać napięcia społeczne o podłożu światopoglądowym i kulturowym między dwiema grupami, zbiorowymi podmiotami działania, zarówno w ramach Zarządu UTW, jak i wśród członków. Poróżnił obie grupy stosunek do wyznaniowej instytucji sprawującej nad nimi opiekę. Nowa sytuacja własnościowa uczelni partnerskiej i UTW zaczęła legitymizować relacje wywyższenia części członków organizacji i marginalizacji drugich. Powstał dysonans między formalnie równym statusem wszystkich uczestników organizacji a faktycznym układem sił w organizacji, skutkujący wzrostem napięć resentymentalnych. Nowe strukturalne i kulturowe konteksty resentymentalne zaczęły warunkować sprawstwo podmiotów działania w organizacji.

Jednak w analogii do koncepcji pozytywnych funkcji konfliktu¹¹ można odnajdywać w życiu organizacyjnym pozytywne funkcje resentymentów, które są efektem napięć w strukturze i/lub kulturze organizacji. Negatywne emocje, na przykład bliskie resentymentowi uczucie zawiści, w sytuacji braku akceptacji dla innowatora w jego organizacji, generują u potencjalnego twórcy innowacji potrzebę ominięcia mechanizmów kontroli społecznej, barier instytucjonalnych i osobowych ograniczających możliwości jego rozwoju twórczego. Również obawy naruszenia istniejącej równowagi interesów wśród członków badanej organizacji, które skutkują sankcjami formalnymi, np. poprzez stosowanie wzmożonej kontroli jego zachowań organizacyjnych, wzmacniają emocje resentymentalne potencjalnego innowatora. Wśród tych, którzy nie opuścili jeszcze organizacji działa mechanizm podwójnej świadomości aksjologicznej, dwójmyślenia i wartościowania – oficjalnego i prywatnego. W ich efekcie autonomiczne podmioty działania przepracowują emocjonalnie i refleksyjnie swoje interakcje w resentymentalnym kontekście organizacyjnym. Następnie podejmują decyzje o migracji do otoczenia nowego, otwar-

¹¹ L.A. Coser, *Funkcja konfliktu społecznego*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2009.

tego na wprowadzanie innowacji społecznych. Działa mechanizm akceptacji zmiany jako negacji stanu dotychczasowego.

Pozostawanie badanej organizacji w stanie trwania istniejących resentymentalnych kontekstów strukturalnych i kulturowych ogranicza powstawanie innowacji wewnątrz organizacji i blokuje udział w innowacyjnych ekosystemach społecznych. Obecnie badani, którzy reprezentują większość niedawnych członków UTW, widzą potrzebę utworzenie drugiego UTW, bardziej pluralistycznego, demokratycznego i otwartego światopoglądowo. „Coś jest nie halo, coś jest nie tak tutaj, że osoby przychodzą, i po jakimś czasie stwierdzają, że to nie jest to, że im się nie podoba”.

Podsumowanie rozdziału

W wyniku analizy danych jakościowych ze zogniskowanych wywiadów grupowych zdiagnozowano, zidentyfikowane przez liderów i członków trzech senioralnych NGO'sów, nie tylko obecne wcześniej, typy barier sprawstwa uwarunkowane strukturalnie, bariery świadomościowe sprawstwa, ale też bariery szczególne – resentymentalne bariery sprawstwa, warunkujące negatywnie inicjowanie, testowanie i wdrażanie innowacji społecznych w analizowanych środowiskach oraz organizacjach pozarządowych.

W ramach barier uwarunkowanych strukturalnie, ściślej kontekstu ekonomicznego, uczestnicy FGI podkreślali przede wszystkim wagę ograniczeń finansowych. Wśród barier społecznych za najpoważniejsze uznawano istniejące komponenty wiążącego, nie pomostowego kapitału społecznego oraz zawiści interpersonalne i grupowe. Za najbardziej istotne bariery z kontekstu politycznego i kulturowego uznano istnienie podejścia „góra-dół” przy formułowaniu i implementacji polityk oraz strategii, brak rozpoznania prawnego, kulturowego, ubogie polityki transferu wiedzy, kulturę zorientowaną na działanie instytucji państwowych, a nie społecznych. Ponadto badani wskazywali na ograniczenia sprawstwa warunkowane przez rozbieżne interesy grupowe, stany umysłów realizatorów i użytkowników innowacji, nieufność wobec innowatorów, w tym emocje negatywne – zawiści, brak zgody środowiska na wspólne podejście do zmian wywołanych przez innowację, brak wiedzy i umiejętności w wielu obszarach życia społecznego, istnienie w ograniczonym zakresie lub brak sieci w ich społecznościach.

Pośród ustalonych w badanych środowiskach i organizacjach pozarządowych typów barier wyodrębniono bariery tworzące trwałe konteksty resentymentalne, czyli legitymizowane prawnie czy organizacyjnie napięcia,

warunkujące rozwój innowacji społecznych w badanych środowiskach pozarządowych.

Przeprowadzono również analizę przyczynową działania grupowych mechanizmów i efektów resentymentalnych warunkujących działania innowacyjne w wybranym środowisku i organizacji pozarządowej. Efekty resentymentalne powstające w stanie zmiany organizacyjnej, na przykład przyjmowanie postawy akceptacji zmiany jako negacji stanu dotychczasowego oraz w stanie trwania (podwójnej świadomości aksjologicznej i migracji), stanowią skutek przepracowania emocjonalnego i refleksyjnego, dokonanego przez podmioty poddane działaniu resentymentu oraz skutek ich reakcji zwrotnej (sprawstwa) na organizacyjne uwarunkowania strukturalno-kulturowe.

Wyniki zaprezentowanych badań pozwalają na konstatację, że napięcia, bariery resentymentalne hamują rozwój innowacji społecznych w badanych senioralnych organizacjach pozarządowych. Natomiast skuteczne inicjowanie, testowanie i wdrażanie oddolnych innowacji społecznych prowadzi do obniżania napięć resentymentalnych w organizacji.

6. Bariery w komunikacji oraz tworzenie wizerunku w senioralnych NGOs

W rozdziale autorzy przedstawia uwarunkowania tworzenia oraz upowszechniania w otoczeniu społecznym wizerunku senioralnych organizacji pozarządowych na Górnym Śląsku, ze zwróceniem szczególnej uwagi na komunikację online oraz kompetencje cyfrowe członków senioralnych organizacji pozarządowych.

Analiza jakościowa problemu zostanie przeprowadzona w oparciu o wyniki uzyskane ze zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) z liderami i członkami śląskich senioralnych organizacji pozarządowych, w tym Uniwersytetami Trzeciego Wieku oraz Radami Seniorów, a także dokumentów zastanych zawartych na oficjalnych stronach internetowych wspomnianych instytucji. Celem badań jest zdiagnozowanie ich stanu wiedzy, nastawień emocjonalnych oraz zachowań w stosunku do problematyki znaczenia wizerunku dla funkcjonowania ich organizacji oraz budowania relacji z otoczeniem społecznym poprzez komunikację (głównie komunikację online).

Organizacje szukają nowych pomysłów żeby sprostać oczekiwaniom otoczenia, zaspokoić ich potrzeby i stworzyć z nimi stałe relacje oparte na zaufaniu i obopólnym porozumieniu. Sukces lub porażka są efektem społecznego odbioru całej organizacji, a każda z nich stoi przed koniecznością umiejętnego zarządzania informacją w celu budowania pozytywnego wizerunku. Senioralne organizacje pozarządowe szukają także sposobów, żeby wyeksponować swój wizerunek oraz odróżnić się od konkurencji.

Wśród najważniejszych czynników budujących wizerunek organizacji pozarządowych wymienić należy uczciwość i transparentność oraz widoczne efekty ich aktywności¹. Działania public relations (w tym głównie media relations) są bardzo przydatne organizacjom, w tym senioralnym organizacjom pozarządowym, które chcą zyskać rozgłos, a nie mają środków na drogie kampanie reklamowe ze spotami w telewizji czy plakatami na billboardach. Rów-

¹ P. Adamiak, *Wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2015, s. 6.

nocześnie dzięki public relations można osiągnąć to, czego nie dają żadne techniki marketingowe: wiarygodność, reputację, zaufanie i społeczne zrozumienie oraz obopólną akceptację.

Organizacje pozarządowe często mają problem z efektywnym informowaniem o swoich osiągnięciach. Na ogół sprawnie komunikują swoje potrzeby, ale zdecydowanie rzadziej mówią o efektach swoich działań. A to właśnie one w dużej mierze świadczą o ich wiarygodności².

Polityka wizerunkowa niekoniecznie musi być związana z reklamą i nie musi wymagać wielkich nakładów. Powiadomianie o działaniach podejmowanych przez organizację, docieranie z informacjami o ich efektach do jak najszerszego grona odbiorców jest krokiem w dobrym kierunku, czego świadomość mają badane przez autorów organizacje senioralne. Najważniejsze jest dla nich sprawne wykorzystanie wszystkich dostępnych kanałów i możliwości komunikacji z otoczeniem. Zaufanie buduje się poprzez współpracę, można też powiedzieć, że współpraca jest wynikiem zaufania. Zaufanie to może być budowane zarówno dzięki kontaktom bezpośrednim, jak i za pomocą mediów (w tym głównie w przypadku senioralnych organizacji pozarządowych, mediów lokalnych).

Liderzy senioralnych organizacji pozarządowych mają świadomość, że należy wykorzystać wszelkie dostępne kanały komunikacji, aby budować wiarygodność i zaufanie. Tylko otwartość spowoduje, że lokalna społeczność pozna organizację. Dobrze prowadzona strona internetowa, aktywność na portalu społecznościowym czy inicjowanie kontaktów z mediami, choćby lokalnymi, to nie kwestia pieniędzy, lecz chęci i zapału do działania.

Liderzy opisywanych organizacji mają również przekonanie, że aktywa niematerialne, takie jak reputacja i wizerunek, mogą być dla organizacji trwalszym źródłem przewagi nad konkurencją niż aktywa materialne³.

Wizerunek stanowi jeden z kluczowych elementów organizacji, czego pełną świadomość mają liderzy senioralnych organizacji pozarządowych. Obejmuje ogół przekonań, myśli i wrażeń danego podmiotu odnośnie obiektu, jakim może być organizacja, produkt, marka, określone miejsce czy osoba. Wizerunek nie musi kształtować się w oparciu o ugruntowaną wiedzę czy osobiste doświadczenie. Może on być zbiorem wyobrażeń, przekonań, domysłów czy zasłyszanych opinii. Wizerunek organizacji pozarządowych w dużej mierze jest kształtowany właśnie w taki sposób⁴. Wizerunek to nie to samo, co toż-

² Ibidem, s. 7.

³ P.F. Anthonissen, *Komunikacja kryzysowa*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013, s. 61.

⁴ P. Adamiak, *Wizerunek organizacji pozarządowych...*, op. cit., s. 11.

samość. Wizerunek jest tym, co ludzie myślą o instytucji, natomiast tożsamość jest tym, za pomocą czego ją identyfikują. Do elementów tożsamości organizacji zalicza się: misję, filozofię działania, strategię działania, kulturę organizacyjną, system identyfikacji wizualnej (sposoby prezentacji wizualnej), model zintegrowanej komunikacji istniejący w organizacji. Nadrzędnym celem tożsamości jest zajęcie określonej pozycji na rynku oraz uzyskanie przewagi konkurencyjnej. Tożsamość firmy i jej uzewnętrznienie są ważnym aspektem działań public relations⁵.

Charles Fombrun, opisując zjawisko tzw. kapitału reputacji udowadnia, że wizerunek organizacji musi być włączony w plany rozwoju i komunikacji i przekłada się na jej kulturę, osobowość oraz tworzenie relacji z otoczeniem⁶.

Sukces organizacji w przyszłości zależy będzie od zbudowania rozpoznawalnego i spójnego wizerunku, utrzymania dobrej reputacji i wspierania wartości. Wizerunek pomaga zbudować jej kapitał poprzez zwiększenie jej rozpoznawalności i lojalności w otoczeniu, co wpływa bezpośrednio na sukces w tych relacjach.

Aby budować silny i spójny wizerunek organizacji, w tym senioralnej organizacji pozarządowej, należy zwrócić uwagę na kilka kluczowych zasad komunikacji z otoczeniem społecznym⁷:

1. **Bądźcie ambasadorami swojej organizacji.** Na każdym kroku przy kontaktach bezpośrednich i zapośredniczonych mówcie o działaniach, które realizuje Wasza organizacja. Organizujecie warsztaty, imprezę albo realizujecie działania dla lokalnego samorządu – opowiedzcie o swoich rezultatach zarówno odbiorcom, obserwatorom, jak i grantodawcom. Dzięki temu w najbliższym otoczeniu zbudujecie grupę uświadomionych odbiorców zarówno pod kątem istnienia organizacji, jak i działań przez nią podejmowanych. Nie mówcie o trudnościach i kwestiach organizacyjnych – ważny jest efekt i to on jest wart nagłośnienia. Jak wskazują badania, to widoczne rezultaty działania są najważniejszym czynnikiem budującym wiarygodność organizacji.
2. **Znajdźcie innych ambasadorów.** Zapraszajcie odbiorców działań podejmowanych przez Waszą organizację do dzielenia się wiedzą i wrażeniami z innymi. Po każdej aktywności zadbajcie o zebranie danych kontaktowych. W ten sposób możecie systematycznie komunikować

⁵ K. Wojcik, *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Wydawnictwo Placet, Warszawa 2005, s. 38–39.

⁶ C.J. Fombrun, *Reputation*, Harvard Business School Press, Harvard–Boston 1996; C.J. Fombrun, C.B.M van Riel, *Fame and Fortune*, Prentice Hall, Indianapolis 2004.

⁷ P. Adamiak, *Wizerunek organizacji pozarządowych...*, op. cit., s. 62–64.

się z odbiorcami i powiększać bazę kontaktów do nich. Tak zbudujecie sieć osób, które będą promować Waszą działalność. Pamiętajcie o prostej zależności, którą potwierdzają badania: ci, którzy zetknęli się z działalnością organizacji – choćby usłyszeli tylko o nich od znajomych albo z mediów – mają o nich zazwyczaj lepszą opinię, postrzegają je jako bardziej uczciwe i efektywne.

3. **Wykorzystajcie nowe technologie.** Teraz to Wy możecie wejść w rolę dziennikarza i dzielić się informacjami o organizacji w mediach społecznościowych. Nic tak bardzo nie zainteresuje internautów jak pokazywanie podejmowanych działań i prezentowanie rezultatów. Pokażcie je za pomocą zdjęć, grafik, a nawet filmików. Ograniczcie tekst do minimum, czasem jedno zdanie działa lepiej niż długie wypracowanie. Warto również zwrócić uwagę na różne media społecznościowe. Wzory korzystania z tego typu serwisów różnią się w zależności od grupy wiekowej, miejsca zamieszkania czy zainteresowań. Jeżeli kierujecie akcją do osób powyżej 60. roku życia, które korzystają z Internetu, to prawdopodobnie znajdziecie ich na Naszej Klasie lub Facebooku.
4. **Postawcie na media.** Pamiętajcie, że tworzą je ludzie, którym zawsze możecie opowiedzieć o Waszej działalności. Jeśli ich przekonacie, oni także staną się Waszymi ambasadorami. Najlepszy kanał komunikacji to media lokalne. Starajcie się więc dotrzeć do nich w atrakcyjny sposób: pokażcie, co Wami kieruje w podejmowanych działaniach, ale pamiętajcie, że najcenniejsza jest rzetelna i sprawdzona informacja. Pokażcie liczby i efekty, to zawsze najlepiej zobrazuje Wasze dokonania. Opowiedzcie historię, ale zadbajcie o to, aby była zwięzła i niezbyt długa. Zaproszcie media na organizowane przez Was wydarzenie, uprzedźcie, czego mogą się tam spodziewać i znajdźcie dla nich tyle czasu, ile będą potrzebować. Nie tylko odpowiadajcie, ale również pytajcie, jakie tematy ich interesują i starajcie się im pomóc w ich realizacji.
5. **Zainwestujcie w markę.** Jeżeli cztery wcześniejsze punkty zostały spełnione, to dopiero wtedy zastanówcie się, czy nie wesprzeć komunikacji płatnymi formami, np. reklamą. Pamiętajcie, że nie zawsze się to opłaca i niekoniecznie trzeba wydawać pieniądze na reklamę. Wykorzystajcie więc je tylko po to, aby wzmocnić przekaz i dotrzeć do szerszego grona odbiorców tam, gdzie widzicie z tego największe korzyści.

Na podstawie założeń teoretycznych (opisanych w części na temat metodologii badań) oraz autopsyjnych obserwacji i refleksji postawiono trzy szcze-

główne pytania badawcze (są one rozwinięciem czwartego pytania badawczego), na które w rozdziale szukana będzie odpowiedź. (1) Jaki jest zakres kompetencji cyfrowych badanych liderów śląskich senioralnych organizacji pozarządowych? (2) W jakim stopniu organizacje wykorzystują Internet w procesie kreowania wizerunku; (3) Jakie elementy identyfikacji wizualnej wykorzystują organizacje w celu tworzenia swojego wizerunku?

Internet jest jednym z podstawowych sposobów komunikacji i często decyduje o tym, czy organizacja jest widoczna i rozpoznawalna w otoczeniu społecznym. Osoby, które nie posiadają kompetencji cyfrowych mają również ograniczone możliwości pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, zawodowym czy kulturalnym, co prowadzi do stopniowego ich wykluczenia społecznego oraz ekonomicznego, a także przyczynia się do zwiększenia tzw. wykluczenia cyfrowego⁸. Jednym z czynników decydujących o takim wykluczeniu cyfrowym jest wiek. Osoby starsze w Polsce, jak i na świecie są grupą najrzadziej korzystającą z Internetu. Zjawisko cyfrowego wykluczenia seniorów pojawiło się i zaczęło nasilać na skutek rozwoju nowoczesnych technologii na przełomie XX i XXI wieku. Seniorzy jednak coraz częściej rozumieją potrzebę likwidowania cyfrowych barier poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju kursach komputerowych, jakie są oferowane przez między innymi uniwersytety trzeciego wieku. Włączanie osób starszych w rzeczywistość wirtualną i przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu jest szczególnie ważne w kontekście nasilającego się problemu starzenia się społeczeństw zachodnich.

W ostatnich latach można zauważyć co prawda pewną aktywizację cyfrową seniorów. Uczestnictwo cyfrowe seniorów jest coraz bardziej widoczne, o czym świadczą wyniki badań sondażowych⁹. W 2005 roku korzystanie z komputera

⁸ D. Batorski, *Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Diagnoza społeczna 2011 – warunki i jakość życia Polaków. Raport [Special issue]*, „Contemporary Economics” 2011, vol. 5; D. Batorski, J.M. Zając, *Między alienacją a adaptacją – Polacy w wieku 50+ wobec Internetu. Raport Otwarcia Koalicji „Dojrzałość w sieci”*, UPC Polska, Warszawa 2010, http://dojrzaloscwsieci.pl/tl_files/pliki/Raport.pdf [dostęp: 22.05.2020]; M. Hołda, *Edukacja osób starszych w zakresie korzystania z Internetu* [w:] B. Szmigielska (red.), *Edukacja w dwóch światach – offline i online*, WiR PARTNER, Kraków 2011.

⁹ D. Batorski, *Korzystanie z nowych technologii: uwarunkowania, sposoby i konsekwencje*, [w:] J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna*, 2005, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2005.pdf [dostęp: 19.05.2020]; D. Batorski, A. Płoszaj, *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014–2020*, Warszawa 2012; D. Batorski, *Technologie i media w domach i w życiu Polaków*, „Contemporary Economics” 2015, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/9/issue/4#art421> [dostęp: 19.05.2020].

deklarowało 12% seniorów w wieku 60–64 lata i 4% – w wieku 65 (i powyżej) lat. W 2015 roku odsetek ten zwiększył się odpowiednio do 41,3% w grupie 60–64 lat i 18,6% w wieku 65 lat (i powyżej) lat. Jak zmieniał się zasięg wykorzystywania Internetu w badanym okresie? W 2005 roku korzystanie z niego deklarowało zaledwie 8% respondentów w pierwszej grupie wiekowej i 3% w grupie drugiej. W 2015 roku odsetek ten znacznie wzrósł do 40,8% wśród seniorów w wieku 60–64 lat i do 17,9% w wieku 65 (i więcej) lat. Co więcej, nabywanie i doskonalenie odpowiednich kompetencji staje się także celem dla badanych górnośląskich uniwersytetów trzeciego wieku, które coraz częściej w swojej ofercie stawiają na kursy z zakresu obsługi komputera oraz korzystania z Internetu.

Autorzy przeprowadzili badania między innymi na temat, jak pokolenie sprzed ery komputerów (nazywane pokoleniem *BC – before computers*), którym są żyjące współcześnie osoby w wieku senioralnym (60+), radzi sobie z użytkowaniem Internetu, jakiego rodzaju aktywności podejmuje w sieci i jak wpływają one na ich poczucie sprawstwa społecznego i aktywność obywatelską.

Jednym z celów badań było wykazanie, że członkowie i liderzy śląskich senioralnych organizacji pozarządowych nie są wykluczeni cyfrowo oraz zdiagnozowanie zakresu ich kompetencji cyfrowych świadczących o ich sprawczości w budowaniu relacji z otoczeniem społecznym, kulturowym i gospodarczym.

Badani mają pełną świadomość, że aby istnieć w społeczeństwie muszą budować wizerunek swojej organizacji oraz sprawnie komunikować się z otoczeniem, ze szczególnym naciskiem na komunikację internetową. Stąd w większości UTW na Górnym Śląsku regularnie prowadzone są warsztaty komputerowe, które uczą seniorów w jaki sposób bezpiecznie funkcjonować w sieci, jak opłacać rachunki przez Internet, jak używać poczty elektronicznej, a także jak założyć konto na Facebooku.

Zakres posiadanych kompetencji cyfrowych badanych w syntetyczny sposób ilustruje tabela 1.

Z przeprowadzonych w projekcie badań fokusowych oraz opisu środowisk przygotowanych przez poszczególne UTW w oparciu o stworzony przez badaczy wystandaryzowany kwestionariusz wywiadu (CAWI) wynika, że blisko 70% seniorów korzysta z poczty elektronicznej i jest to ich podstawowy sposób komunikacji online. Seniorzy przesyłają sobie nawzajem informacje o kolejnych spotkaniach i ważnych dla nich wydarzeniach w regionie. Przykładem skutecznie działającej komunikacji przy pomocy poczty elektronicznej jest akcja prowadzona przez katowicki UTW – Bank Czasu. Akcja polega

Tabela 1. Cyfrowe formy budowania wizerunku w otoczeniu (formy kompetencji cyfrowych)

	Posiadanie strony internetowej	Posiadanie konta na Facebooku	Posiadanie logo organizacji oraz hasła	Wydawane czasopisma online	Współpraca z lokalnymi mediami: tv, radio, portalami	Realizowane projekty wymagające kompetencji cyfrowych
Bytomski UTW i Bytomska Rada Seniorów	1	1	1	1	1	1
Katowice 3 UTW, Rada Seniorów	1	1	1	1	1	1
Chorzowska Rada Seniorów	1	1	1	1	1	1
Stowarzyszenie UTW Gliwice	1	0	1	1	1	1
Rybnicka Rada Seniorów	1	1	1	0	1	1
Sosnowiec Stowarzyszenie „Od juniora do seniora”, Sosnowieckie Stowarzyszenie Aktywny Senior	0	1	1	0	1	1
Tyska Rada Seniorów	0	1	0	0	1	1
Lubliniec UTW	1	1	1	0	1	1
Jaworznicki UTW	1	0	1	1	1	1
Mysłowicka Rada Seniorów	1	0	0	1	1	1
Piekarskie Stowarzyszenie UTW	0	1	1	0	1	1
Tarnogórskie Stowarzyszenie UTW, Rada Seniorów	1	1	1	1	1	1
Zawierciańska Rada Seniorów	1	1	1	1	1	1
Łazy UTW	1	1	1	0	1	1
Nędza UTW	1	0	1	1	1	1
Stowarzyszenie Aktywny Wojkowicki Senior (AWS)	1	1	1	0	1	1

W tabeli, zgodnie ze skalą porządkową, „1” oznacza istnienie danej formy, „0” brak danej cyfrowej formy komunikowania się z otoczeniem.

Źródło: badania własne.

na tym, że seniorzy prowadzą rejestr działań, które wzajemnie mogą dla siebie wykonać, piszą także do siebie jakie są ich aktualne potrzeby i wspomagają się w ten sposób wzajemnie, np.: jeden senior robi innemu zakupy, drugi w zamian za to uczy go angielskiego lub wyprowadza mu psa. W ten sposób tworzą się pomiędzy seniorami wysoce więziotwórcze formy pomostowego kapitału społecznego, budują struktury lokalnego społeczeństwa obywatelskiego.

Nieco większe zróżnicowanie występuje w przypadku posiadania przez organizację senioralną własnej strony internetowej. Niektóre organizacje posiadają taką stronę, niektóre jej nie mają wcale, inne korzystają ze strony Urzędu Miasta i mają specjalną zakładkę dla seniorów. O tym, czy dana organizacja posiada własną stronę internetową, nie decyduje wielkość miasta, a raczej aktywność i kreatywność liderów oraz ich relacje z władzą lokalną, która bardziej lub mniej wspiera ich finansowo. Doskonałym przykładem na takie skuteczne działanie jest funkcjonowanie UTW w miejscowościach Łazy (<http://www.utwlazy.pl/>) oraz Nędza (<http://nedza-utw.bo.pl/>). Pomimo tego, że miejscowości są małe, mają niezwykle aktywnych liderów, którzy własnymi siłami stworzyli strony internetowe organizacji oraz pozyskali środki finansowe na ich działanie. Strona UTW w Łazach jest przygotowana w sposób profesjonalny, znajdują się tam wszelkie informacje o organizacji, sekcje tematyczne, biuletyn online, aktualne warsztaty czy informacje o wirtualnych wykładach dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku zamieszczanych specjalnie na kanale EduSenior utworzonym na platformie YouTube. Na stronie znajduje się również zakładka Multimedia ze zdjęciami, filmami oraz plikami do pobrania. Dodano również formularz, w celu ułatwienia kontaktu dla potencjalnych członków. Wysoki poziom przygotowania strony oraz jej profesjonalizacja świadczą o wysokiej świadomości liderów w kwestii komunikacji online. Trudno zatem mówić o wykluczeniu cyfrowym w tej grupie.

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łazach bez wątpienia jest stowarzyszeniem, które w sposób skuteczny i aktywny buduje swój wizerunek na zewnątrz, wychodząc poza grono członków stowarzyszenia i oferując np. wykłady społeczności lokalnej, a nawet innym organizacjom skupiającym seniorów w kraju czy zagranicą. Prezentacja własnych osiągnięć na zewnątrz środowiska i przyjęcie go z aplauzem przez odbiorców mobilizuje liderów i aktywnych członków organizacji do dalszego doskonalenia się i szukania nowych pomysłów. Zostało to zauważone i opisane w publikacji pt. *Osoby starsze – samostanowienie i samoorganizacja* opracowanej przez specjalistów, przedstawicieli organizacji senioralnych – z Polski i Niemiec. Opracowanie powstało w ramach

projektu *Polsko-niemiecki cykl seminariów jako wkład do rozwoju aktywności seniorów i polityki senioralnej w Polsce i w Niemczech*¹⁰.

W opracowaniu tym czytamy:

*Podjęte inicjatywy i osiągnięte wymierne społecznie sukcesy w zakresie ich realizacji zostały dostrzeżone przez środowisko i organy administracji państwowej. Umiejętność skorzystania przez tą organizację ze środków dostępnych w ramach ogłaszanych krajowych konkursów dedykowanych seniorom, pozwoliło na przygotowanie przez to małe zrzeszenie seniorów (liczące 130 członków) oferty dla seniorów z terenu województwa, całego kraju a nawet organizacji spoza granic Polski*¹¹.

Jak czytamy dalej,

Ten mały uniwersytet, zorganizował cykl szkoleń dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku i organizacji senioralnych z województwa śląskiego z zakresu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, umiejętności działania w grupie, integracji między i wśród pokoleniowej. Spektakularną inicjatywą tego uniwersytetu, która weszła na stałe w kalendarz działań propagujących ideę aktywności ruchowej, sportowej i artystycznej było wymyślenie i organizowanie już od 12 lat corocznej Olimpiady Sportowej UTW i organizacji senioralnych. Ta majowa impreza przyciąga do małej wioski olimpijskiej w Łazach ponad 1000 zawodników z całej Polski, a także z Ukrainy i Austrii. W 2020 r., z uwagi na ograniczenia zewnętrzne spowodowane zagrożeniem wirusem, Olimpiada odbyła się na Narodowym Stadionie Lekkoatletycznym w Katowicach.

Uniwersytety Trzeciego Wieku na Górnym Śląsku, w większości przypadków, nie mają także problemu z korzystaniem z komunikatora Facebook. Prezes UTW w Wojkowicach spokojnie stwierdził:

Tak, mamy Internet, mamy na Facebooku profil, który o wszystkim wie, o naszych działaniach, (...) wszystkie imprezy raczej fotografujemy i zawsze z jakąś notatką opisujemy.

Poprzez Facebooka promują swoją organizację i budują jej wizerunek. Facebook jest dla nich także źródłem informacji. Przykładem na to może być wypowiedź jednej z senierek, działającej w UTW w Katowicach, która dzięki informacji opublikowanej na Facebooku wzięła udział w specjalistycznym projekcie kształcącym zachowania liderów senioralnych organizacji samo-

¹⁰ *Osoby starsze – samostanowienie i samoorganizacja*, <https://www.ur.edu.pl/uniwersytet/utw/klub-brydza-towarzyskiego-i-szachow/fw-osoby-starsze---samostanowienie-i-samoorganizacja,30440> [dostęp: 19.03.2021].

¹¹ K. Męcik, *Samoorganizacja oraz aktywność seniorów z perspektywy Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, https://www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/03_Themen/Internationale_Altenpolitik/Austausch/Booklet_Osoby_starsze_-_samostanowienie_i_samoorganizacja.pdf [dostęp: 19.03.2021].

rządowych metodą *community organizing*. W wyżej wspomnianym projekcie uczono, w jaki sposób organizować i planować inicjatywy lokalne od podstaw.

To były dwa wyjazdy do Budapesztu i do Bukaresztu. Odnotowuję, że znalazłam na Facebooku, załogowałam się tam, zostałam widocznie z uzasadnionych względów przyjęta. To bardzo ciekawa metoda i uczy jak się organizuje inicjatywy lokalne od podstaw. Jest jakiś problem, typu, że chcą nam postawić koło domu jakiś blok, a my tu mamy mały park, prawda? I zaczynamy od podstaw, stajemy się takim liderem, organizujemy. To się wiąże z tzw. doorknockingiem, czyli takim pukaniem do drzwi i zachęcaniem do uczestnictwa w inicjatywie, czyli organizowanie pewnej kampanii, od samych podstaw.

O dużej sprawczej interaktywności i komunikatywności badanych seniorów świadczy ponadto ich stała współpraca z lokalnymi mediami: prasą, radiem i telewizją. Tak wypowiedział się na temat ich kontaktów w mediach przedstawiciel UTW Sosnowiec:

Uczestniczymy w programie z Telewizją Katowice, występowaliśmy z kolei w radio, ta sprawa była cały czas nagłaśniana, no i stąd jesteśmy po prostu rozpoznawalni. Nie tylko w mieście, ale w ogóle w województwie”.

Natomiast prezes Stowarzyszenia Aktywny Wojkowicki Senior konstatuje:

Nas widać, wszędzie nas chwalą, jesteśmy w telewizji, jesteśmy w radiu, udzielamy wywiadów, jesteśmy w gazetach lokalnych i wojewódzkich, oraz ogólnopolskich również są o nas artykuły. No i to budzi taką zazdrość. Zdobywamy masę nowych członków.

Każdy z przebadanych liderów i członków UTW ma świadomość wagi głosu różnorodnych mediów w środowisku lokalnym. W przypadku małych miast i wsi jest to częściej współpraca z miejscową prasą. W przypadku większych miast, takich jak Katowice czy Gliwice, dochodzi do tego współpraca z telewizją, głównie TVP Katowice oraz TV Silesia. I tak dla przykładu UTW w Gliwicach i Katowicach, dzięki TVP Katowice, w ramach projektu „Kalendarz dobrych miejsc” miały możliwość nagrania 15 minutowych filmów promujących ich stowarzyszenia. W razie potrzeby dysponują więc takimi filmami, które mogą zaprezentować na stronie internetowej, pokazać na konferencji. Katowicki UTW ma także w TV Silesia cykliczny program – co tydzień 15 minut o problemach seniorów oraz o wydarzeniach i organizowanych akcjach.

Poziyskiwanie i realizacja projektów wymaga także od seniorów stałego podnoszenia umiejętności cyfrowych. Koniecznym jest obsługiwanie internetowych generatorów wniosków projektowych czy prowadzenie kore-

spondencji (e-mail) i sprawozdań finansowo-merytorycznych do Instytucji Pośredniczących. Wymownym przykładem jest UTW Łazy, który realizuje od jedenastu lat projekt Ogólnopolskiej Olimpiady Sportowej Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Jego organizacja od lat odbywa się online. W roku 2019 uczestniczyło w niej już 61 uniwersytetów i organizacji senioralnych z całej Polski oraz uniwersytety z Austrii i Słowenii. Wystartowało ponad 900 zawodników, a setki kibiców wpierało swoje drużyny. W roku 2019 Olimpiada została wpisana w program ogólnopolskich obchodów 40-lecia ruchu UTW. Od pierwszej edycji Olimpiada objęta jest patronatem Polskiego Komitetu Olimpijskiego, Ministerstwa Sportu, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Inny przykład cyfrowego włączenia pochodzi z Rybnika. Rybnicka Rada Seniorów realizuje projekt – Śląska Akademia Cyfrowa – jest to 3-letni program dofinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa 2014–2020, prowadzony przez Fundację Partycypacji Społecznej, której partnerem w projekcie jest Miasto Rybnik. Projekt ma na celu poprawę umiejętności korzystania w codziennym życiu m.in. z komputera, tabletu, smartfona, Internetu, w większości przez osoby, które ukończyły 65 lat.

Podsumowanie rozdziału

Kompetencje cyfrowe i komunikacyjne dla badanych członków organizacji w istotny sposób przyczyniają się do wzmocnienia ich sprawstwa, szczególnie zobiektywizowanego. Tę prawidłowość potwierdza fakt, że zdecydowana większość organizacji zadeklarowała w badaniach CAWI, że posiada własną stronę internetową (80%), konta na Facebooku (ponad 73%), własne logo i hasło (prawie 87%), magazyn online (60%), współpracują z mediami lokalnymi i regionalnymi (100%) oraz wykorzystują posiadane kompetencje cyfrowe w swoich projektach (100%). Szeroko rozumiane kompetencje cyfrowe, jako składnik strukturalnie uwarunkowanej sprawczości badanych, pomagają m.in. w pozyskiwaniu informacji i ubieganiu się o finansowanie zewnętrzne. W badanych organizacjach pozarządowych źródłem finansowania innowacji społecznych są głównie programy unijne i programy krajowe (np. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich). Z badań CAWI wynika, że ponad 80% z nich pozyskuje środki finansowe z tego typu finansowania. Są skierowane na rozwój lokalnych instytucji społeczeństwa obywatelskiego. Badani uczestniczą w pozyskiwaniu dotacji na konkretne projekty. W mniejszym stopniu

korzystają z bezpośredniej darowizny na działalność statutową od samorządu. Ponieważ zależy to od konkretnych więzi osobistych i politycznych.

Przeprowadzone badania jakościowe, fokusowe, dowodzą ponadto że:

- 1) wizerunek jest siłą i kapitałem senioralnej organizacji pozarządowej;
- 2) dzięki dobremu wizerunkowi organizacja jest bardziej rozpoznawalna i łatwiej jest jej zdobyć i utrzymać zaufanie oraz lojalność otoczenia społecznego;
- 3) wizerunek i budowanie więzi z otoczeniem jest podstawą sukcesu, jednak bez dobrego produktu nie ma silnego i spójnego wizerunku;
- 4) tworząc wizerunek na zewnątrz należy zacząć od poprawy jakości komunikacji wewnętrznej.

Badana grupa docelowa, dostrzega rolę wizerunku w senioralnych organizacjach pozarządowych, szczególnie jeśli chodzi o budowanie relacji z otoczeniem społecznym. Dostrzega także potrzebę budowania silnych i trwałych relacji ze środowiskiem w którym funkcjonują. Większość przebadanych senioralnych organizacji pozarządowych na Górnym Śląsku ma swoje konto na Facebooku, ma stronę internetową, na której umieszcza informacje o tym, co robią albo co planujemy robić w przyszłości. Mają też bazę e-mailingową osób, które zapisały się do nich po różnych działaniach i chcą dostawać mailing na temat ich przedsięwzięć. Badani seniorzy są również świadomi, że działania PR-owskie nie są uzależnione jedynie od posiadanych przez organizację pieniędzy. Dobrze prowadzona strona internetowa, aktywność na portalu społecznościowym czy inicjowanie kontaktów z mediami, choćby lokalnymi, to nie kwestia pieniędzy, lecz chęci. Znacznie większym problemem niż pieniądze jest brak przekonania, że działania informacyjne i wizerunkowe są ważne.

7. Senioralne NGOs i UTW w środowiskach wielkomiejskich – dobre praktyki

Prezentację dobrych praktyk realizowanych przez senioralne NGOs i UTW odpowiednio z miast dużych (rozdział 7), średnich (rozdział 8) i małych (rozdział 9) poprzedzi krótka analiza porównawcza zebranych od badanych NGOs i UTW kwestionariuszy CAWI. Będzie ona miała na celu uporządkowanie zebranego materiału badawczego oraz wskazanie podobieństw i różnic między badanymi środowiskami z miast dużych (powyżej 100 tys. mieszkańców, średnich (od 30 tys. do 100 tys. mieszkańców) oraz środowisk małomiasteczkowych i wiejskich (poniżej 30 tys. mieszkańców).

Rzetelność badawcza wymaga od autorów określenia jak rozumieją oni pojęcia dobrych praktyk w zakresie innowacji społecznych. Zgodnie z morfogenetyczną teorią sprawstwa Margaret Archer, samo istnienie podmiotu, w zmieniającej się rzeczywistości, jest wyrazem jego podmiotowości, czy też inaczej sprawstwa. Stąd przyjęta przez autorów definicja, że „dobrą praktyką” jest samo powstanie i trwanie organizacji senioralnej.

Autorzy zastosowali sześć kryteriów analizy, które korespondują z następującymi pytaniami:

1. Czy organizacje mają status organizacji pożytku publicznego (tzn. posiadają KRS)?
2. W jaki sposób badane organizacje pozyskują fundusze?
3. Czy istnieje współpraca z instytucjami samorządu lokalnego?
4. Jaki jest zasięg działalności badanych organizacji?
5. Jakie mają doświadczenie (w latach)?
6. W jakich dziedzinach pozyskały projekty badane NGOs-y?

Ad 1. Badane pozarządowe organizacje senioralne działające w dużych miastach w zdecydowanej większości nie posiadają osobowości prawnej – wpisu w KRS. Wyjątkiem jest Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gliwicach. Pozostałe organizacje to stowarzyszenia zwykle oraz Rady Seniorów. Dla uporządkowania wywodu warto przypomnieć, że trzy osoby wystarczą, by

założyć stowarzyszenie zwykłe. Nie muszą tworzyć statutu – ich działania są prowadzone na podstawie regulaminu. Rejestrują się w ewidencji stowarzyszeń zwykłych (w urzędzie). Stowarzyszenie zwykłe nie ma osobowości prawnej jest tzw. „ułomną osobą prawną”. Może zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywane. Źródła finansowania to m.in. składki członkowskie czy dotacje, ale nie może prowadzić działalności gospodarczej. Natomiast Rady Seniorów są jednostkami pomocniczymi gminy/miasta, bez osobowości prawnej.

Ad 2. Senioralne organizacje pozarządowe w większych miastach województwa śląskiego są finansowane ze środków miasta oraz ze składek członkowskich.

Ad 3. Badane organizacje deklarują współpracę i dobre relacje z władzą lokalną. Mają też silne osadzenie w strukturach instytucjonalnych miasta. Dzięki takiej ścisłej współpracy mogą realizować większość planów z zakresu edukacji, kultury i sztuki, zdrowia, sportu i aktywności fizycznej.

Ad 4. Zasięg działalności badanych organizacji ma charakter zarówno lokalny, regionalny, krajowy i międzynarodowy. Rady Seniorów działające w dużych miastach podejmują wzajemną współpracę na rzecz podniesienia jakości życia seniorów, współpracują ponadto na szczeblu lokalnym z Śląską Radą Seniorów, na szczeblu krajowym z Ogólnopolskim Porozumieniem o Współpracy Rad Seniorów w Krakowie oraz Obywatelskim Parlament Seniorów w Warszawie. Podejmowana jest też współpraca z krajowymi i międzynarodowymi UTW. Integrują środowisko seniorów w regionie i w całej Polsce.

Ad 5. Badane senioralne organizacje pozarządowe mają co najmniej kilkuletnie doświadczenie, a kilka z nich nawet kilkunastoletnie, np. Bytomski Uniwersytet Trzeciego Wieku rozpoczął działanie w 2006 roku, Bytomska Rada Seniorów oraz Chorzowska Rada Seniorów działa od 2015 roku, UTW w Gliwicach 18 lat, UTW przy Uniwersytecie Śląskim w Katowicach 37 lat, Tyska Rada Seniorów od 1990 roku.

Ad 6. Badane UTW były wykonawcą lub współwykonawcą projektów zarówno o charakterze regionalnym, krajowym, jak i międzynarodowym. Pozyskiwane projekty mają głównie na celu podniesienie jakości życia osób w wieku 60+, co jest też cechą charakterystyczną dwóch pozostałych kategorii badanych.

ŚRODOWISKO: BYTOM

BYTOMSKI UNIWERSYTET TRZECIEGO WIEKU I BYTOMSKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Bytomski Uniwersytet Trzeciego Wieku jest publiczną placówką oświatową finansowaną ze środków Miasta Bytom. Działalność Uniwersytetu organizowana jest przez Centrum Kształcenia Ustawicznego w Bytomiu, przy współudziale Zarządu Samorządu Słuchaczy i pod opieką Rady Programowej.

Uniwersytet Trzeciego Wieku rozpoczął działalność w październiku 2006 roku.

Uniwersytet ma siedzibę w Centrum Kształcenia Ustawicznego, 41-902 Bytom, ul. Powstańców Śląskich 10, e-mail: utw@utw.bytom.pl, tel. 32 281 11 38.

Celami statutowymi uniwersytetu są:

1. stymulowanie rozwoju osobowego oraz intelektualnej, psychicznej i fizycznej sprawności osób starszych,
2. prowadzenie działalności edukacyjnej (w tym w zakresie ochrony i promocji zdrowia), kulturalnej, twórczej i krajoznawczo-turystycznej dla osób starszych,
3. aktywizacja społeczna osób starszych i propagowanie aktywnego trybu życia,
4. upowszechnianie profilaktyki gerontologicznej.

Uniwersytet prowadzi bardzo szeroką działalność edukacyjną. Podstawową formą kształcenia oferowaną słuchaczom są wykłady otwarte (dostępne nie tylko dla słuchaczy BUTW, ale dla wszystkich osób zainteresowanych tematem) oraz wykłady tematyczne (dostępne tylko dla słuchaczy Uniwersytetu). Tematyka wykładów jest bardzo zróżnicowana. Są to wykłady z obszaru: literatury, historii, ekonomii, psychologii, historii sztuki, filozofii, biologii, geografii, medycyny itp.

Poza udziałem w wykładach słuchacze korzystają z zajęć komputerowych, lektoratów z języków obcych (angielskiego, niemieckiego, włoskiego, francuskiego, hiszpańskiego i rosyjskiego) oraz zajęć warsztatowych i seminariów.

Od 2009 roku działa chór „Wrzosa Jesieni”, który rozśławia uniwersytet nie tylko w mieście, ale również w kraju i za granicą. Za swoją działalność chór w 2018 roku otrzymał Mużę – nagroda przyznawana w dziedzinie kultury przez Prezydenta miasta Bytomia.

Dodatkowo w ramach BUTW działa „Club Roman-tycznych Serc”, który raz w miesiącu organizuje spotkania na których słuchacze mogą prezentować swoje utwory, oraz zespół teatralny „Trema” i „Studio Piosenki 60”.

Bytomski Uniwersytet Trzeciego Wieku organizuje szereg imprez, które mogą posłużyć jako dobre praktyki m.in. sztafeta pływacka międzypokoleniowa, turniej brydżowo-szachowy dla śląskich UTW (od 2008 roku), zawody strzeleckie, przegląd zespołów artystycznych śląskich UTW, koncert noworoczny (od 2007 roku), wernisaże prac plastycznych i fotograficznych, wybór studenta roku, spotkanie z 80-latkami.

Uniwersytet działa w środowisku miejskim i finansowany jest przez Urząd Miasta oraz składki słuchaczy.

Słuchaczem UTW może zostać osoba, która jest emerytem lub rencistą, mieszka na terenie Bytomia, wypełni deklarację i opłaci składkę członkowską, akceptuje regulamin i statut.

2. Opis środowiska

UTW Bytom działa przede wszystkim na terenie miasta Bytom i dla jego mieszkańców (seniorów). W prowadzonych działaniach współpracuje zarówno z organizacjami działającymi na rzecz seniorów, jak i instytucjami kultury, edukacyjnymi i Urzędem Miasta.

Wśród organizacji działających w Bytomiu na rzecz seniorów, z którymi współpracuje UTW, należy wymienić: Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów Wojennych, Krajowe Stowarzyszenie Emerytów, Klub Absolwentów i Sympatyków Energetyk – Elektronik oraz Bytomską Radę Seniorów.

UTW współpracuje z instytucjami kultury jak: Bytomskie Centrum Kultury, Opera Śląska, Muzeum Górnośląskie, Miejska Biblioteka Publiczna, Teatr Wyspiańskiego w Katowicach, NOSPR w Katowicach, Teatr „Belford”.

Merytorycznie UTW Bytom wspiera Rada Programowa.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Organizacja posiada własne logo i prowadzi stronę internetową: www.utw-bytom.pl, od 2010 roku wydaje (w wersji papierowej i elektronicznej) kwartalnik „Trzeci Oddech”, który udostępniany jest w wersji papierowej i elektronicznej. W wydawnictwie zamieszczane są relacje z życia uczelni i aktywności podejmowanych przez słuchaczy, informacje o realizowanych projektach, rozmowy z ciekawymi osobami, recenzje polecanych książek i filmów, drobne utwory literackie, których autorami są słuchacze uniwersytetu.

Z swoimi słuchaczami UTW kontaktuje się poprzez: Internet, tablice ogłoszeniowe oraz sekretariat.

Informacje o działalności uniwersytetu zamieszczane są także regularnie na łamach lokalnego tygodnika „Życie Bytomskie”, na oficjalnej internetowej stronie miasta (www.bytom.pl) oraz sporadycznie w audycjach TVP3 Katowice i lokalnej telewizji „SFERATV”.

4. Zrealizowane projekty

Uniwersytet zrealizował samodzielnie lub uczestniczył jako partner w realizacji wielu projektów krajowych i międzynarodowych, między innymi: *Senior na Topie*, *Determinanty pomyślnego starzenia się seniorów w aglomeracji śląskiej*, *The Intergenerational Bridges*, *Volunteering Connects Us.*, *Tradycyjna roczna dela nas zbliżuje*.

Najbardziej cenny okazał się jednak udział w projekcie „UTW dla Społeczności” realizowany w latach 2014–2015 przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „E”. Dofinansowany był przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności. Celem projektu było wypracowanie modelu tworzenia w strukturach UTW grup wolontariatu i współpracy ze społecznością lokalną. W początkowej fazie w projekcie brały udział 4 osoby – wolontariusze UTW. Podpisana została umowa o wolontariacie z Domem Kombatanta w Bytomiu, gdzie organizowane były cotygodniowe spotkania z mieszkańcami Bytomia. Początki nie były łatwe. Bardzo trudno było przełamać lody i uzyskać ich zaufanie.

BYTOMSKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Została powołana Uchwałą Rady Miasta i rozpoczęła działalność 30 kwietnia 2015 roku. I kadencja zakończyła się 30 kwietnia 2019 roku. 11 października 2019 roku ukonstytuowała się Rada Seniorów II kadencji.

2. Opis środowiska

Rada działa w Bytomiu, w którym jedna trzecia mieszkańców to seniorzy. To miasto najbardziej zniszczone przez wydobycie węgla w województwie śląskim, dlatego zostało objęte programem rewitalizacji. Przewodniczącą Rady jest członkiem Komitetu Rewitalizacyjnego. Największym problem jest dostawanie mieszkań w starym budownictwie do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Rada posiada własne logo i stronę internetową na Facebooku. Informacje są też na stronie miasta, www.bytom.pl/ngo. Podczas „Senioriady” rozdawane są foldery z informacjami dla seniora.

Kandydatów do Rady mogą zgłaszać organizacje działające na rzecz seniorów oraz sami bytomscy seniorzy, którzy ukończyli 60 lat.

4. Zrealizowane projekty

Celem podniesienia kompetencji członków rady zrealizowała wiele projektów m.in.: *Profesjonalne Rady Seniorów*, *Działaj rozważnie ale skutecznie*, *Wypracowanie standardów działań* oraz *Wprowadzenie standardów do praktyki*.

W bieżącym roku Rada przystąpiła do projektu „Telefon dla seniora” prowadzonego przez Centrum Doradztwa Strategicznego w Krakowie. Celem projektu jest założenie telefonu dla seniora w Bytomiu, Rybniku i Wałbrzychu. Odbyły się 4 seminaria z 30 wolontariuszami – seniorami podczas których uczestnicy poznawali techniki rozmów. Przeprowadzono 190 ankiet na temat potrzeb seniorów. Raport z badań zaprezentowany został podczas V Bytomskiej „Senioriady”, która odbyła się 16 grudnia 2019 roku. W listopadzie testowano działanie telefonu między miastami biorącymi udział w projekcie. Działania były kontynuowane a finał nastąpił w marcu 2020 roku.

ŚRODOWISKO: CHORZÓW

CHORZOWSKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Chorzowska Rada Seniorów została powołana Uchwałą nr XI/173/15 Rady Miasta Chorzów z dnia 25 czerwca 2015 roku w sprawie utworzenia Chorzowskiej Rady Seniorów oraz nadania jej Statutu.

W skład rady seniorów (15 osób) wchodzi przedstawiciele osób starszych oraz przedstawiciele podmiotów działających na rzecz osób starszych, w tym przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz podmioty prowadzące Uniwersytety Trzeciego Wieku.

Wybory do Rady Seniorów mają charakter otwarty – mogą głosować wszyscy mieszkańcy miasta Chorzów, którzy ukończyli 60. rok życia.

Obsługę techniczną i administracyjną niezbędną do funkcjonowania Rady zapewnia, na zlecenie Prezydenta Miasta Chorzów, Wydział Polityki Zdrowotnej i Aktywizacji Społecznej oraz Biuro Integracji Międzypokoleniowej.

Zgodnie z Statutem Rada ma charakter konsultacyjny, doradczy i inicjatywny w kwestiach związanych z osobami starszymi i działaniami podejmowanymi na ich rzecz przez działające w mieście instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, Uniwersytety Trzeciego Wieku i kluby seniora.

Rada działa głównie w następujących obszarach:

1. zapobieganie i przełamywanie marginalizacji seniorów;
2. wspieranie aktywności ludzi starszych;
3. profilaktyka i promocja zdrowia seniorów;
4. przełamywanie stereotypów na temat seniorów i starości oraz budowanie ich autorytetu;
5. rozwój form wypoczynku, dostępu do edukacji i kultury;
6. współpraca międzypokoleniowa.

Kadencja Rady trwa 2 lata, licząc od dnia ogłoszenia wyników wyborów przez Prezydenta Miasta Chorzów.

Chorzowska Rada Seniorów podzielona jest na zespoły problemowe, których zakres obejmuje podstawowe dziedziny życia społeczno-kulturalnego seniorów:

- Zespół do spraw kultury i edukacji.
- Zespół do spraw opieki społecznej i budżetu.
- Zespół do spraw sportu, rekreacji i turystyki.
- Zespół do spraw zdrowia i bezpieczeństwa.

Każdy zespół opracowuje własny plan pracy.

Rada pracuje w oparciu o wewnętrzne dokumenty:

- Zasady funkcjonowania Chorzowskiej Rady Seniorów.
- Ramowy program działania Chorzowskiej Rady Seniorów.
- Vademecum Chorzowskiej Rady Seniorów.

Najważniejsze dokonania Chorzowskiej Rady Seniorów:

- organizacja „wczasów w mieście dla seniorów”,
- zwiększenie ilości zabiegów rehabilitacyjnych na terenie miasta dla seniorów,
- ustawienie dodatkowych koszy na odpadki; ogrodzeń przed psami piaskownic na placach zabaw,
- remont przejść podziemnych pod ulicą Katowicką, remont przystanków autobusowych, obniżenie krawężników na przejściach dla pieszych,
- wystosowanie „Apelu” o poczynienie działań prawnych i organizacyjnych w celu ochrony i zachowania całości historycznego obszaru Parku Śląskiego,
- uruchomienie przystanku autobusowego Chorzów Krakusa Basen oraz Chorzów Raclawicka OPS,

- udział w targach pracy dla seniorów,
 - organizacja Chorzowskich Turniejów Mini Siatkówki Senior 60+.
- Działania Urzędu Miasta Chorzów na rzecz seniorów wspierane przez Radę:
- CHORZOWSKA AKADEMIA SENIORA
 - PROGRAM CHORZÓW 60+

2. Opis środowiska

Chorzów to miasto na prawach powiatu o ludności powyżej 100 tysięcy osób. Jest ono podzielone na 4 dzielnice o mocno zróżnicowanym charakterze.

Współpraca Rady Seniorów z instytucjami na terenie Chorzowa:

1. Centrum Integracji Międzypokoleniowej.
2. Chorzowska Strefa Wolontariatu.
3. Górnośląski Uniwersytet Trzeciego Wieku w Chorzowie działający przy Centrum Kształcenia Ustawicznego Ekonomistów w Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Chorzowie.
4. Związek Górnośląski (koło Królewska Huta; Koło Klimzowiec).
5. Artystyczna Akademia Seniora.
6. Chorzowska Akademia Seniora.
7. Organizacje senioralne:
 - a. Klub Emerytów i Rencistów przy KWK Nowy Wirek.
 - b. Klub Seniorzy w podróży.
 - c. Klub Seniorów przy Beta Med.
 - d. Klub Seniora przy parafii św. Jadwigi.
 - e. Klub Seniora przy parafii Ducha Świętego.
 - f. Stowarzyszenie Seniorzy dla Chorzowa i Śląska.
 - g. Zarząd Sekcji Emerytów ZNP.
 - h. Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej.
 - i. Stowarzyszenie im. Błogosławionego Ludwika Mzyka.

Chorzowska Rada Seniorów współpracuje także z organizacjami spoza Chorzowa, m.in.: radami seniorów z okolicznych miast śląskich, Śląską Radą Seniorów, Ogólnopolskim Porozumieniem o Współpracy Rad Seniorów w Krakowie, Obywatelskim Parlament Seniorów w Warszawie.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Komunikaty Rady zamieszczane są:

- na stronie internetowej Miasta Chorzów,
- na Facebooku „Chorzów dla Seniora”, <https://www.facebook.com/pg/chorzowdlaseniora/posts/>,
- w miesięczniku „Twój Chorzów”.

Co dwa tygodnie w Urzędzie Miasta Chorzów w godzinach przedpołudniowych odbywają się dyżury radnych Chorzowskiej Rady Seniorów.

Ponadto przedstawiciele Rady współpracują z mediami: z red. Beatą Tomanek z Radia Katowice – spotkania dla seniorów w Bibliotece Śląskiej w Katowicach i w Muzeum Siemianowicach, oraz szkolenia kompetencyjne dla seniorów w Chorzowie w zakresie kształtowania wizerunku, z miesięcznikiem Ogólnopolski Głos Seniora, z Telewizją dla Seniora – program pt. „Cudze chwalicie, swego nie znacie” – promocja perełek architektonicznych regionu, z Telewizją Internetową TelPol.

W ramach współpracy z Fundacją Bona Fides Zorganizowano I Forum Rad Seniorów, które odbyło się w DK Batory, oraz wydano książkę – Poradnik z dobrymi praktykami dla inicjowania i funkcjonowania Rad Seniorów.

Rada Seniorów ubiega się w Urzędzie Miasta o wyposażenie jej w roll-upy oraz koszulki z logo Rady.

4. Opis zrealizowanego projektu

Z uwagi na pogarszającą się sytuację zdrowotną seniorów, za najważniejsze osiągnięcia Rady uważa się te związane z zdrowiem i bezpieczeństwem. Na przykład otwarto w Chorzowie nowy Klub Senior+ przy Parafii św. Antoniego Padewskiego w Chorzowie, w odpowiedzi na liczbę członków Klubu Seniora przy BetaMed SA, która przekroczyła już 200 osób i potrzebę kolejnego miejsca do spotkań i działania z nowymi pomysłami. W ramach działalności proekologicznej odbył się Szafing – jak dać rzeczom drugie życie, zamiast wyrzucać. Dla poprawy kondycji psychofizycznej są organizowane zabawy taneczne w obu lokalizacjach. Obył się wykład: „Słuch a zdrowie i dobre samopoczucie” połączony z bezpłatnymi badaniami słuchu dla mieszkańców, a także spotkanie Mikołajkowe i Opłatek, gdzie wręczono prezenty świąteczne.

ŚRODOWISKO: GLIWICE

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU W GLIWICACH

1. Opis organizacji

Celem Stowarzyszenia jest (zgodnie z Statutem):

1. prowadzenie edukacji w różnych dziedzinach nauk, a w szczególności w zakresie medycyny i profilaktyki zdrowia, nauk humanistycznych, kultury i sztuki, nauk społecznych i ekonomicznych, nauk technicznych, a także nauk o Ziemi i Wszechświecie,

2. aktywizacja społeczna osób starszych poprzez uczestnictwo w różnych formach życia społecznego; propagowanie zasad kulturalnego współżycia społecznego,
3. propagowanie i popieranie różnorodnych form aktywności intelektualnej, psychicznej i fizycznej adekwatnie do wieku, stopnia sprawności i zainteresowań członków Stowarzyszenia,
4. podejmowanie działań zmierzających do utrzymania, nawiązywania i zacieśniania więzi i kontaktów osobistych między mieszkańcami regionu, a szczególnie pomiędzy osobami starszymi i młodym pokoleniem,
5. inspirowanie wszelkich działań na rzecz środowiska ludzi starszych, w tym również osób niepełnosprawnych, bezrobotnych i chorych,
6. upowszechnianie wiedzy o Śląsku i Ziemi Gliwickiej, w szczególności poprzez prezentowanie dorobku kulturalno-społecznego, walorów turystycznych oraz organizowanie spotkań ze znanymi osobami zasłużonymi dla regionu i Polski.

Stowarzyszenie realizuje swoje cele w szczególności poprzez:

1. prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej poprzez: organizację wykładów, seminariów, lektoratów języków obcych, odczytów, konferencji, spotkań, prelekcji, konkursów, wystaw, koncertów i innych zajęć,
2. prowadzenie praktycznych zajęć z zakresu kultury fizycznej i rekreacji, organizowanie wycieczek turystycznych i krajoznawczych,
3. przekazywanie przez członków Stowarzyszenia nabytych doświadczeń życiowych i zawodowych młodzieży i innym grupom społecznym potrzebującym wsparcia,
4. współpracę z krajowymi i zagranicznymi Uniwersytetami Trzeciego Wieku oraz ich międzynarodową federacją, ze szkołami wyższymi, placówkami naukowo-badawczymi, instytucjami rządowymi, jednostkami samorządu terytorialnego oraz instytucjami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi oraz środkami masowego przekazu i sektorem gospodarczym, a także z osobami o uznanym autorytecie,

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gliwicach działa od 18 lat. Inicjatywa utworzenia UTW zrodziła się z potrzeby uczestnictwa seniorów w życiu społecznym i obywatelskim, wywodzących się głównie z inteligenckich środowisk miasta.

UTW bierze udział w konkursach krajowych i unijnych, licząc na jeszcze szerszą aktywizację seniorów miasta Gliwice i okolic.

Przez 18 lat działalności studenci gliwickiego UTW wysłuchali 460 cotygodniowych wykładów o bardzo szerokiej tematyce. Były to wykłady z zakresu: historii, kultury, medycyny, prawa, psychologii, muzyki, literatury oraz przy-

rodniczo-krajoznawcze, przybliżające kulturę i historię różnych regionów Polski i świata. Wykładowcami i prelegentami byli znani i cenieni przedstawiciele świata nauki, kultury i sztuki oraz literatury i polityki. Nie jest to jedyna forma działalności UTW. Bardzo duże znaczenie mają zajęcia w różnych sekcjach tematycznych. Umożliwia to studentom naukę (na różnych poziomach) 6 języków: niemieckiego, angielskiego, francuskiego, włoskiego, hiszpańskiego i esperanto, ponadto pozwala na uprawianie różnych sportów: aerobiku, gimnastyki, pływania, nordic-walking, tai-chi, jogi, tańca i brydża. Takie usportowienie wielu seniorów przynosi wymierne efekty w postaci licznych pucharów i medali zdobytych m.in. w ogólnopolskich olimpiadach UTW, które odbywają się rokrocznie w Łazach. Również bardzo aktywnie działała sekcja zdrowia, organizując wykłady i warsztaty zdrowia wraz z konsultacjami.

Istotnym w życiu słuchaczy są także kursy komputerowe, sukcesywne wyjazdy do teatrów, oper i filharmonii oraz wyjazdy edukacyjne, a także wspólne chodzenie na wybrane seanse filmowe w ramach Seansu Seniora. Organizacja wielu wernisaży malarskich studentów UTW i promocja innych z terenu Śląska dała dużą satysfakcję artystom.

W ramach wyjazdów edukacyjnych i kulturalnych słuchacze UTW poznali już wszystkie regiony Polski i większość Europy. Ponadto w Doncaster, już dwukrotnie, odbyły się warsztaty języka angielskiego na zasadzie wymiany ze studentami U3A (które są kontynuowane).

Zasłużeni studenci gliwickiego UTW gościli, już po raz drugi, w Brukseli w Parlamencie Europejskim na zaproszenie prof. Jerzego Buzka.

2. Opis środowiska

Głównym partnerem UTW jest samorząd miasta Gliwice, który rozumiejąc potrzeby i problemy seniorów w Gliwicach. Akceptuje realizowane przez nich projekty i im patronuje. To dzięki tym projektom UTW mogło zrealizować większość planów z zakresu edukacji, kultury i sztuki, zdrowia, sportu i aktywności fizycznej.

Działalność gliwickiego UTW to nie tylko codzienna praca na rzecz słuchaczy, to także działania o charakterze długofalowym, strategicznym i ogólnopolskim, mające przyczynić się do poprawy bytu seniorów w całym kraju. W tym celu UTW zainicjowało razem z nowosądeckim UTW Ogólnopolską Federację UTW z siedzibą w Nowym Sączu. Natomiast z katowickim UTW przy Uniwersytecie Śląskim stworzono Śląskie Porozumienie UTW, które integruje środowisko seniorów w regionie i w całej Polsce. Ułatwia to kontakty z samorządami, rządem i parlamentem. Na rzecz poprawy sytuacji ludzi starszych, nie tylko z UTW, ich aktywizacji i działaniu przeciw ich wyklucze-

niu, gliwicki uniwersytet zainicjował powstanie Rady Seniora przy Samorządzie i Prezydencie miasta Gliwice. Przedstawiciele UTW aktywnie uczestniczą w wielu spotkaniach z rządem i władzami samorządowymi, biorą udział w posiedzeniach Parlamentu dotyczących spraw seniorów.

Z inicjatywy m.in. gliwickiego UTW powstał Obywatelski Parlament Seniorów, jak też Śląska Rada ds. Seniorów przy Marszałku Województwa Śląskiego, w których uczestniczy Prezes gliwickiego UTW.

Studenci UTW brali też udział w wielu konferencjach o zasięgu krajowym, jak i międzynarodowym, np. na kongresach UTW w Warszawie, występowali też i występują na Forum III Wieku przy międzynarodowym Forum Ekonomicznym w Krynicy i innych spotkaniach dotyczących problemów seniorów.

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gliwicach jest otwarty na daleko idącą współpracę z różnymi organizacjami, także prowadzonymi przez ludzi młodych, m.in. ze szkołami, które prowadziły kursy komputerowe ze studentami UTW oraz z Wydziałem Architektury i Techniki Śląskiej, z którą UTW zrealizowało już dwa projekty infrastruktury miasta Gliwice przystosowanej do potrzeb i sytuacji seniorów 60+ (projekt LAB 60+). Ponadto UTW współpracuje ze wszystkimi Uniwersytetami Trzeciego Wieku na Śląsku i z Radami Seniorów.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Uniwersytet Trzeciego wieku współpracuje na stałe z mediami, takimi jak: „Nowiny Gliwickie”, Miejski Serwis Informacyjny w Gliwicach, „Dziennik Zachodni”, TVP 3 Katowice i TV Gliwice. Posiada własną stronę internetową: www.utwgliwice.wordpress.com, gdzie na bieżąco umieszcza informacje i relacje z wydarzeń odbywających się na Uniwersytecie. Porozumiewa się również za pomocą poczty mailowej: utw.gliwice@wp.pl, jak również używa własnego logo w korespondencji zewnętrznej. Od 17 lat regularnie wydaje biuletyn „Gliwicki Student”. Hasła przewodnie są następujące: „Nie masz, seniorze, lepszego leku, jak Uniwersytet Trzeciego Wieku” oraz „Uczymy się bawiąc, bawimy się ucząc”.

4. Realizowane projekty

Nazwa projektu: „Profesjonalne Rady Seniorów na Śląsku”, Źródło finansowania: Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Wartość: 76 400,00 zł. Liczba uczestników: 200.

Projekt Profesjonalne Rady Seniorów na Śląsku był realizowany w terminie od 1.05.2015 do 31.12.2015. Celem głównym było podniesienie poziomu zaangażowania społecznego i obywatelskiego osób starszych w woj. śląskim

i reprezentatywności ich interesu w polityce lokalnej i regionalnej woj. śląskiego, w tym przede wszystkim za pomocą profesjonalizacji Rad Seniorskich.

Uczestnikami projektu byli seniorzy i osoby wspierające seniorów, w tym przede wszystkim członkowie 10 rad seniorskich woj. śląskiego. W ramach projektu zrealizowano działania aktywizacyjne, które zostały tak skonfigurowane by były wzajemnie wobec siebie komplementarne, tworząc jednocześnie logiczną i spójną całość. Seniorzy dzięki udziałowi w projekcie wymienili się ponadto doświadczeniami w swoim gronie, nawiązali współpracę ze społecznością lokalną i między sobą oraz pomiędzy przedstawicielami JST, dzięki czemu zaistniał efekt synergii rezultatów.

ŚRODOWISKO: KATOWICE

STOWARZYSZENIE „NASZE OSIEDLE ŚCIGAŁY”

1. Opis organizacji

STOWARZYSZENE „NASZE OSIEDLE ŚCIGAŁY”

Adres i dane kontaktowe: Katowice, ul. Warszawska 19, do korespondencji Katowice, ul. Ścigały 24/38; naszeosiedlescigaly@interia.pl; <https://www.facebook.com/NaszeOsiedleScigaly/>

Organizacja jako stowarzyszenie działa od roku 2016, natomiast pod tą samą nazwą działało, jako grupa nieformalna od listopada 2011 roku. Bodźcem po powstania był widok niszczonego w zastraszającym tempie miejscowego starego parku i chęć jego rewitalizacji. Początkowo zebrała się grupa 7 pań w dojrzałym wieku, do której potem dołączyli młodzi ludzie. Pisano do władz miasta, do mediów, apelowano do radnych. W rezultacie grupa zorganizowała 3 etapy konsultacji społecznych w sprawie rewitalizacji parku. W wyniku tych działań w 2019 roku nastąpiło otwarcie pięknego parku na europejskim poziomie.

Z inicjatywy grupy nieformalnej w roku 2013 powstał mały osiedlowy parking, zadbano o porządek w dzielnicy, prosząc Zarząd Zieleni Miejskiej o dodatkowe kosze na śmieci i słupy ogłoszeniowe.

Od początku działalności Stowarzyszenia organizowane są bezpłatne lekcje języka angielskiego dla seniorów, które cieszą się dużym powodzeniem. Zorganizowano też spotkania dotyczące bezpieczeństwa seniorów i zajęcia dla seniorów decupage. W miejscowej bibliotece powstała też wystawa prac uczestniczek kursu.

Oprócz działań dedykowanych seniorom przeprowadzono również warsztaty ekologiczne i warsztaty Małego Chemika dla dzieci z miejscowego przedszkola.

W skład Stowarzyszenia wchodzi 9 senierek, ale wielu sympatyków przyłącza do nich przy realizacji poszczególnych akcji, czy projektów.

Stowarzyszenie utrzymuje się z składek członkowskich, to z nich kupowane są materiały potrzebne w projektach.

Wyjątkiem jest sztandarowy projekt Żywa Biblioteka, na który od 3 lat Stowarzyszenie otrzymuje wsparcie finansowe z UM w ramach małego grantu.

2. Opis środowiska

Stowarzyszenie jest jedynym działającym na terenie dzielnicy Bogucice stowarzyszeniem. Dzielnica ta bardzo zubożała po zamknięciu Kopalni Katowice, która była źródłem utrzymania większości mieszkańców. W chwili obecnej, kiedy powstało tu Muzeum Śląskie, NOSPR czy Centrum Kongresowe, dzielnica staje się bardzo modna, powstaje tu wiele nowych osiedli, przybywa młodych ludzi.

Stowarzyszenie ściśle współpracuje z Domem Kultury Bogucice-Zawodzie, Muzeum Śląskim, miejscowym przedszkolem, ale też ma wsparcie w radnych miejskich. W roku 2018 z rąk Prezydenta Miasta Katowice Stowarzyszenie odebrało wyróżnienie w kategorii Społecznik Roku, w tymże roku również przyznano mu wyróżnienie w ramach Akcji Masz Głos Fundacji Batorego.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Od początku istnienia grupa nieformalna (a potem stowarzyszenie) posługuje się logo, które zaprojektowała jedna z członkiń stowarzyszenia.

Stowarzyszenie posiada też swoją stronę na Facebooku: <https://pl-pl.facebook.com/NaszeOsiedleScigaly>

4. Zrealizowane projekty

Stowarzyszenie jest znane z realizacji projektu „Żywa Biblioteka”.

Jest to międzynarodowy projekt, którego założeniem jest promocja praw człowieka. Ma na celu obalanie stereotypów dotyczących osób dyskryminowanych, wykluczonych. Chodzi o osoby o innej orientacji seksualnej, innego wyznania, koloru skóry, innego statusu społecznego, religii bądź osoby dotknięte niepełnosprawnościami.

Organizowane są spotkania – w bardzo intymnej atmosferze – z takimi osobami, które są nazywane Żywymi Książkami. Są to półgodzinne rozmowy twarzą w twarz „Żywej Książki” z maximum 3 osobami jednocześnie. „Czy-

telnik” może Książkę pytać o wszystkie aspekty życia. Wtedy zazwyczaj weryfikuje swoje poglądy dotyczące osoby o której miał negatywne zdanie powielając zasłyszane opinie. Na przestrzeni sześciu lat, od kiedy Stowarzyszenie organizuje ten projekt, obserwowane są zmiany, jakie zachodzą w społeczeństwie, a dotyczą tolerancji.

Kiedy pierwszy raz organizowano Żywą Bibliotekę istniały obawy: o siebie, o Żywe Książki (ponieważ mieszkańcy są bardzo religijnym wspólnotą, a do projektu zaproszono m.in. geja i byłego więźnia). W pierwszym roku „czytelnikami” była przede wszystkim młodzież, ale z każdym rokiem przychodzi coraz więcej starszych mieszkańców.

Podczas każdej edycji Żywą Bibliotekę odwiedza ponad 100 osób, które rozmawiają przez kilka godzin z kilkunastoma Żywymi Książkami. Wśród Żywych Książek, podczas tych kilku edycji, największym zainteresowaniem cieszyły się takie Żywe Książki: były narkoman, były więzień, człowiek wytatuowany, Żyd, Muzułmanka, człowiek na wózku. Zawsze też Stowarzyszenie zaprasza Seniora, wychodząc z założenia, że osoby starsze także w pewnym stopniu są dyskryminowane w naszym społeczeństwie.

Należy podkreślić, że nie każdy może organizować tego rodzaju projekt. Każda Żywa Biblioteka musi być zarejestrowana w Centrali, zgłoszona i mająca swego organizatora, który odpowiada za całość. Warto zaznaczyć, że Stowarzyszenie jest jedynym senioralnym stowarzyszeniem, które organizuje ten projekt. W tym roku, oprócz zwyczajowego Patronatu Honorowego Prezydenta Miasta Katowice, Stowarzyszenie miało także Patronat Rzecznika Praw Obywatelskich, niestety wydarzenie nie odbyło się w wyznaczonym terminie z powodu epidemii.

Inne ważne organizacje i instytucje z miasta Katowice

RADA SENIORÓW MIASTA KATOWICE

W mieście Katowice działa Rada Seniorów Miasta Katowice, której zadaniem jest opiniowanie, doradzanie oraz inicjowanie działań na rzecz katowickich seniorów.

I kadencja Rady trwała 2 lata. W roku 2017 została powołana Rada Seniorów na II kadencję. Kadencja tej Rady zakończy się w 2021 roku.

Celem działalności Rady jest służenie seniorom poprzez reprezentowanie ich interesów:

- ścisła współpraca z władzami miasta,
- monitorowanie potrzeb seniorów,
- opiniowanie i zgłaszanie uwag co do prowadzonej polityki senioralnej przez władze miasta,
- integracja osób starszych poprzez edukację, rozrywkę, aktywność fizyczną,
- profilaktyka i promowanie programów zdrowotnych dla seniora,
- współpraca z policją i propagowanie programu na rzecz bezpieczeństwa seniorów.

W roku 2019 został powołany Pełnomocnik Prezydenta ds Seniorów w Wydziale Polityki Społecznej Urzędu Miasta w Katowicach, który ściśle współpracuje z Radą Seniorów w zakresie prowadzonej polityki senioralnej w mieście.

Pełnomocnik Prezydenta ds. Seniorów w Wydziale Polityki Społecznej Urzędu Miasta Katowice ul. Rynek 1 pełni dyżury trzy razy w tygodniu.

UNIwersYTET TRZECIEGO WIEKU PRZY UNIwersYTECIE ŚLĄSKIM

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Katowicach istnieje już 37 lat. Staraniem władz lokalnych i mieszkańców Katowic powstał w semestrze letnim 1982/1983, przy znacznym zaangażowaniu się uczelni wyższych, a przede wszystkim Uniwersytetu Śląskiego, Akademii Wychowania Fizycznego, Akademii Medycznej. W pierwszych zajęciach, które miały charakter wykładów, uczestniczyło 70 osób. Co roku liczba słuchaczy wzrastała sukcesywnie, niezależnie od zmian ustrojowych w naszym kraju i w roku akademickim 2009/2010 wyniosła 1200 osób. Na tym poziomie, z uwagi na możliwości lokalowe Uczelni, utrzymuje się do dnia dzisiejszego, mimo kolejnych zgłoszeń mieszkańców Katowic. Do UTW w Uniwersytecie Śląskim należy jeszcze grupa słuchaczy 600 osób, których zajęcia odbywają się na Wydziale Nauk o Ziemi w Sosnowcu i 400 osób w Jastrzębiu Śląskim, która powstała 11 lat temu przy Zamiejscowym Ośrodku Dydaktycznym.

W początkowych latach istnienia UTW słuchaczami były osoby, którym II wojna światowa przeszkodziła w podjęciu studiów wyższych i dla których przynależność do UTW była dużą nobilitacją. Aktualnie większość uczestników UTW to osoby z wyższym wykształceniem, które po przejściu na emeryturę dążą do wypełnienia wolnego czasu i poszukują sensu dalszego życia.

W miarę upływu czasu zmieniała się forma organizacyjna UTW. W 1996 roku został powołany Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu Śląskiego, który przygo-

tował regulamin funkcjonowania UTW i 3 grudnia 2002 Senat Uczelni przyjął uchwałę (nr 7) w sprawie utworzenia UTW jako jednostki ogólnouczelnianej, która prowadzi działalność dydaktyczną. Działalność ta obejmuje prowadzenie studiów o charakterze otwartym dla słuchaczy, którzy nie są studentami. W roku 2012 UTW stał się częścią organizacyjną Centrum Kształcenia Ustawicznego UŚ, obok Uniwersytetu dla dzieci i Uniwersytetu dla młodzieży.

Oferta edukacyjna UTW jest bardzo bogata. Oprócz wykładów o tematyce ogólnej prowadzi się zajęcia z historii sztuki, historii Kościoła, historii Śląska, psychologii, a także lektoraty z języków obcych. Ponadto w ramach zajęć ruchowych organizowana jest gimnastyka klasyczna, gimnastyka rehabilitacyjna, gimnastyka w wodzie, gimnastyka przy muzyce, pływanie, tańce europejskie, pilates, joga. Co roku odbywają się również zajęcia komputerowe dla początkujących i zaangażowanych.

Cenne jest zaangażowanie samych słuchaczy w prace UTW, zarówno w prowadzenie zajęć (grupa miłośników słowa), jak i w ich organizację, którą zajmują się przedstawiciele Samorządu.

Do tej pory zorganizowane zostały trzy ogólnopolskie konferencje naukowe związane z rocznicami istnienia UTW w Uniwersytecie Śląskim:

- „Uniwersytet Trzeciego Wieku szansą zdrowego życia” (maj 1997).
- „Jakość życia i jej uwarunkowania w okresie późnej dorosłości” (czerwiec 2002).
- „Uczyć się, by być” (październik 2007).

Bardzo ważnym wydarzeniem dla środowiska Uniwersytetu Śląskiego była konferencja z okazji 35-lecia UTW na ziemiach polskich pt. Nowe wyzwania dla Uniwersytetów Trzeciego Wieku, której organizatorem był UTW w Uniwersytecie śląskim, a współorganizatorem merytorycznym Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku. Gościem honorowym tej uroczystości była żona Prezydenta RP Anna Komorowska.

UTW zrealizowało cztery projekty badawcze – granty organizowane przez Fundację dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, a przeznaczone dla UTW:

- „Seniorzy – seniorom” (2005/2006).
- „My i XXI wiek. Ogólnopolski konkurs poezji i małych form prozatorskich” (2005/2006).
- „Słuchacze UTW dla seniorów swojego miasta” (2007/2008).
- „Kaj te czasy” (2009/2010).

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Śląskim był pierwszą tego typu placówką w województwie Śląskim i siódmą w kraju. Z uwagi na swoje doświadczenie konsultował powstanie części UTW w województwie. Również aktywnie włączył się w organizację Forum Uniwersytetów Trzeciego Wieku w wo-

jewództwie Śląskim, organizując dla UTW w naszym Regionie konferencję pt. „Od inspiracji do działania. Odkrywanie i wykorzystanie doświadczeń słuchaczy UTW do pracy z drugim człowiekiem, do pracy z grupą” w listopadzie 2011 roku, która spotkała się z dużym uznaniem uczestników i władz lokalnych.

UNIwersytet Ekonomiczny Trzeciego Wieku

Uniwersytet Ekonomiczny Trzeciego Wieku w Katowicach powstał w marcu 2012. Zajęcia odbywają się w przez dwa semestry każdego roku akademickiego.

Słuchacze uczestniczą w wykładach i seminariach oraz zajęciach dodatkowych tj. zajęciach komputerowych, sportowych, tanecznych i lektoratach. W każdym semestrze wygłoszonych zostaje ok. 16 wykładów o różnej tematyce, poruszane są tematy ekonomiczne, transportu zbiorowego, historia literatury, marketing, historia sztuki i podróże. Wykłady odbywają się w czwartki w godzinach popołudniowych, natomiast pozostałe zajęcia dla słuchaczy odbywają się według planu ustalonego na każdy semestr.

Słuchacze uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych tj. koncertach, seminariach i konferencjach, biorą czynny udział w zajęciach organizowanych w Muzeum Śląskim w Katowicach oraz Filharmonii Śląskiej. Każdego roku uczestniczą w Olimpiadzie Uniwersytetów Trzeciego Wieku „Trzeci Wiek na Start” w Łazach, startując w różnych dyscyplinach sportowych oraz licznych wycieczkach.

<https://www.ue.katowice.pl/kandydaci/uetw.html>

UNIwersytet Trzeciego Wieku przy GWSH

Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfańskiego w Katowicach prowadzi zajęcia dla Seniorów w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Podstawowym celem placówki jest umożliwienie pogłębienia swojej wiedzy oraz realizacja twórczych aspiracji osób zarówno aktywnych zawodowo, jak też emerytów i rencistów.

Pracując w grupach, Seniorzy zdobywają wiedzę w takich dziedzinach jak np.: turystyka, socjologia, psychologia, języki obce oraz wiele innych. Każdy uczestnik dowie się m.in. jak w najbardziej efektywny sposób można kontaktować się z instytucjami pożytku publicznego oraz jak walczyć o swoje prawa.

Tworząc UTW Uczelnia nawiązała liczne kontakty z domami kultury, instytucjami kultury, ze spółdzielniami mieszkaniowymi, prywatnymi firmami, dzięki którym jest w stanie zaoferować Seniorom ciekawe propozycje aktywności.

Zajęcia prowadzone są przez wykwalifikowaną kadrę naukowo-dydaktyczną, co gwarantuje najwyższą jakość kształcenia.

<https://www.gwsh.pl/utw/>

UTW PRZY ŚLĄSKIM UNIWERSYTECIE MEDYCZNYM

Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Śląskim Uniwersytecie Medycznym to inicjatywa edukacyjna ukierunkowana na:

- prowadzenie form działalności edukacyjnej, prozdrowotnej dotyczącej m.in. profilaktyki chorób, promocji zdrowia i zdrowego stylu życia;
- włączenie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego poprzez stymulowanie rozwoju osobowego oraz sprawności intelektualnej i fizycznej;
- poprawę jakości życia osób starszych po zakończeniu ich działalności zawodowej;
- rozwijanie zainteresowań;
- aktywizację społeczną osób starszych, przeciwdziałanie samotności i stworzenie warunków do rozwijania pozytywnych kontaktów interpersonalnych;
- włączenie do pracy na rzecz drugiego człowieka.

Istnieją trzy „filie”:

- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wydziale Nauk o Zdrowiu w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wydziale Lekarskim z Oddziałem Lekarsko-Dentystycznym w Zabrze.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku, Wydziału Nauk Farmaceutycznych (WNF) w Sosnowcu.

ŚRODOWISKO: TYCHY

TYSKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Tyska Rada Seniorów działa na podstawie art. 5c ust. 2 i ust. 5 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2013 roku, pozycja 594 z późniejszymi zmianami).

Rada Miasta Tychy podjęła Uchwałę NR XLVI/926/2014 z dnia 30 października 2014 roku w sprawie powołania Tyskiej Rady Seniorów i nadania jej Statutu.

Tyska Rada Seniorów została powołana na wniosek zainteresowanych środowisk senioralnych. Link do statutu Tyskiej Rady Seniorów: <http://bip.umtychy.pl/index.php?action=PobierzPlik&id=207881>.

Link do strony z informacjami dotyczącymi Tyskiej Rady Seniorów: <http://bip.umtychy.pl/tyska-rada-seniorow>.

Siedziba TRS mieści się na Barona 30/209, w centrum ROWES przy UM Tychy. Rada posiada do dyspozycji komputer stacjonarny, laptop, telefon stacjonarny w siedzibie, dostęp do artykułów biurowych oraz sali szkoleniowej na posiedzenia, warsztaty itp.

Rada działa w czterech grupach tematycznych:

Grupa I – Mieszkalnictwo senioralne, mieszkania serwisowane – dostępność.

Grupa II – Senior zdrowy i bezpieczny. Profilaktyka i promocja zdrowia.

Grupa III – Senior aktywny – dostępność do edukacji, rekreacji i wypoczynku, kultury.

Grupa IV – Senior zintegrowany społecznie, umacnianie więzi międzypokoleniowej, komunikowanie seniora.

Każda grupa jest czteroosobowa, a przewodniczy jej lider grupy, który koordynuje pracę grupy i przedstawia uzgodnienia, wnioski do dyskusji na posiedzeniu TRS.

Posiedzenia członków i zaproszonych osób odbywają się raz w miesiącu.

Dla lepszego funkcjonowania Rady został przez Prezydenta Miasta Tychy powołany Pełnomocnik – koordynator TRS

Najważniejsze inicjatywy zrealizowane przez TRS:

1. Ankietowanie i badania fokusowe wśród seniorów.
2. Dostępność senioralna w przestrzeni miasta Tychy – wystąpienie z wnioskiem popartym diagnozą i warsztatami w ramach projektu TiT „ZOOM NA RADY SENIORÓW” dotyczącym stworzenia międzypokoleniowej przestrzeni przyjaznej seniorom w budynku byłego internatu TB przy ul. Edukacji, jako centrum senioralne.
3. Audyt przestrzeni – wskazanie traktów komunikacyjnych pieszych w ilości 5 sztuk do uzupełnienia w ławki i przysiadki.
4. Uruchomienie w 2017 r. projektu „PRACA DLA SENIORA”, realizowanego przez PUP Tychy.

5. Zawnioskowanie i uruchomienie TELEOPIEKI senioralnej – projekt realizowany w latach 2018–2020 przez NGO dla seniorów wskazanych przez MOPS.
6. Zawnioskowanie do PKM/MZK/GZM o oznakowanie miejsc uprzywilejowanych, umożliwiając szybkie zajęcie miejsca przez osoby niepełnosprawne.
7. Zawnioskowanie do Dyrekcji Pływalni Krytej w mieście o zakupienie i zainstalowanie windy do basenu dla osób niepełnosprawnych.
8. Uruchomienie Tyskiej Koperty Życia i ULOTKI teleadresowej dla seniorów.
9. Coroczna organizacja „Seniorady”.

2. Opis środowiska

Tyska Rada Seniorów współpracuje z senioralnymi organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami, jak UTW oraz ośrodkami przykościelnymi. Współpraca ma charakter bezpośredni (uczestniczenie w spotkaniach i projektach senioralnych) lub pośredni (pozyskiwanie informacji o prowadzonych działaniach na rzecz seniorów i zamieszczenie ich w gazecie samorządowej *Twoje Tychy*).

Organizacje senioralne działające w otoczeniu TRS, z którymi współpracuje:

1. Klub Seniora PLATYNA prowadzony przez Fundację IB POLSKA.
2. Biblioteka Aktywnego Seniora „Mediateka”.
3. Strefa Seniora przy FRES Barona 30.
4. Uniwersytet Trzeciego Wieku przy ul. Ciasnej.
5. Klub Seniora prowadzony przez Stowarzyszenie „SERIO”.
6. Stowarzyszenie na Rzecz Osób Starszych DAR SERCA.
7. Dzienny Dom Pomocy Społecznej WRZOS.
8. Dom Pomocy Społecznej św. Anna.
9. Ośrodek Charytatywno-Społeczny Oratorium p.w. Św. Rodziny.
10. Ośrodek Christoforos przy Parafii Bł. Karoliny.
11. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.
12. Dział Pomocy Osobom Starszym i Niepełnosprawnym.
13. Miejskie Centrum Kultury i kluby seniora prowadzone przez MCK np. Wilkowyje.
14. Stowarzyszenie Koło Seniorów Maluch 126p.
15. Spółdzielczy Dom Kultury TĘCZA, KS – Magdalena, Orion, Olimpia, Regina.

16. Klub Seniora przy Tyskiej Spółdzielni Mieszkaniowej „ZUZANNA”.
17. Koło Seniora MALUCH 126p.
18. Klub Seniora przy Centrum Usług Społecznościowych, ul. Edukacji.
19. Koło Emerytów w Czułowie, działające od 2005 roku dla społeczności lokalnej.
20. Strefa Seniorów na osiedlu A i B, prowadzony przez FRES, Barona 30/209.

Wiedzę merytoryczną radni TRS zdobywają poprzez szkolenia na temat: funkcjonowania Gminnych Rad Seniorów (GRS), pozyskiwania środków finansowych na działania NGO, z których członkowie pochodzą, szeroko pojętej współpracy ze środowiskiem senioralnym, sposobów ankietowania i badania, współpracy z samorządem nt. polityki senioralnej, mediami i promocji działań GRS. Z uwagi na brak środków finansowych na szkolenia, występujący nie tylko w TRS ale także w innych śląskich radach seniorów, szkolenia te realizowane są przez wspólne przedsięwzięcia i inicjatywy.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Jedną z form komunikowania zainteresowanych jest publikowanie przez obsługę Rady Miasta Tychy protokołów z posiedzeń (działalności TRS) na stronie Urzędu Miasta, w Biuletynie Informacji Publicznej.

TRS posiada możliwość comiesięcznego informowania o działalności Rady i klubów senioralnych w gazecie samorządowej TWOJE TYCHY.

TRS prowadzi dyżury konsultacyjne raz w tygodniu w godzinach popołudniowych. Dodatkowo kontakt z TRS możliwy jest również drogą elektroniczną oraz telefonicznie.

TRS wystosowała w czasie kadencji I i II około 100 pism drogą papierową i ok. 1000 maili od/do organizacji senioralnych, samorządu, mediów, klubów seniora i indywidualnych osób.

TRS podjęła ok. 45 uchwał w sprawach funkcjonowania Rady oraz w tematach inicjatyw senioralnych, złożonych do Samorządu Miasta.

Inną formą komunikowania jest tablica ogłoszeń w Urzędzie Miasta, prowadzona przez Członków TRS, znajdująca się przed siedzibą TRS.

Prowadzona jest też strona w komunikatorach internetowych na Facebooku, gdzie upoważniona osoba administruje stroną.

Aktualnie TRS nie posiada logo, ale pracuje nad tym i w najbliższym czasie powinno ono powstać.

Tyska Rada Seniorów, reprezentując ogólne interesy seniorów tyskich, wnioskuje w ich sprawach bezpośrednio do Prezydenta Miasta Tychy: w sprawach indywidualnych czy lokalnych seniorzy zwracający się do Rady,

np. w czasie dyżurów uzyskują wsparcie poprzez reprezentowanie ich interesów w odpowiedzialnych i kompetentnych urzędach, organach, organizacjach pozarządowych.

Dobłą rozpoznawalność Tyskiej Rady Seniorów w środowisku senioralnym gwarantują następujące czynniki:

- stworzenie ulotki teled adresowej przez JST, informującej o powstaniu i działaniu TRS;
- stworzenie strony internetowej na portalu Facebooku, utworzenie grupy TRS;
- posiadanie poczty elektronicznej;
- posiadanie biura TRS;
- udostępnianie mediom okresowych informacji na temat seniorów;
- angażowanie się członków w inicjatywy miasta i w akcje charytatywne.

4. Opis zrealizowanego projektu

Innowacyjną inicjatywą przeprowadzoną przez TRS było utworzenie branżowego stowarzyszenia emerytów „Koło Seniorów MALUCH 126p”. Koło miało na celu zintegrowanie emerytów byłej Fabryki Samochodów Małolitrażowych / FAP / FCA. W chwili obecnej Koło liczy około 100 członków i jest stałe zainteresowanie coraz to nowych osób (w tym osób pracujących aktualnie w fabryce). Głównym celem było zachęcenie emerytów do wyjścia z domu, ich aktywizacja. Ważny element jest dzielenia wspólnych wspomnień i przeżyć oraz uchronienia od zapomnienia historii powstawania polskiego samochodu małolitrażowego. Zorganizowano spotkania integracyjne (w tym np. zabawy karnawałowe i wyjazdy), szkolenia edukacyjne dla seniorów nt. działalności organizacji pozarządowych, ekologii mobilnej i zdrowego żywienia, opieki nad osobami chorymi.

Aktualnie Stowarzyszenie planuje wydać książkę na temat Fabryki Samochodów Małolitrażowych w Tychach i jej pracowników. W tym celu: nawiązano współpracę z byłym pracodawcą, z osobami aktywnymi zawodowo (by posiadać bieżącą wiedzę o fabryce), zbierane są dokumenty historyczne, stare artykuły, wspomnienia osób „z pierwszej ręki”.

Jesienią roku 2020 Stowarzyszenie „Koła Seniorów MALUCH 126p” zostało nominowane do Plebiscytu Społecznik/Organizacja ROKU’2020.

ŚRODOWISKO: SOSNOWIEC

STOWARZYSZENIE „OD JUNIORA DO SENIORA”

1. Opis organizacji

W skład zarządu wchodzi 3 członków zarządu i 10 członków stowarzyszenia.

Cele organizacji:

- działanie na rzecz lokalnych mieszkańców Sosnowca;
- działania integracyjne na rzecz mieszkańców Sosnowca;
- promocja i wzajemna integracja międzypokoleniowa (rady młodzieży, przedszkola, szkoły);
- wymiana doświadczeń i informacji pomiędzy osobami i instytucjami;
- wolontariat;
- warsztaty dla mieszkańców Sosnowca w zakresie: prawo na co dzień; informator dla seniora (dostępność do placówek medycznych, dieta na co dzień, itp.).

Stowarzyszenie powstało 14.08.2017 roku, jako odpowiedź na procesy i zmiany zachodzące w środowisku lokalnym (zwłaszcza wśród seniorów).

Głównym celem działalności stowarzyszenia jest aktywizacja osób starszych oraz integracja międzypokoleniowa. Najważniejszym etapem działalności było zarażenie młodych ludzi postawą obywatelską, społeczną i przede wszystkim pokazania drogi do akceptacji osób niepełnosprawnych i osób starszych.

Stawiając na wartości takie jak: doświadczenie, kompetencja i stan zdrowia, Stowarzyszenie podjęło następujące działania mające na celu aktywizację seniorów:

1. Zajęcia ruchowe (Stowarzyszenie organizuje wycieczki piesze z zaznaczeniem historii miasta – Ślad historii).
2. Bezpłatne porady prawne – 1 raz w miesiącu dyżur pełni prawnik.
3. Aktywne weekendy (wycieczki autokarowe przy udziale sponsora 1 raz na m-c dla mieszkańców dzielnicy).
4. Warsztaty kulinarne – (teoria robienia sałatek i ich konsumpcje, przekazywanie przepisów kulinarnych „dobrych gospodyń”) uczestnictwo około 20 mieszkańców i ich pociech.
5. Czytanie bajek w zaprzyjaźnionym przedszkolu (okazjonalnie).
6. Zorganizowanie akcji udostępniania zbędnej odzieży, książek, zabawek oraz przedmiotów gospodarstwa domowego.
7. Przeprowadzenie ankiety wśród mieszkańców na temat potrzeb rodziny, co chcecie zmienić w swoim otoczeniu.

Stowarzyszenie działa w 3 sekcjach:

1. Turystyczna.
2. Do spraw kontaktu z mieszkańcami.
3. Zdrowia (propagowanie zdrowego stylu życia, wykłady dietetyka, farmaceuty).

Stowarzyszenie tworzy wielopokoleniowa grupa wolontariuszy, społeczników, specjalistów z różnych dziedzin życia.

2. Opis środowiska

Środowisko lokalne to głównie mieszkańcy w wieku 50+, gdzie większość to obszary blokowisk. Mieszkańcy nie są szczególnie zaangażowani w działalność społeczną. Natomiast chętnie biorą udział w wycieczkach, imprezach lokalnych.

Ich potrzeby dotyczące pewnych zmian są uwzględniane przez stowarzyszenie.

Stowarzyszenie współpracuje z Sosnowieckim centrum informacji porządowym m.in. poprzez udział w nieodpłatnych warsztatach szkoleniowych.

Dzięki nawiązaniu współpracy z radą seniorów w Sosnowcu, Stowarzyszenie ma możliwość składania wniosków, interpelacji dotyczących spraw społeczności lokalnej.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Główne sposoby komunikowania się z otoczeniem to:

- gazetka lokalna „kurier miejski” s.c.,
- tablica ogłoszeń (potrzeby, zapytania są tam zgłaszane),
- dyżur w siedzibie 2 razy w tygodniu,
- informacja drogą @ i sms lub telefonicznie.

Hasło stowarzyszenia „Razem możemy więcej”

Planowana jest strona internetowa, ale z uwagi na brak możliwości oraz borykanie się z trudnościami finansowymi aktualnie wykorzystywane są w/w sposoby.

4. Zrealizowane projekty

Szczególne osiągnięcia organizacji:

1. Udział w ogólnopolskim zjeździe organizacji w akcji „Masz głos” – Fundacja Batorego w Warszawie.
2. Wyróżnienie tej fundacji za rok 2018 na gali warszawskiej za swoją działalność i integrację międzypokoleniową.

3. Certyfikat udziału w projekcie „Seniorzy decydują” od stowarzyszenia Aktywne Kobiety.
4. Najważniejszym osiągnięciem było zorganizowanie „białej soboty”, przy współudziale Kliniki Neurologii w Katowicach-Ligocie. Doktor Tatiana Lewicka prowadziła badanie na temat „Zaburzenia pamięci i zapobieganie chorobom Alzheimera”. Była to akcja na dużą skalę dla 100 osób, mieszkańców Sosnowca, gdzie na podstawie przeprowadzonych badań testowych wyłoniono zagrożenie grup wiekowych.

SOSNOWIECKIE STOWARZYSZENIE AKTYWNY SENIOR

1. Opis organizacji

Cele organizacji:

- aktywizacja i integracja sosnowieckich seniorów. W szczególności cele Stowarzyszenia dotyczą:
 - organizowanie spotkań integracyjnych, szkoleń, warsztatów dla seniorów,
 - aktywne reprezentowanie i uczestnictwo w przedsięwzięciach aktywizujących seniorów,
 - uzupełnianie i pogłębianie wiedzy członków Stowarzyszenia w zakresie nowoczesnych sposobów komunikowania się w celu reprezentowania stanowiska seniorów w istotnych dla nich sprawach,
 - należyte reprezentowanie interesów członków Stowarzyszenia,
 - organizacja alternatywnych form spędzania czasu wolnego seniorów.

Stowarzyszenie powstało 17.02.2015 roku i jest Stowarzyszeniem zwykłym, nie posiada osobowości prawnej.

Źródła finansowania Stowarzyszenia to m.in. składki członkowskie czy dotacje.

Stowarzyszenie nie może prowadzić działalności ekonomicznej (odpłatnej albo gospodarczej).

2. Opis środowiska

Stowarzyszenie współpracuje z Radą Seniorów w Sosnowcu, Radą Działalności Pożytku Publicznego, oraz Uniwersytetami Trzeciego Wieku.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Stowarzyszenie komunikujemy się z otoczeniem poprzez:

- własną stronę na Facebook, https://pl-pl.facebook.com/pg/Sosnowieckie-Stowarzyszenie-Aktywny-Senior-141303409768256/photos/?ref=page_internal,
- własne logo,
- rozdawanie ulotek,
- bezpośrednie rozmowy, gdzie seniorzy, którzy ukończyli 60+ są zapraszaniu do „wstąpienia w szeregi” Stowarzyszenia.

4. Zrealizowane projekty

Stowarzyszenie jest dumne z realizacji w 2018 roku projektu „Skrzynki Badawcze”, w którym brali udział mieszkańcy miasta (przede wszystkim seniorzy).

Celem głównym projektu było: zwiększenie zaangażowania społecznego i obywatelskiego (ze szczególnym uwzględnieniem seniorów) mieszkańców Sosnowca.

Głównym działaniem było rozmieszczenie „Skrzynek badawczych” w najbardziej uczęszczanych miejscach publicznych m.in.: Urząd Miasta, Biblioteki, Miejskie Ośrodki Kultury itp.

Do skrzynki można było wrzucić postulaty i informację (z obszaru życia społecznego i obywatelskiego) na temat:

- spostrzeżonych problemach dotyczących seniorów,
- proponowanych rozwiązaniach problemów seniorskich,
- ideach i ważnych zagadnieniach dla seniorów,
- potrzebach seniorskich.

Informacje przekazywane do skrzynek mogły być przekazywane anonimowo lub z pozostaniem danych kontaktowych, tak by Stowarzyszenie mogło być w kontakcie i pozyskać więcej informacji od seniora lub osoby chcącej się wypowiedzieć w sprawie poruszanej w postulatcie/informacji.

Skrzynki Badawcze posiadały wiele zalet, wśród których należy podkreślić: łatwość pozyskania informacji, niski lub zerowy koszt pozyskania informacji o sytuacji seniorów w gminie, dowolną porę (dnia lub nocy) przekazania informacji, swoistą anonimowość (gdy tego chcemy) – co sprawia, że ludzie są często odważniejsi.

Wszystkie wrzucane informacje Stowarzyszenie cyklicznie sprawdzało i selekcionowało, a następnie z informacji tych powstawały raporty zbiorcze i rekomendacje do zajęcia się sprawą przez Radę Seniorów, Urząd Miasta lub organizacje działające na rzecz seniorów.

Kolejnym krokiem była organizacja „Kawiarenki Obywatelskiej” zgodnie z posegregowanymi tematycznie postulatami, uwagami i pomysłami w „Kawiarence” odbywały się spotkania zainteresowanych mieszkańców, przedstawiciele adekwatnych JST i NGO. Wspólnie – metodą warsztatową – przeprowadzano analizę SWOT i wypracowano inicjatywy.

Zebrane postulaty i inicjatywy przesłano pismem do Prezydenta Miasta Sosnowcu w celu ich rozpatrzenia i realizacji. Część z wypracowanych inicjatyw została zrealizowana w ramach Budżetu Obywatelskiego i środków z budżetu miasta.

W ramach Akcji „Masz Głos” (program wspierania aktywności lokalnej, który Fundacja Batorego realizuje w skali całego kraju przy wsparciu partnerów regionalnych) Stowarzyszenie otrzymało wyróżnienie Nagrody Super Samorząd 2020.

ŚRODOWISKO: RYBNIK

RYBNICKA RADA SENIORÓW RYBNIK

1. Opis organizacji

Rybnicka Rada Seniorów została powołana 26 lutego 2014 roku uchwałą prezydenta Miasta Rybnik. Jednocześnie ustalono statut Rybnickiej Rady Seniorów, który wyznacza obszary i zadania Rady.

Zgodnie z Statutem Rada Seniorów działa w następujących obszarach:

1. zapobieganie i przełamywanie marginalizacji ludzi starszych,
2. wspieranie aktywności ludzi starszych,
3. profilaktyka i promocja zdrowia ludzi starszych,
4. przełamywanie stereotypów na temat ludzi starszych i starości oraz budowanie ich autorytetu,
5. rozwój form wypoczynku, dostęp do edukacji i kultury dla ludzi starszych.

Do zadań Rady Seniorów należy:

1. współpraca z władzami Miasta Rybnika przy rozstrzyganiu o istotnych oczekiwaniach i potrzebach ludzi starszych,
2. przedstawianie propozycji w zakresie ustalania priorytetowych zadań w perspektywie krótko- i długookresowej oraz inicjowanie działań na rzecz ludzi starszych,
3. monitorowanie potrzeb ludzi starszych w Rybniku,

4. wydawanie opinii i formułowanie wniosków, służących rozwojowi działalności na rzecz ludzi starszych,
5. inicjowanie działań mających na celu upowszechnianie współpracy władz Miasta Rybnika ze środowiskiem osób starszych,
6. informowanie społeczności Miasta Rybnika o szczególnych kierunkach działalności podejmowanych przez służby miejskie i partnerów pozarządowych na rzecz środowiska ludzi starszych.

Zgodnie z statutem w skład Rady Seniorów wchodzi 15 osób (obligatoryjnie w wieku 65+), z czego:

1. 9 przedstawicieli organizacji działających na rzecz osób starszych na terenie Rybnika,
2. 3 osoby wskazane przez Prezydenta Miasta Rybnika,
3. 3 osoby wskazane przez Radę Miasta Rybnika.

Radni wybierani są na 4-letnie kadencje. Aktualnie trwa druga kadencja R.R.S.

Rybnicka Rada Seniorów spotyka się w trybie miesięcznym. Podczas spotkań omawiana jest realizacja rocznego planu działania Rady oraz planowane przyszłe wydarzenia.

Wśród zaplanowanych i zrealizowanych działań Rady warto wymienić:

- **Poniedziałek spotkania seniorów** w kawiarence przy teatralnej (Teatr Ziemi Rybnickiej).
- **„Rybnicy seniorzy śpiewają”** – założenie Rybnickiego Chóru, wydrukowano śpiewniki; chór występował na lokalnych imprezach takich jak: „Rybnickie Dni Seniora”, „Święto Rybnika”.
- **„Rybnickie Dni Seniora”** – odbywające się corocznie od 2015 roku; trwające dwa dni „święto seniorów” mające na celu zaprezentowanie potencjału osób w wieku 60 plus oraz ich roli w społeczeństwie. W ramach wydarzenia na terenie całego Rybnika organizowane są różne imprezy, w tym m.in.: msza w intencji seniorów; wystawy prac plastycznych seniorów, wykłady i koncerty. W ramach uroczystości wręczane są też okolicznościowe dyplomy i podziękowania.
- **„Opłatkowe spotkanie seniorów”** – organizowane corocznie od 2018 roku w Teatrze Ziemi Rybnickiej z udziałem przedstawicieli Urzędu Miasta. Z oprawą muzyczną Chóru Seniorów. W spotkaniach brali też udział przedstawiciele spoza Rybnika np. delegacje – gminnych rad seniorów z Mikołowa i Nędzy, czeskich seniorów z Karwiny oraz redakcji Głosu Seniora.
- **„Śląska Akademia Cyfrowa”** – 3-letni program dofinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Polska

Cyfrowa 2014–2020, prowadzony przez Fundację Partycypacji Społecznej, której partnerem w projekcie jest Miasto Rybnik. Projekt ma na celu poprawę umiejętności korzystania w codziennym życiu z m.in. z komputera, tabletu, smartfona, internetu w większości przez osoby, które ukończyły 65 lat. Przedsięwzięcie zakłada szkolenia dla ok. 60 osób na poziomie podstawowym (60 i 90 godzin) i zaawansowanym (dodatkowe 30 godzin) z korzystania ze sprzętu IT oraz internetu, a także działania animacyjne np. tworzenie grup dyskusyjnych i hobbistycznych online. W trakcie szkoleń seniorzy mają nabyć praktyczne umiejętności pomocne w codziennym życiu (np. korzystanie z bankowości internetowej, korzystanie z komunikatorów online, bezpieczne robienie zakupów w internecie, korzystanie z e-administracji). Udział seniorów w projekcie jest bezpłatny. Rybnicka Rada Seniorów wspiera proces naboru do projektu.

- **„Poeci 60+”** – konkurs poetycki, którego celem była popularyzacja twórczości literackiej wśród seniorów. Nagrodzonym seniorom wręczono dyplomy podczas „Rybnickich dni Seniora”. Wszystkie zgłoszone utwory spełniające wymagania formalne konkursu, zostały wydane w postaci tomiku poezji, który swoją premierę miał również w trakcie spotkania.
- **„Halo Aktywni 60+”** – 2020 roku w Rybniku powstało Senioralne Centrum Telefoniczne prowadzone przez seniorów (wolontariuszy) skierowane do Seniorów. Projekt poprzedzony był cyklem badań społecznych dotyczących potrzeb seniorów, oraz warsztatów dla wolontariuszy, przygotowujących ich do prowadzenia rozmów. Podczas epidemii koronawirusa Senioralne Centrum Telefoniczne stało się jednym z najważniejszych narzędzi kontaktu z seniorami.
- współpraca z ogólnopolskim czasopiśmie „**Głos Seniora**” – dzięki współpracy czasopismo jest bezpłatnie dystrybuowane wśród rybnickich seniorów. Dodatkowo seniorzy zapraszani są na spotkania seniorów w Krakowie realizowane przez czasopismo. Przewodnicząca R.R.S. – Jolanta Groborz – otrzymała tytuł Ambasadora „Głosu Seniora”, który otrzymały także takie gwiazdy jak: Krzysztof Zanussi, Irena Santor.
- organizacja wycieczek krajowych i międzynarodowych m.in.: Praga, Wiedeń, Budapeszt, Drezno, Kraków, Łódź, Warszawa.

Pozostałe działania:

- kino dla seniorów (co poniedziałki; 13:00) – 8,00 zł/seans;

- spotkanie w kościele – pierwsza środa każdego miesiąca. Spotkanie rozpoczyna się mszą, a następnie spotkanie kawowe na plebani;
- czytanie przez seniorów bajek dzieciom w szpitalach;
- udział w projektach FIO „Profesjonalizacja Rad Seniorów na Śląsku” i ASOS „Seniorze do dzieła!”

2. Opis środowiska

Miasto Rybnik zamieszkuje 132 tysiące mieszkańców, z czego 32 tysiące to seniorzy w wieku 60+. Miasto z uwagi na rozległość geograficzną podzielone jest na 27 dzielnic, z których każda posiada swoją Radę Dzielnicy. Chęć dotarcia z programami i działaniami realizowanymi przez Radę wymaga przede wszystkim współpracy z ww. Radami Dzielnic, co realizowane jest przez wspólne spotkania i dystrybucję informacji o planowanych wydarzeniach.

Dodatkowo komunikaty o wydarzeniach dedykowanych seniorom umieszczane są co poniedziałek w „Gazecie Rybnickiej”.

Współpraca przede wszystkim z środowiskiem: komunikaty (co poniedziałek) też w „Gazecie Rybnickiej”, rozprawdanej bezpłatnie pomiędzy mieszkańcami Rybnika.

Rybnicka Rada Seniorów współpracuje również z następującymi instytucjami:

- Wydziałem Polityki Społecznej U.M. Rybnik (zwłaszcza w realizacji działań finansowanych przez Urząd);
- Kościołem;
- Radami Dzielnic (27);
- Związkiem Emerytów i Rencistów;
- Związkiem Nauczycielstwa Polskiego;
- Związkiem Niewidomych;
- Uniwersytetem Trzeciego Wieku (3 osoby w Radzie);
- Technikum Mechaniczno-Ekonomicznym w Rybniku – wspólne wycieczki – integracja międzypokoleniowa.

Dodatkowo R.R.S. przez wymianę informacji, doświadczeń, wspólne spotkania współpracuje z innymi Radami Seniorów ze śląskich miast m.in.: Gliwice, Zawiercie, Bytom Mysłowice, Sosnowiec.

Jolanta Groborz (była przewodnicząca R.R.S.) jest członkiem Obywatelskiego Parlamentu Seniorów, co umożliwia przedstawianie problemów rybnickich seniorów oraz wymianę doświadczeń i rozwiązań w ogólnopolskim gronie.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Najważniejszymi kanałami komunikacji Rybnickiej Rady Seniorów są:

- cotygodniowe dyżury w Urzędzie Miasta;
- uczestnictwo w spotkaniach Rad dzielnic (dystrybucja informacji o planowanych wydarzeniach);
- komunikaty o planowanych wydarzeniach umieszczane (bezpłatnie) w Rybnickiej Gazecie;
- komunikaty o planowanych wydarzeniach zamieszczone na stronie www miasta Rybnik (istnieje specjalna zakładka przeznaczona dla seniorów: <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/seniorzy/>);
- strona na Facebooku prowadzona przez Radnych Seniorów: <https://www.facebook.com/RybnickaRadaSeniorow/>;
- wiadomości wysyłane drogą mailową (mail: rada.seniorow@miastorybnik.pl).

4. Zrealizowane projekty

Najbardziej trwałym i obejmującym największą liczbę rybnickich seniorów jest zapoczątkowany za I kadencji Rybnickiej Rady Seniorów program „**Rybnik przyjazny Seniorom**”. Celem przedsięwzięcia jest aktywizacja osób po 60. roku życia i kształtowanie pozytywnego wizerunku osób starszych w społeczeństwie. Program zakłada ułatwienie seniorom dostępności do usług kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych. Jest to realizowane poprzez proponowanie osobom po 60. roku życia różnego typu ulg przez partnerów programu, którymi są jednostki organizacyjne miasta (w tym instytucje kultury) oraz podmioty prywatne, które zawarły z Miastem porozumienia o współpracy.

Seniorzy mogą skorzystać zarówno z ulg związanych z sportem i rekreacją (wejścia na basen, siłownie, obiekty sportowe), kulturą (zniżki w kinie i teatrze) jak i zdrowiem (wizyty u specjalistów, zabiegi rehabilitacyjne). Nie bez znaczenia są również dostępne podczas zakupów zniżki obowiązujące zarówno przy zakupie sprzętu medycznego (np. aparatów słuchowych, okularów) jak i zwykłych zakupów (prawie 40 podmiotów prywatnych przystąpiło do programu).

Podstawą do korzystania z ulg w ramach programu jest „Karta Seniora”, którą wyrobić (wypełniając stosowny formularz) i odebrać (podczas cotygodniowych dyżurów Rybnickiej Rady Seniorów) może każdy mieszkaniec Rybnika w wieku powyżej 60. roku życia.

8. Senioralne NGOs i UTW w miastach średniej wielkości – dobre praktyki

Przeprowadzona analiza senioralnych NGOs i UTW działających w środowiskach średnich miast z województwa śląskiego miała na celu uporządkowanie zebranego materiału badawczego. Autorzy zastosowali sześć kryteriów analizy, które odpowiednio wyznaczały pola analiz porównawczych między trzema środowiskami: status prawny (posiadanie KRS), źródła finansowania, zakres współpracy z samorządem lokalnym, zasięg działalności, doświadczenie w latach i rodzaje realizowanych projektów. Pełny materiał z poszczególnych organizacji, zebrany pierwotnie w formie kwestionariuszy CAWI, przedstawiony będzie poniżej.

Ad 1. Badane pozarządowe organizacje senioralne działające w średnich miastach w połowie przypadków posiadają osobowość prawną – wpis w KRS (cztery z ośmiu badanych organizacji). Pozostałe organizacje to stowarzyszenia zwykle oraz Rady Seniorów, które osobowości prawnej nie posiadają.

Ad 2. Senioralne organizacje pozarządowe w średnich miastach województwa śląskiego są finansowane ze środków miasta oraz ze składek członkowskich. Status prawny połowy organizacji utrudnia pozyskiwanie środków z funduszy UE czy ministerialnych.

Ad 3. Badane organizacje, podobnie jak w dużych miastach, deklarują współpracę i dobre relacje z władzą lokalną. Mają też silne osadzenie w strukturach samorządowych. Dzięki takiej ścisłej współpracy mogą realizować większość planów z zakresu edukacji, kultury i sztuki, zdrowia, sportu i aktywności fizycznej.

Ad 4. Zasięg działalności badanych organizacji ma charakter zarówno lokalny, regionalny, jak i krajowy. Zdecydowanie rzadziej, niż w przypadku senioralnych NGOs działających w dużych miastach, mamy do czynienia z działaniami na poziomie międzynarodowym.

Ad 5. Badane senioralne organizacje pozarządowe mają co najmniej kilkuletnie doświadczenie, a kilka z nich nawet kilkunastoletnie.

Ad 6. Badane UTW i NGOs były wykonawcą lub współwykonawcą projektów zarówno o charakterze lokalnym, regionalnym jak i krajowym. Pozy-

skiwane projekty mają głównie na celu podniesienie jakości życia osób w wieku 60+, zwiększenie ich aktywności obywatelskiej i społecznej oraz fizycznej.

ŚRODOWISKO: ZAWIERCIE

ZAWIERCIAŃSKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Zawierciańska Rada Seniorów (Urząd Miejski w Zawierciu; adres: 42-400 Zawiercie, ul. Leśna 2; tel. +48 32 672 43 88; www.zawiercie.eu; adres email: radaseniorow@zawiercie.eu).

Rada rozpoczęła swoją działalność w 2015 roku. W skład Rady – Prezydium wchodzi 7 osób: Przewodniczący, vice Przewodniczący, sekretarz i 4 członków. I kadencja Zawierciańskiej Rady Seniorów to okres: od 2015 roku do listopada 2019 roku. II kadencja to lata 2019–2023.

Miasto posiada opracowaną Politykę Senioralną zgodnie z wytycznymi zawartymi w uchwale 238 MP z dnia 4 lutego 2014 roku oraz standardami europejskimi. Corocznie przeprowadzany jest jej przegląd. Polityka Senioralna stanowi kierunki inicjatyw w dalszej pracy Rady. Polityka realizowana jest poprzez wyznaczone mierzalne cele (których jest 9). Cele te ujmują program realizacji polityki, terminy oraz osoby odpowiedzialne. Cele rozliczane są w okresie rocznym. Sprawozdania w okresie rocznym są przekazywane do Prezydenta Miasta, radnych miejskich, oraz umieszczane na stronie internetowej www.zawiercie.eu w zakładce Urząd Miasta – Zawierciańska Rada Seniorów oraz na Facebooku.

Szczególne osiągnięcia Zawierciańskiej Rady Seniorów zostały ujęte w sprawozdaniu za okres 2015–2019; ujęte są 34 działania i uzyskane efekty. Najistotniejsze i najtrudniejsze, które zostały zrealizowane to:

1. Sprawa chodników (modernizacja i przebudowa) na ul. Pszczelnej. Działanie zostało opisane w wydaniu „Dobre Praktyki w działalności Gminnych Rad Seniorów Polsce” (wydane przez EIRO Europejski Instytut Rozwoju Obywatelskiego. Autorzy: W. Borczyk, D. Jachimowicz, W. Nalepa).
2. Dokumentowanie prac Rady z całej kadencji, artykułów, relacji ze spotkań, zdjęć w formie Kroniki. Kronika prowadzona jest przez Sekretarza. Na jednym ze spotkań ZWR otrzymała informację, iż jest jedyną

- Radą Seniorów prowadząca w takiej formie Kronikę. Może kiedyś wnuki będą szukać Babć i Dziadków na tych zdjęciach.
3. Władze Miasta ufundowały ZRS legitymacje: każdy z członków dostał legitymację z wpisem pełnionej funkcji. Poza tym ufundowano w ramach promocji Zawierciańskiej Radzie Seniorów koszulki z nadrukiem promującym Gminę i Radę Seniorów, drobne gadżety jak długopisy, smycze, żetony do marketów do wykorzystania w różnego rodzaju działaniach.
 4. Władze miasta wytypowały:
 - w 2017 roku do Konkursu Ambasadora Srebrnego Pokolenia Woj. Śląskiego Ewę Brewczyńską-Florczyk – otrzymała wyróżnienie „Za zaangażowanie w działalność społeczną oraz wkład w budowanie wizerunku jako osoby aktywnej”;
 - w 2018 roku kol. Jan Gwizd otrzymał tytuł Ambasadora Srebrnego Pokolenia Woj. Śląskiego.
 5. Zawierciańska Rada Seniorów ułatwiła kontakt dyrektorom szkół średnich z pracownikiem Dyrekcji Generalnej ds. Pomocy Humanitarnej i Ochrony Ludności Komisji Europejskiej w celu zwiedzania przez najlepszych uczniów ze szkół instytucji europejskich: Komisji Europejskiej, Rady Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, Kwatery Głównej NATO. Spotkanie z ambasadorem, zwiedzanie Brukseli, poznanie kultury belgijskiej. Wyjazd sponsorowany przez pracownika Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej. Pierwszy wyjazd uczniów odbył się w czerwcu 2019 roku. Projekt będzie kontynuowany.
 6. Aktywny udział w protestach przeciwko powstaniu kopalni cynku i ołowiu, przy współpracy z lokalnymi stowarzyszeniami.

2. Opis środowiska

Ścisła współpraca z Urzędem Miasta, Starostwem Powiatowym, Polskim Związkiem Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Radami Dzielnic, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Zawierciańskim Forum Młodzieży, z Uniwersytetami Trzeciego Wieku – Zawiercie, Łazy.

W skład Rady Seniorów wchodzi przedstawiciele: Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Zawierciańskiego UTW. Na spotkaniach ZRS są obecni przedstawiciele OPS-u, Policji oraz przedstawiciele innych organizacji i stowarzyszeń, którzy potrzebują wsparcia w rozwiązywaniu problemów.

Członkowie ZRS uczestniczą w spotkaniach m.in.: ze Starostą, Dyrektorem Szpitala, z przedstawicielami Państwowej Straż Pożarnej.

Prezydent Miasta wyznaczył do współpracy z ZRS pracownika, który służy pomocą w każdym zakresie.

Zgodnie z Ustawą Rady Seniorów przedstawiciele ZRS nie dysponują finansami. Na wyjazdy szkoleniowe Urząd Miasta oddaje do dyspozycji samochód. W przypadku indywidualnych, wyjazdów członkowie ZRS sami pokrywają koszty.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Kanały komunikacji Zawierciańskiej Rady Seniorów:

- strona internetowa www.zawiercie.eu, zakładka urząd miasta – zawierciańska rada seniorów,
- strona na Facebooku,
- uczestniczenie w spotkaniach organizowanych przez Urząd Miasta (szkolenia, konsultacje itp.),
- udział w spotkaniach Rad dzielnicowych,
- bieżący monitoring informacji na portalach internetowych,
- pełnienie dyżurów przez członków ZRS w Urzędzie Miasta, dokumentowanie przedstawianych problemów i zgłaszanie ich do właściwych instancji,
- uczestniczenie członków ZRS w sesjach Radnych Miasta i przekazywanie relacji na spotkaniach ZRS.

Zaprzyjaźnione media to Radio Zawiercie, Informator.

4. Opis wybranego projektu

Zawierciańska Rada Seniorów najbardziej jest dumna z zaangażowania się w walkę (na skalę krajową) dotyczącą ustawy na temat bezpłatnych leków dla seniorów 75+.

W wskazanej ustawie zidentyfikowano zapisy znacznie utrudniające seniorom dostęp do korzystania z bezpłatnych leków, z czego największym był zapis wskazujący iż: lekarz specjalista musi przekazać pisemną informację na temat zdiagnozowanej choroby i zleconego leczenia lekarzowi POZ, który wtedy może wypisać receptę Seniorowi na leki bezpłatne.

Powyższe skutkowało opóźnieniem przyjęcia leków i rozpoczęcia procesu leczenia przez seniorów.

Poniżej zestawienie najważniejszych działań, które Zawierciańska Rada Seniorów rozpoczęła w 2017 roku i kontynuowała przez kolejne dwa lata:

1. Pismo do Ministra Radziwiła z dnia 15.12.2017 roku w sprawie bezpłatnych leków senior 75+.

2. Pismo Rady Seniorów do dyrektora szpitala powiatowego (w sprawie pielęgniarek POZ z uprawnieniami) z dnia 16.03.2018.
3. Wystąpienie Przewodniczącej ZRS na posiedzeniu Komisji Polityki Senioralnej 15.01.2019 roku i przekazanie dokumentacji pani poseł Zwiercan.
4. Pismo do posłów „Szanowni Państwo Posłowie RP”, w którym zawarto istotne problemy.
5. Wystąpienie w Urzędzie Marszałkowskim w dniu 1.02.2019 roku i wręczenie dokumentów pani poseł B. Dziuk.
6. Wystosowanie w dniu 22.02.2019 roku „Apelu do Posłów RP”.
7. Wysłanie Apelu „Szanowni Państwo Posłowie RP” jako listu otwartego do: Głosu Seniora, Przewodniczącej Śląskiego OPS celem rozprawienia mailami do delegatów OPS, Stowarzyszenia Ogólnopolskiej Federacji UTW.
8. Przesłanie „Apelu do Posłów RP” do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich – do Komisji Ekspertów ds. Osób Starszych.
9. Wysłanie dokumentacji do Prezesa PiS p. J. Kaczyńskiego.

W 2019 roku Sejm przyjął zmiany przepisów ustawy. Zgodnie z przyjętą ustawą przez Sejm, osobom po 75. roku życia bezpłatne lekarstwa mogą przepisać specjaliści w szpitalu lub przychodni (bez konieczności dodatkowego kontaktu z POZ).

ŚRODOWISKO: ŚWIĘTOCHŁOWICE

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU ŚWIĘTOCHŁOWICE

1. Opis organizacji

Z pomysłem powołania Uniwersytetu Trzeciego Wieku wystąpiło Stowarzyszenie „Aktywni dla Świętochłowic”, które w swoim programie wyborczym zawarło obietnicę utworzenia UTW dla świętochłowickich seniorów.

Zebranie członków założycieli powołało Komitet Założycielski, celem dokonania rejestracji stowarzyszenia, które odbyło się 5 listopada 2010 roku, natomiast formalnie Uniwersytet Trzeciego Wieku rozpoczął działalność 23 czerwca 2011 roku.

Nadrzędnym celem Stowarzyszenia jest stwarzanie osobom starszym warunków do rozwoju osobistego i społecznego.

Od początku Stowarzyszenie jest członkiem Ogólnopolskiej Federacji UTW w Nowym Sączu, która służy nieocenioną pomocą poprzez szkolenia, warsztaty i doradztwo, co sprawiło, iż obecnie Stowarzyszenie działa w sposób sprawny i profesjonalny.

Uniwersytet ma siedzibę w Świętochłowicach, 41-600, ul. Bytomska 40, telefon +48 608-064-377, e-mail: utw.swce@wp.pl.

Celem Uniwersytetu jest edukacja w różnych dziedzinach nauki oraz szeroko rozumiana aktywizacja osób starszych poprzez uczestnictwo w różnych formach życia społecznego.

Członkom studentom proponowane są różnorodne formy aktywności intelektualnej, psychicznej i fizycznej.

Propozycje tematyki wykładów są konsultowane przez Zarząd z Radą Programową.

Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez prowadzenie działalności edukacyjno-informacyjnej, na co składają się:

- wykłady audytoryjne z różnych dziedzin nauki: muzyki, psychologii, geografii, historii sztuki i malarstwa, filozofii itp.,
- lektoraty językowe,
- zajęcia ruchowe,
- zajęcia rehabilitacyjne i rekreacyjne,
- kursy komputerowe,
- zajęcia na strzelnicy,
- warsztaty artystyczne i wyjazdy edukacyjne.

Uniwersytet jest również miejscem spotkań, sprzyjającym nawiązywaniu kontaktów, które z czasem przerodziły się w przyjaźnie – tworzenie autentycznej wspólnoty akademickiej.

Świętochłowicki Uniwersytet Trzeciego Wieku zorganizował dla okolicznych zaprzyjaźnionych Uniwersytetów cztery Uniwersjady w takich konkurencjach jak: pływanie, tenis stołowy, wyścig rowerowy, strzelectwo i nordic walking.

Zmagania sportowe odbywały się pod patronatem Prezydenta Miasta Świętochłowice na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji „SKAŁKA” oraz na pływalni w Szkole Podstawowej Nr 1 oraz w klubie strzeleckim Flor-Amator w Świętochłowicach.

W zmaganiach sportowych brały udział drużyny UTW z Bytomia, Chorzowa, Jaworzna, Katowic, Pszczyny, Rudy Śląskiej, Rybnika, Zabrze i Żor.

Kolejnym ważnym obszarem działalności Uniwersytetu jest prowadzenie teatru „Odnowa”, który miał już trzy premiery i wystąpił gościnnie na deskach teatrów w Lesznie, Tarnobrzegu, Kłaju, Kędzierzynie-Koźlu, Katowicach oraz na deskach teatru im. St. Witkacego w Zakopanem.

Oprócz teatru, w Stowarzyszeniu działa grupa taneczna, której występy budzą podziw i uznanie.

Miłośników wędrówek po kraju zachwyciły liczne podróże do Pieskowej Skały, Ojcowa, Uniejowa, Tumu, Łodzi, Piątku, Mosznej, Pławniowic, Zakopanego, Białki Tatrzańskiej, Czorsztyna, Niedzicy, Szczawnicy.

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Świętochłowicach działa w środowisku miejskim i jest finansowany ze składek członków.

Słuchaczem może zostać osoba, która jest emerytem, rencistą, wypełni deklarację i opłaci składkę członkowską, akceptuje regulamin i statut.

2. Opis środowiska

Uniwersytet Trzeciego Wieku działa na terenie miasta Świętochłowice i dla jego mieszkańców.

W prowadzonych działaniach współpracuje zarówno z organizacjami działającymi na rzecz seniorów jak i instytucjami kultury oraz Urzędem Miasta.

Tradycyjnie każdego roku bierze udział w pikniku organizacji pozarządowych, który odbywa się na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji „SKAŁKA”, prezentując swój dorobek i zapraszając seniorów do zostania słuchaczem Stowarzyszenia.

Wśród organizacji działających w Świętochłowicach na rzecz seniorów należy wymienić Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, fundacje.

Stowarzyszenie współpracuje z instytucjami kultury jak: Centrum Kultury Śląskiej „ZGODA”, Muzeum Powstań Śląskich.

Dodatkowo Stowarzyszenie jest objęte patronatem przez dwie uczelnie:

- Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach.
- Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.

Patronackie uczelnie wspierają starania o środki zewnętrzne, służąc pomocą przy realizacji projektów.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Stowarzyszenie posiada własne logo i prowadzi stronę internetową: www.utw-swietochlowice.pl.

Od początku swojej działalności UTW wydaje w wersji papierowej „BIULETYN”.

W biuletynie zamieszczane są relacje z życia Uniwersytetu, aktywności członków, informacje o realizowanych projektach, spotkaniach w formie prowadzonych przez znane postacie wykładów.

Kontakt ze słuchaczami jest realizowany telefonicznie, przez stronę internetową i od niedawna stronę na Facebooku.

Informacje o działalności Stowarzyszenia zamieszczane są sporadycznie w lokalnej Śląskiej Telewizji Miejskiej.

4. Zrealizowane projekty

Z Instytutem Pracy Socjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zrealizowano 2 projekty, w ramach rządowego programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na latach 2014–2020. Pierwszy z nich to: „Warsztaty edukacyjne seniora”, a drugi „Starzejemy się w dobrym stylu”. Uczestnicy mieli możliwość wysłuchania serii interesujących wykładów prowadzonych przez pracowników Instytutu, a także brać udział w zajęciach dydaktycznych w siedzibie Instytutu w Krakowie. Podczas wizyt w Krakowie pracownicy Instytutu umożliwili seniorom zwiedzenie Instytutu Fizyki Jądrowej PAN, w tym Centrum Cyklotronowego Bronowice. W drugim projekcie („Starzejemy się w dobrym stylu”) uczestnikami byli także seniorzy spoza UTW.

Od jesieni 2019 we współpracy z Wydziałem Zamiejscowym Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Katowicach realizowany jest projekt „Carpe Diem – razem możemy więcej”. Główny cel projektu to edukacja seniorów w obszarze ich kompetencji osobistych i społecznych. Każdy z uczestników projektu uczestniczył w wykładach i zajęciach o charakterze warsztatowym. Dzięki temu seniorzy odkryli własne możliwości i umiejętności, nauczyli się czerpać radość z kontaktów z innymi ludźmi. W czasie zajęć uczestnicy projektu podejmowali różnego typu aktywności, pobudzające ich kreatywność i sprawność sensoryczną. Uczestnictwo w tym projekcie przysporzyło seniorom sporo korzyści, dobrych emocji i pozytywnych wrażeń.

ŚRODOWISKO: TARNOWSKIE GÓRY

TARNOGÓRSKIE STOWARZYSZENIE UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU I RADA SENIORÓW TARNOWSKIE GÓRY

1. Opis organizacji

Stowarzyszenie działa 13 lat – od października 2007 roku.

Działające sekcje/grupy:

- językowe – grupy językowe: angielski, niemiecki, rosyjski;

- zajęcia ruchowe – grupy: aerobic, joga, gimnastyka w wodzie, taniec z gimnastyką, fitness;
- zajęcia artystyczne – grupy: malarstwo, rękodzieło artystyczne, florystyka;
- dramatyczno-wokalne – grupa teatralna i grupa wokalna „a-gie”;
- informatyka.

Struktura wewnętrzna

Struktura Stowarzyszenia:

- Walne Zebranie Członków.
- Zarząd.
- Komisja Rewizyjna.

W przypadku gdy liczba członków Stowarzyszenia przekroczy 300, Walne Zebranie Członków zostaje zastąpione Walnym Zebraniem Delegatów, wybranym w proporcji jeden delegat na 10 członków. Mandat delegata trwa do czasu nowych wyborów.

Sposób zarządzania

Całością działań Stowarzyszenia kieruje Zarząd, zgodnie z uchwałami Walnego Zebrania Członków i z tego tytułu ponosi odpowiedzialność przed Walnym Zebraniem Członków. Stowarzyszenie reprezentuje na zewnątrz Prezes Zarządu lub w jego zastępstwie wytypowany Członek Zarządu. Zarząd składa się z pięciu członków; w tym: Prezesa, Wiceprezesa, Sekretarza, Skarbnika i jednego członka Zarządu.

2. Opis środowiska

Stowarzyszenie działa na terenie Gminy Tarnowskie Góry i Powiatu Tarnogórskiego i jest największą organizacją pozarządową oraz największą adresowaną do seniorów na tym terenie.

Stowarzyszenie współpracuje:

- systematycznie z:
 1. jednostkami samorządu terytorialnego: Gminą Tarnowskie Góry, Powiatem Tarnogórskim;
 2. instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi: Stowarzyszenie „Śląski Dzwon Nadziei”, Muzeum Tarnogórskie, Miejska Biblioteka Publiczna, Tarnogórskie Centrum Kultury, Pałac w Rybnej, Kompleks Zamkowy „U Wrochema”, Centrum Kultury Śląskiej w Nakle Śląskim, szkoły powiatu tarnogórskiego i DPS „Przyjaźń”;

3. innymi organizacjami działającymi na rzecz seniorów: między innymi z Polskim Związkiem Niewidomych Koło w Tarnowskich Górach i powołaną niedawno Radą Seniorów; Kołem Emerytów w Bobrownikach Śląskich;
- okolicznościowo z różnymi organizacjami pozarządowymi jak, np. inne Uniwersytety Trzeciego Wieku, instytucje kultury itp.

Stowarzyszenie pozyskuje środki z Gminy Tarnowskie Góry, Powiatu Tarnogórskiego oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa w ramach wspierania zadań, na które ogłaszane są konkursy przez jednostki samorządu terytorialnego na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U z 2018 r. poz. 450 z późn. zm.). Stowarzyszenie otrzymało w latach 2009–2019 dotacje na realizację zadań z zakresu kultury i dziedzictwa narodowego, upowszechniania sportu, nauki oraz profilaktyki zdrowia. Ponadto Stowarzyszenie otrzymuje wsparcie od darczyńców 1% podatku i indywidualnych darowizn. Średnio realizowanych jest 6–8 zadań w ciągu każdego roku akademickiego.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Głównym sposobem komunikacji Stowarzyszenia jest własna strona internetowa (www.utwtg.pl) oraz konto na Facebooku (Tarnogórskie Stowarzyszenie Uniwersytet ... – Facebook [pl-pl.facebook.com > utwtg > posts](https://www.facebook.com/utwtg)).

Dodatkowo Tarnogórskie Stowarzyszenie posiada własne logo, które stosuje w materiałach drukowanych kierowanych do otoczenia.

W swojej komunikacji Stowarzyszenie wykorzystuje zaprzyjaźnione media m.in.: tygodnik lokalny „GWAREK”; Portal Powiatu Tarnogórskiego www.tg.net.pl; strony internetowe gminy i powiatu, Radio Piekary i Radio Katowice.

Zgodnie ze Statutem: członków zwyczajnych i wspierających przyjmuje w drodze uchwały Zarząd Stowarzyszenia, na podstawie pisemnej deklaracji. Założyciele Stowarzyszenia stają się członkami Stowarzyszenia w chwili jego zarejestrowania.

Godność członka honorowego Stowarzyszenia nadaje Walne Zebranie Członków na wniosek Zarządu, za zgodą osoby zainteresowanej.

4. Zrealizowane projekty

Tarnogórskie Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku najbardziej dumne jest z projektu „Juwenalia Tarnogórskich Seniorów”, organizowanego w dniach 13–14 maja 2019 roku.

Celem projektu było:

1. Uaktywnianie seniorów w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego, aktywnie uczestniczącego i tworzącego różne dziedziny życia społeczności senioralnej i lokalnej.
2. Wspieranie różnorodnych form aktywności intelektualno-artystycznej seniorów.
3. Odkrywanie i rozwijanie potencjału twórczego seniorów.
4. Twórcze i kreatywne zagospodarowanie czasu wolnego seniorom.
5. Integracja środowiska seniorów.
6. Utrzymywanie więzi międzypokoleniowych.
7. Podtrzymywanie tradycji akademickich.

W „Juwenaliach” wzięło udział 200 osób: tarnogórskich seniorów, którzy otrzymali od organizatorów stosowną plaketkę, uprawniającą do skorzystania z oferty tej imprezy oraz zaproszeni przedstawiciele zaprzyjaźnionych UTW z innych miast.

Realizacja projektu przyniosła wiele pozytywnych rezultatów:

1. zaktywizowana została duża grupa społeczna seniorów zagrożona wykluczeniem ze względu na wiek i status materialny,
2. seniorzy pokazali społeczności lokalnej pozytywne modele spędzania wolnego czasu i wykorzystania potencjału twórczego bez względu na wiek,
3. zacieśniły się więzi międzypokoleniowe, poprzez współpracę z dziećmi i młodzieżą przy organizacji różnych form zabawy juwenaliowej,
4. seniorzy świadomie uczestniczyli w tworzeniu wydarzeń kulturalnych w swoim mieście,
5. edukacyjna prowokacja – uczestnicy i twórcy a jednocześnie odbiorcy kultury ludycznej, którzy własnym przykładem udowodniali, że współczesne uczestnictwo w kulturze polega na dostrzeganiu i smakowaniu jej różnorodności.

Największą napotkaną trudnością była nagła zmiana warunków atmosferycznych, która wymusiła na organizatorach odejście od pierwotnego planu i realizację planu „B”.

Inną trudnością okazała się konieczność przełamywania bariery mentalnej seniorów, polegającej na wahaniu się przez nich: „czy to seniorowi wypada czy nie” oraz „czy moja kondycja fizyczna mi na to pozwoli”. Zapał organizatorów ośmielił jednak seniorów do przełamania powyższych barier, o czym świadczy wysoka frekwencja podczas imprezy.

RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Rada Seniorów została powołana na podstawie Uchwały Nr LIX/610/2018 Rady Miejskiej Miasta Tarnowskie Góry z dnia 25 października 2018 roku (<https://bip.tarnowskiegory.pl/Article/get/id,85631.html>).

Załącznikiem do Uchwały jest Statut Rady Seniorów Miasta Tarnowskie Góry.

Rada Seniorów została powołana zgodnie ze statutem. Wybory do Rady poprzedził nabór kandydatów, z których wyłoniono 7 członków w głosowaniu tajnym w dniu 2 kwietnia 2019 roku.

W związku z tym, że RS działa dopiero od prawie połowy 2019 roku, ustalono na pierwszym posiedzeniu, że do końca roku głównym celem Rady będzie zebranie jak największej liczby informacji dotyczących sytuacji seniorów w mieście.

2. Opis środowiska

Rada Seniorów aktualnie najmocniej współpracuje z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, który udostępnia jej lokum na potrzeby spotkań oraz ze Stowarzyszeniem Tarnogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Na dotychczasowych spotkaniach Rady Seniorów gości byli między innymi:

- kierownik Projektu Kongres Obywatelski,
- przedstawicielka Rady Seniorów Miasta Bytom,
- Zastępca Burmistrza miasta Tarnowskie Góry ds. społecznych,
- Naczelnik Wydziału Gospodarki Lokalowej,
- przedstawiciele Inicjatywy Obywatelskiej Powiatu Tarnogórskiego (IOPT).

Planowane są kolejne spotkania z udziałem nowych gości.

3. Osób komunikowania się z otoczeniem

Z uwagi na krótką działalność Rady, (pół roku), w komunikacji z otoczeniem jej głównym wyznacznikiem jest adres internetowy przy Urzędzie Miasta: seniorzy.tg@gmail.com. W planie Rada ma wydrukowanie ulotki w celu dotarcia do jak najszerszej grupy seniorów.

4. Zrealizowane projekty

Dotychczasowym największym osiągnięciem Rady Seniorów jest podjęcie Uchwały w sprawie planu pracy Rady Seniorów Miasta Tarnowskie Góry na rok 2020.

Plan pracy obejmuje:

- współpracę z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami działającymi na rzecz seniorów na terenie miasta, w tym w zakresie wykorzystywania środków w ramach projektów dedykowanych dla osób starszych;
- utrzymywanie kontaktów z Radami Seniorów innych miast;
- spotkania z posłami w celu zapoznania się z prowadzonymi działaniami w zakresie kształtowania polityki państwa wobec osób starszych;
- stałą aktywną współpracę z Tarnogórskim Stowarzyszeniem Uniwersytetu Trzeciego Wieku;
- propagowanie polityki mieszkaniowej miasta adresowanej do seniorów;
- sporządzenie wykazu barier architektonicznych na terenie miasta;
- delegowanie członków RS do udziału w spotkaniach organizowanych przez Rady Dzielnic;
- udział w konferencjach i szkoleniach dot. problematyki senioralnej;
- promocję realizowanego projektu utworzenia Centrum Aktywności Seniorów kierowanego dla osób starszych.

ŚRODOWISKO: MYSŁOWICE

MYSŁOWICKA RADA SENIORÓW

1. Opis organizacji

Mysłowicka Rada Seniorów została powołana Uchwałą nr V/43/15 z dnia 29 stycznia 2015 roku Rady Miasta Mysłowice. Tą samą Uchwałą nadano Mysłowickiej Radzie Seniorów statut określający tryb wyboru jej członków i zasady działania. Członkowie I kadencji Rady Seniorów zostali wybrani w bezpośrednich i tajnych wyborach. Bierny i czynny udział w wyborach mogli wziąć wszyscy pełnoletni mieszkańcy Mysłowic. Kadencja Rady trwa 4 lata. Rada liczy 23 członków.

Pierwsza kadencja Rady trwała od kwietnia 2015 do kwietnia 2019 roku. Druga kadencja Mysłowickiej Rady Seniorów rozpoczęła się w maju 2019 roku i będzie trwała do 2023 roku.

Rada Seniorów obraduje na sesjach w Urzędzie Miasta Mysłowice. Sesje Rady są zwoływane co trzy miesiące. Poza sesjami organizowane są spotkania robocze raz w miesiącu. Co drugi wtorek miesiąca odbywają się dyżury rady w Urzędzie Miasta Mysłowice w godz. 11–13 prowadzone przez dwóch człon-

ków Rady. Wspólne pełnienie dyżuru zwiększa komfort radnych, a dodatkowo sprzyja ich integracji.

Głównym zadaniem Rady jest wspieranie seniorów i działanie na rzecz poprawy jakości ich życia. Zgodnie z statutem Rada Seniorów ma charakter: konsultacyjny, doradczy i inicjatywny.

Uchwałą zostały powołane 4 grupy tematyczne:

1. Mieszkalnictwo dla seniora i bezpieczeństwo.
2. Profilaktyka i promocja zdrowia.
3. Rozwój form i wypoczynku dla seniora.
4. Zapobieganie i przełamanie marginalizacji seniorów.

Zasady funkcjonowania Rady:

1. Tworzenie rocznych planów pracy.
2. Dyżury rady seniorów.
3. Podział na zespoły tematyczne:
 - zespół ds. bezpieczeństwa i praworządności,
 - zespół ds. profilaktyki i promocji zdrowia i spraw społecznych,
 - zespół ds. rozwoju kultury sportu i form wypoczynku,
 - zespół ds. zapobiegania i przeciwdziałania wykluczenia społecznego,
 - zespół ds. komunikacji społecznej.

Najważniejsze działania Mysłowickiej Rady Seniorów:

Na rzecz seniorów w mieście działają także inne instytucje, które Rada wspiera, np. Mysłowicka Rada Seniorów uczestniczy w konferencji pod patronatem prezydenta miasta Mysłowic pt. „Senior naszych czasów”.

Od 2012 roku MOPS, przy współpracy z instytucjami z terenu Mysłowic, organizuje konferencje poświęcone różnym aspektom życia osób starszych. Do wygłoszenia prelekcji podczas konferencji zapraszani są specjaliści z zakresu medycyny, psychologii, andragogiki, jak również przedstawiciele policji czy PUP. Poza wykładami prowadzone są również zajęcia warsztatowe np. z rehabilitantami. Konferencje mają charakter otwarty, ich głównym założeniem jest dotarcie do jak największej liczby osób w wieku senioralnym z treściami mającymi kształtować odpowiednie postawy życiowe.

Największe sukcesy rady:

1. Organizacja corocznych „Dnia seniora w Mysłowicach” (od 2017 roku).
2. Uzyskanie obniżenie wieku (z 65+ na 60+) seniorów w Mysłowicach, kwalifikujących się na darmowe szczepionki przeciwko grypie.
3. Organizacja konkursu „Przychodnia przyjazna seniorom w Mysłowicach”.
4. Złożenie wniosku o utworzenie oddziału geriatrycznego w szpitalu nr 2 w Mysłowicach z programem diagnostycznym.

5. Pozyskanie dla mysłowickich seniorów darmowych testów na wykrywanie boreliozy.
6. Organizacja akcji skierowanej do seniorów i młodzieży pt. „Niezależnie od wieku – ćwicz człeku”.
7. Współorganizacja z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej „Balu Seniora”. Bal ma charakter otwarty, udział w balu jest nieodpłatny. Głównym celem jest propagowanie aktywności osób starszych.
8. „Informator seniorzy w Mysłowicach”, zawierający ważne dla seniorów informacje dotyczące tego co się dzieje w mieście, jak i zawierający porady i dane senioralnych organizacji i instytucji działających na terenie miasta.

2. Opis środowiska

Mysłowicka Rada Seniorów współpracuje z innymi działającymi na terenie miasta senioralnymi organizacjami pozarządowymi i instytucjami. Są to m.in.:

1. Klub „Przyjaciele”.
2. Stowarzyszenie emerytów i rencistów „Aktywni Razem”.
3. Związek Nauczycielstwa Polskiego.
4. Związek emerytów górniczych.
5. Dom dziennego pobytu „Złota Jesień”.
6. „Senior – Wigor”.
7. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.
8. Miejski Ośrodek Kultury.

Dodatkowo Mysłowicka Rada Seniorów współpracuje z innymi radami seniorów m.in.: Sosnowiecka Rada Seniorów; Tyska Rada Seniorów; Katowicka Rada Seniorów; Bytomska Rada Seniorów; Chorzowska Rada Seniorów.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Rada Seniorów posiada własną stronę internetową. Na stronie Rady publikowane są następujące informacje:

- akty prawne (m.in.: uchwała w sprawie utworzenia Rady Seniorów, statut),
- skład Rady Seniorów,
- uchwały Rady Seniorów,
- protokoły z posiedzeń Rady Seniorów.

Przedstawiciele Rady Seniorów biorą udział w różnych oficjalnych uroczystościach i obchodach świąt państwowych, które odbywają się na tere-

nie gminy i nie tylko (np. udział w Paradzie Seniorów „Dojrzały Wspaniały” w 2018 i 2019 roku).

Zostały podjęte działania w sprawie ulotek Rady Seniorów. Będą tam znajdować się najważniejsze informacje o działalności Rady, terminach i miejscach dyżurów, dane kontaktowe. Dzięki temu informacja o istnieniu Rady Seniorów będzie mogła trafić do osób niekorzystających z internetu.

Inne sposoby komunikowania się Rady z otoczeniem:

1. comiesięczne senioralne środy z mikrofonem pn. „Senior z pasją”,
2. prezentacja multimedialna promująca Mysłowicką Radę Seniorów,
3. gazetka „Strefa – seniora”,
4. członkostwo przedstawicieli Rady w obywatelskim parlamencie seniorów w Warszawie,
5. członkostwo przedstawicieli Rady w zarządzie Śląskiej Rady Seniorów.

4. Zrealizowane projekty

W 2020 roku przez członków Mysłowickiej Rady Seniorów zostało założone stowarzyszenie zwykłe „Obywatel Senior”. Powodem założenia Stowarzyszenia jest sytuacja, w której Rada Seniorów nie ma właściwości prawnej, nie posiada własnego budżetu, ani nie może samodzielnie ubiegać się o wsparcie. W związku z powyższym, w celu pełnej realizacji postawionych przed Radą Seniorów zadań powstało nowe stowarzyszenie otwierające przed Radą nowe możliwości działania (np. ubiegania się o zewnętrzne fundusze). Jest to przykład dobrej praktyki dla innych Rad Seniorów działających w województwie Śląskim.

W pierwszym roku swojej działalności w ramach kampanii „Śląskie dla Seniora” stowarzyszenie pozyskało fundusze dla organizacji akcji „Turniej Trzech Mocarzy”. Celem akcji jest integracja, wymiana doświadczeń i dobrych praktyk wśród seniorów zamieszkujących trzy gminy: Mysłowice, Sosnowiec i Jaworzno.

Turniej będzie realizowany w historycznym miejscu, na styku dawnych granic terytorialnych należących do trzech zaborów tzw. „trójkąta trzech cesarzy” (stąd jego nazwa).

W ramach Turnieju planuje się wymianę artystyczną i kulturalną seniorów z trzech gmin, co przyczyni się do poznania tradycji i obyczajów społeczności uczestniczących w turnieju. To z kolei będzie miało wpływ na akceptację i wzajemną integrację środowisk.

Z uwagi na pandemię turniej w 2020 roku nie odbył się i został przeniesiony na kolejny rok.

ŚRODOWISKO KNURÓW

UNIwersYTET TRZECIEGO WIEKU KNURÓW

1. Opis organizacji

Knurowski Uniwersytet Trzeciego Wieku z siedzibą w 44-196 Knurów, Batorego 7.

Kierownictwo:

- kierownik (rektor),
- przewodniczący Rady Programowej,
- sekretariat
- 18 grup działania – grupa języków obcych: włoskiego, rosyjskiego, angielskiego, obsługi komputera, turystyki, pływania, gimnastyki sportowej, tańca liniowego, zumby, szkoły babć, akademii piękna, sztuki plastycznej, gier towarzyskich, wolontariatu, origami, chóru, zajęć teatralno-czytelniczych, sekcji kulturalno-oświatowej.

Uniwersytet działa od 2007 roku. Skupia, w różnych okresach, od 150–250 uczestników. Raz w miesiącu wszyscy spotykają się na wykładzie, w salach udostępnionych przez Lokatorsko-Własnościową Spółdzielnię Mieszkańców, PCK i MOSiR. Wykłady wygłaszają wykładowcy uniwersyteccy, a także słuchacze UTW, którzy mają do zaprezentowania swoje ciekawe dokonania lub hobbystycznie ukierunkowaną wiedzę.

Grupy zainteresowań skupiają różną liczbę uczestników, średnio ok. 20.

2. Opis środowiska

Knurowski UTW działa w ramach struktur Towarzystwa Miłośników Knurowa, które wspiera go merytorycznie. Finansowo opiera się na własnych środkach – składki członkowskie i fundusze uzyskane z programów pomocowych. Nie otrzymuje żadnych środków od miejscowego samorządu.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Uniwersytet posiada własne logo, hymn, stronę internetową na bieżąco informującą o jego poczynaniach (www.knurowutw.pl), adres mailowy: knurowutw@wp.pl. Współpracuje również z miejscowymi mediami: „iknurow” i „Przeglądem Lokalnym”.

4. Zrealizowane projekty

„Szkoła Babć” to przykład pożytecznego, nowatorskiego i ciekawego zagospodarowania czasu seniorom. Uczestnicy „Szkoły” (w tym również

dziadkowie), wysłuchują najpierw z ust liderów: medycznych, pedagogicznych i psychologicznych doniesień na temat zdrowia i wychowania wnucząt. Następnie sami, w dyskusji, dzielą się swoimi spostrzeżeniami w danych tematach. Dla urozmaicenia niektóre dyskusje odbywają się w terenie. Spotkania, które zawsze odbywają się przy kawie i ciastkach, kończą się „seansami terapii” śmiechem, tak potrzebnym w senioralnym okresie życia. Uczestnicy spotkań opuszczają je naładowani pozytywną energią i zaczynają dostrzegać wspaniałe barwy życia.

ŚRODOWISKO: PIEKARY ŚLĄSKIE

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU PIEKARY ŚLĄSKIE

1. Opis organizacji

Piekarskie Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Piekarach Śląskich, z siedzibą: Centrum Usług Społecznych ul. Żwirki 23, 41-940 Piekary Śląskie. Adres e-mail: piesutw@gmail.com telefon: 693 214 063.

Uniwersytet został powołany do życia w sierpniu 2018 roku, a działalność edukacyjną rozpoczął od 1 października 2018 roku.

Piekarskie Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku jest placówką oświatowo-kulturalną dla osób w wieku emerytalnym oferującą systematyczne i atrakcyjne zajęcia, których głównym celem jest upowszechnianie wiedzy z różnych dziedzin życia. Główną ideą PS UTW jest włączenie emerytów do kształcenia ustawicznego oraz propagowania aktywności społecznej. Ważnym celem działań jest aktywizacja osób starszych, chęć wpłynięcia na ich rozwój poprzez wzbogacenie wiedzy ogólnej i specjalistycznej, wzbudzenie chęci poznania świata. Pomoc w nawiązywaniu kontaktów z podobnymi do siebie osobami co pozwoli im się oderwać od myśli depresyjnych i samotności. Poprzez swoją działalność UTW wysyła do społeczeństwa ważny sygnał: aktywność w życiu nie kończy się wraz z odejściem na emeryturę. To teraz właśnie można oddać się bez reszty robieniu czegoś, co daje przyjemność, satysfakcję. Aktywność intelektualna i fizyczna daje także gwarancję sprawności i pogody ducha, chroni przed depresjami i frustracjami oraz poczuciem alienacji.

Działalność UTW finansowana jest w znacznej mierze ze składek słuchaczy. Środki te są przeznaczone na utrzymanie bieżącej działalności UTW jak: wykładowcy, lektorzy, niektóre sale.

W roku akademickim 2019/2020 było zapisanych 105. słuchaczy, w tym 85 kobiet oraz 20 mężczyzn. Przy rekrutacji nie stawiano żadnych barier dotyczących wieku, płci, zawodu czy wykształcenia; dominują kobiety. Rozbieżność wiekowa waha się od 55 do 85 lat.

Realizując zobowiązania nakreślone przez słuchaczy Piekarskiego Stowarzyszenia Uniwersytet Trzeciego Wieku podjęto decyzję o powołaniu 16 fakultetów.

Największym zainteresowaniem cieszy się gimnastyka rehabilitacyjna, których głównym celem jest poprawa kondycji fizycznej i psychicznej słuchaczy.

Raz w miesiącu organizowane są wykłady. Tematyka wykładów obejmuje następujące zagadnienia: medyczne, porady medycyny niekonwencjonalnej (ziołolecznictwo), bezpieczny senior, rola fizykoterapii, rola internetu, porady, jak dbamy o włosy, wybrane zagadnienie z kultury i sztuki itp.

Słuchacze PS UTW wspierają akcje organizowane nie tylko przez organizacje senioralne m.in.: Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy, biorąc udział w Pierwszym Piekarskim Biegu oraz Marszu Nordic Walking, zasilając puszki Jurka Owsiaaka. Organizatorami było Stowarzyszenie „Lecymy Durś”, Sztab WOŚP Piekary Śląskie, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Piekarach Śląskich oraz Urząd Miasta Piekary Śląskie.

W Stowarzyszeniu działają trzy organy: walne zgromadzenie członków (najwyższa „władza”), zarząd (w 100% złożony z kobiet) i organ kontroli wewnętrznej. Zarząd pracuje na podstawie statutu Piekarskiego Stowarzyszenia Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Wśród szczególnych osiągnięć i dobrych praktyk PS UTW należy zaliczyć:

- działalność i osiągnięcia zespołu tanecznego „Odlotowe Babki” – w XII Juwenaliach Seniorów w Warszawie zespół zaprezentował swój program taneczny na scenie teatru Palladium. Zespół otrzymał nagrodę specjalną w kategorii „Taniec” oraz czek w wysokości 600 zł;
- coroczną organizację – w czasie karnawału – Biesiady, na którą, oprócz słuchaczy, zapraszani są również przedstawiciele organizacji seniorskich działających na całym Śląsku.

2. Opis środowiska

W Piekarach Śląskich działa kilka organizacji na rzecz Seniorów są to: Rada Seniorów, Polski Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów oraz dwa Uniwersytety Trzeciego Wieku.

PS UTW blisko współpracuje z następującymi organizacjami/institucjami:

- Miejski Dom Kultury w Piekarach Śl. i jego filia w Kozłowej Górze.

- Młodzieżowy Dom Kultury Nr 2, z którym PS UTW zawarł umowę o nieodpłatne użyczenie pomieszczeń.
- Miejska Biblioteka, z którą zawarto umowę bezpłatnego wynajmu sali na zajęcia komputerowe oraz na organizację wernisaży dla grupy plastycznej.
- Spółdzielczy Dom Kultury – zawarto umowę, na podstawie której za niewielką opłatą prowadzone są zajęcia na dużej sali z gimnastyki rehabilitacyjnej.
- Centrum Usług Społecznych.

Bardzo dobrze układa się współpraca z Radą Seniorów, której zadaniem jest m.in. aktywizowanie osób starszych i proponowanie korzystnych dla nich inicjatyw, aktywnie działa na terenie naszego miasta.

PS ITW współpracuje również z przedsiębiorcami, od których – oprócz pomocy finansowej w postaci darowizn otrzymuje wsparcie merytoryczne:

- firmą komputerowe mieszczącą się na terenie Piekar Śląskich, której pracownik bezpłatnie prowadzi zajęcia komputerowe dla 2 grup słuchaczy PS OTW;
- biurem rachunkowym, którego szefowa zadeklarowała przez pierwsze 2 lata zostać członkiem wspierającym i bezpłatnie prowadzić niezbędną księgowość.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Stowarzyszenie, zważywszy na niespełna półtoraroczny okres działalności, nie posiada jeszcze własnej strony internetowej. Brak własnej strony internetowej nie wyklucza jednak z aktywności w sieci. Stowarzyszenie aktywnie działa na Facebooku za jego pomocą przekazując członkom Stowarzyszenia wszystkie niezbędne informacje i wiadomości dotyczące działalności Piekarskiego Stowarzyszenia Uniwersytet Trzeciego Wieku. Za pomocą tegoż komunikatora przekazane zostają także informacje o naborze w poczet członków Stowarzyszenia i słuchaczy UTW w każdym roku jego działalności.

O naborze słuchaczy informuje także zaprzyjaźnione ze Stowarzyszeniem lokalne radio „Radio Piekary”. Informacje w postaci plakatów, ulotek zamieszczane są także w Centrum Usług Społecznych w Piekarach Śląskich, w miejscach publicznych, upoważnionych do zamieszczania informacji o charakterze ogólnym, publicznym (w tym w piekarskich parafiach).

Z pewnością nie bez znaczenia jest też informacja pochodząca od samych członków Stowarzyszenia, słuchaczy UTW, którzy we własnym środowisku przekazują istotne informacje o możliwości realizacji swoich zainteresowań w ramach prowadzonych na UTW zajęciach.

PS UTW współpracuje także z kinem „Zacisze”, które to kino nie tylko ma ofertę ulgowych biletów dla seniorów, ale dla słuchaczy Piekarskiego UTW dodatkowo oferuje interesujące, tematyczne spektakle oraz możliwość korzystania z sali kinowej dla celów wykładowych.

Wszelkie informacje i ogłoszenia nt. wydarzenia i działań PT UTW publikuje prasa lokalna pt. Przegląd Piekarski oraz strona Urzędu Miasta Piekary Śląskie.

Od momentu powstania – Stowarzyszenie posiada własne logo, rozpoznawalne już w mieście i wśród innych organizacji pozarządowych działających na terenie Piekary Śląskich.

4. Opis wybranego zrealizowanego projektu

W pierwszym roku działalności Piekarskiego Stowarzyszenia Uniwersytet Trzeciego Wieku, organizacja najbardziej dumna jest z realizacji projektu ASOS i zdobycie środków finansowych z Projektu Rządowego na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych pt. „Seniorze do dzieła”. Realizacja Projektu ASOS miała na celu aktywizację środowisk seniorów nie tylko w gminie Piekary Śląskie, ale również w gminach sąsiadujących.

Okres realizacji: 1.03.2019 – 31.12.2019.

Wartość dofinansowania: 112 400,00 PLN.

Głównym celem projektu było podniesienie poziomu zaangażowania społecznego i obywatelskiego osób starszych w wieku 60+ w woj. śląskim i reprezentatywności ich interesu w polityce lokalnej i regionalnej woj. śląskiego, w tym przede wszystkim za pomocą podniesienia kompetencji (w rozumieniu wiedzy, umiejętności i postaw) osób działających na rzecz swoich środowisk lokalnych.

Poprzez realizację projektu osiągnięto następujące rezultaty:

- Wzrost zaangażowania 206 osób starszych w politykę lokalną gminy i regionalną woj. śląskiego.
- Wzrost reprezentatywności interesów osób starszych w polityce lokalnej i regionalnej woj. śląskiego grupy seniorów.
- Wzrost wiedzy i umiejętności 30 przedstawicieli działających na rzecz środowisk seniorskich z 15 Gmin.

Najważniejszym osiągniętym rezultatem był wzrost aktywności obywatelskiej seniorów z woj. śląskiego na rzecz środowiska lokalnego i regionalnego.

ŚRODOWISKO: CZECHOWICE-DZIEDZICE

GMINNA RADA SENIORÓW ORAZ STOWARZYSZENIE EMERYTÓW I RENCISTÓW „AKTYWNI”

1. Opis organizacji

Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów „Aktywni”.

Data rejestracji: 2 czerwca 2015 roku.

Adres siedziby: Kolejowa 9/3, 43-502 Czechowice-Dziedzice.

Cel działania:

1. Upowszechnianie w społeczeństwie akceptacji wieku starszego jako naturalnego okresu życia, który jest czasem radosnej satysfakcji i spełnienia życiowego dojrzałego człowieka z którego doświadczenia i umiejętności czerpią młodsze pokolenia dla swojego i wspólnego dobra całego społeczeństwa.
2. Pobudzanie myślenia w społeczeństwie o potrzebie tworzenia struktur służących zagospodarowaniu aktywności życiowej i społecznej ludzi wchodzących w wiek emerytalny, przez co zapobieganie zwiększonej umieralności i załamaniu zdrowotnemu z powodu stresu okołomerytalnego, samotności i wykluczeniu osób pozostających na emeryturach i w wieku emerytalnym.
3. Pomoc w adaptacji do życia na emeryturze, pobudzanie aktywności biologicznej i społecznej ludzi starszych.
4. Działania na rzecz osób niepełnosprawnych zagrożonych wykluczeniem społecznym.
5. Kontynuacja tradycji regionalnych i upowszechnianie ich wśród młodego pokolenia.
6. Włącznie do działań stowarzyszenia pokolenia 40+.

Od 2017 roku Stowarzyszenie liczy średnio 150 członków.

Swoje cele statutowe realizuje poprzez:

- organizację wieczorków integracyjno-tanecznych (średnio rocznie 500 uczestników),
- spotkania plenerowe przy grillu (średnio rocznie 75 uczestników),
- wycieczki turystyczno-krajoznawcze (średnio rocznie 300 uczestników),
- organizację wczasów wypoczynkowych, tym także zagranicznych (średnio rocznie 100 uczestników).

Działalność Stowarzyszenia oparta jest na finansowaniu z składek członkowskich, dotacji z Rad Osiedli i wpłat uczestników.

Gminna Rada Seniorów w Czechowicach-Dziedzicach

W celu zapewnienia seniorom wpływu na sprawy dotyczące lokalnej społeczności powołuje się Gminną Radę Seniorów. Uchwała Nr XX/189/16 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dnia 23 lutego 2016 roku.

Gminna Rada Seniorów w Czechowicach-Dziedzicach, zwana dalej Radą, działa na podstawie art. 5c ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1515 z późn. zm.) – wypełniając funkcję konsultacyjną, doradczą i inicjatywną w szczególności poprzez:

1. formułowanie opinii i wniosków w odniesieniu do tworzonego prawa miejscowego dotyczącego osób starszych;
2. inicjowanie i organizowanie działań na rzecz osób starszych;
3. monitorowanie potrzeb osób starszych;
4. upowszechnianie wiedzy o potrzebach i prawach osób starszych;
5. informowanie społeczności Gminy o kierunkach działań podejmowanych przez Gminę i inne podmioty na rzecz środowiska seniorów;
6. wspieranie wszelkich form aktywności seniorów.

Rada liczy 15 członków.

Kadencja Rady trwa 4 lata licząc od dnia wyborów.

Rada działa w ramach trzech zespołów tematycznych:

1. Bezpieczeństwa i warunków mieszkalnych seniorów.
2. Profilaktyki i promocji zdrowia seniorów.
3. Integracji i form wypoczynku seniorów.

Główne działania realizacji (wsparcia w realizacji) RS w okresie od 2016 roku:

- program „Koperta życia” – ukierunkowany na poprawę bezpieczeństwa zdrowotnego najstarszych i samotnie mieszkających obywateli,
- przystąpienie do Ogólnopolskiego Porozumienia o Współpracy Rad Senioralnych zawartego w Krakowie, co daje możliwości bezkosztowego kształcenia członków Rady Seniorów,
- utworzenie (we współpracy z Miejską Biblioteką Publiczną) „Kącika Seniora” dedykowanego wydzieleniu w czytelni MBP zbioru publikacji o charakterze poradnikowym i edukacyjnym z dziedzin medycyny, prawa i finansów, dedykowanych seniorom,
- organizacja obchodów „Dni Seniora” (od 2017 roku),
- przeprowadzenie badań ankietowych „Zdaniem Seniora” – mających zobrazować opinie i poglądy środowiska senioralnego na szereg aspek-

tów codziennego życia Seniora w gminie i stanowić podwaliny do opracowania założeń „Polityki senioralnej w gminie”,

- działania na rzecz rozwoju zabezpieczenie opieki zdrowotnej seniorów w gminie.

2. Opis środowiska

Czechowice-Dziedzice leżą w południowej części województwa śląskiego, w północnej części powiatu bielskiego, we wschodniej części gminy Czechowice-Dziedzice. Miasto leży w historycznych granicach regionu Śląska Cieszyńskiego.

Według danych z 2017 roku miasto miało 35 631 mieszkańców. Pod względem liczby ludności jest to trzecie największe miasto w Polsce niebędące siedzibą powiatu (po Rumi i Knurowie) oraz największe miasto niepowiatowe na terytorium gminy miejsko-wiejskiej.

W mieście Czechowice-Dziedzice wydzielono oficjalnie 9 osiedli, które stanowią jednostki pomocnicze gminy.

Jednostki z którymi RS współpracuje:

- Kino Świt – Filmowy Klub Seniora.
- OPS Dzienny Dom Senior Plus.
- Rada Gminy.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Spotkania bezpośrednie raz w tygodniu w terminie wyznaczonych dyżurów RS.

Posiedzenia plenarne Gminnej Rady Seniorów – raz na kwartał.

Materiały z posiedzeń RS na stronie internetowej Urzędu Miejskiego.

4. Opis zrealizowanego projektu

W ramach projektu „Pełną parą” brało udział 30 seniorów zamieszkujących teren gminy Czechowice Dziedzice. Głównym celem mikroprojektu „Pełną parą” było wykorzystanie wspólnego dziedzictwa kulturowego miast Vrútky i Czechowice-Dziedzice w celu promowania rozwoju turystyki w pobliżu wspólnej granicy. Mikroprojekt „Pełną parą” był realizowany w drugiej połowie 2017 roku oraz pierwszej połowie 2018 roku. Zaplanowano w nim działania, które odbywały się na terenie Czechowic-Dziedzic i Vrútek, leżących na obszarze wsparcia Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A PL – SK 2014-2020[J1]. Założeniem projektu było podkreślenie wspólnych tradycji kolejowych obu miast oraz pokazanie, jaki wpływ miały na historię i życie mieszkańców. To kolejna cenna inicjatywa wskazująca, iż senio-

rzy sięgając „do korzeni” mogą pokazać nowym mieszkańcom i pokoleniom możliwości, jakie niesie z sobą historia i dotychczasowe działania Gminy.

ŚRODOWISKO: JAWORZNO

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU W JAWORZNIE

1. Opis organizacji

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Jaworznie działa 12 lat, swoją działalność rozpoczęło w 2008 roku. Obecnie ma 170 członków.

Celem działalności Stowarzyszenia jest rozwijanie sprawności intelektualnej, fizycznej i kulturalnej swoich członków, a także budowanie więzi międzyludzkich, integrowanie środowiska ludzi starszych.

Swoją działalnością Stowarzyszenie obejmuje seniorów zamieszkałych w Jaworznie.

Siedziba UTW mieści się w lokalu wynajmowanym od gminy. Członkowie są zobowiązani do wnoszenia rocznej opłaty tzw. „czesnego” w kwocie 100 zł. Zebrane środki Zarząd przeznacza na pokrycie kosztów utrzymania biura, dopłaty do zajęć prowadzonych na uniwersytecie i spotkań integracyjnych. Sekcje: wokalna i taneczna, biorą czynny udział w spotkaniach organizowanych przez UTW w woj. śląskim i małopolskim, w takich jak: Oświęcimskie Spotkania Artystyczne Seniora, Chrzanowska Wiosna Artystyczna UTW, Festiwal Tańca „Senior Dańce” w Wodzisławiu Śl., Wspólne Kolędowanie Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Filharmonii Częstochowskiej.

Duet taneczny „Grażynka & Irenka” otrzymał wyróżnienie w konkursie Oświęcimskich Spotkań Seniora za taniec „Czardasz”.

Grupa wokalna „Jawor” w swoim dorobku artystycznym oprócz nagród i wyróżnień posiada również Puchar za Całokształt Swojej Pracy.

Do dobrych praktyk Stowarzyszenia należy zaliczyć organizowanie, otwartej dla wszystkich seniorów w mieście, corocznej debaty pt.: „Bezpieczny Senior”, w której uczestniczą przedstawiciele: Komendy Miejskiej Policji, Komendy Miejskiej Straży Pożarnej, Miejski Rzecznik Konsumentów, Urząd Miejski Wydział Zarządzania Kryzysowego i Ochrony Ludności. Podczas debaty są omawiane bardzo ważne dla bezpieczeństwa seniora tematy, takie jak: „Czad cichy zabójca”, „Nie daj się oszukać na wnuczka”, „Bądź czujny w domu”, „Bądź bezpieczny na drodze”, „Szanuj swój podpis”, „Patrz co podpisujesz”, „Bezpieczeństwo w sieci”, „Przemoc w rodzinie”.

W Jaworznickim Uniwersytecie działa 11 sekcji.

W strukturze organizacji działają:

1. Zarząd Uniwersytetu w składzie: prezes, zastępca prezesa, sekretarz i 5 członków.
2. Rada programowa w składzie: przewodniczący, zastępca przewodniczącego i 5 członków. Rada programowa ma za zadanie ustalenie programu i realizację zajęć, pozyskiwanie lektorów na odbywające się dwa razy w miesiącu wykłady audytoryjne dotyczące różnej dziedziny życia: historii, psychologii, zdrowia i wielu innych.
3. Samorząd studentów w składzie: przewodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz, 7 członków. Samorząd studentów organizuje wycieczki krajoznawcze, wyjścia kulturalne i spotkania integracyjne, prowadzi listy obecności studentów na zajęciach UTW.
4. Komisja rewizyjna w składzie: przewodniczący i 3 członków. Komisja rewizyjna pełni funkcję kontroli nad prawidłowo prowadzoną dokumentacją UTW.

Organizacja cały czas pozyskuje nowych członków. W ciągu 12 lat status studenta otrzymało ponad 650 osób.

Szczególnym osiągnięciem organizacji jest otrzymany w 2015 roku Brązowy Certyfikat „Profesjonalne UTW” nadany przez Ogólnopolską Federację Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W 2018 roku jaworznickie UTW uzyskało trzecie miejsce w woj. śląskim w Plebiscycie Dziennika Zachodniego „Uniwersytet Trzeciego Wieku na 6+”.

2. Opis środowiska

Członkowie Jaworznickiego Uniwersytetu to osoby w wieku senioralnym. Uniwersytet współpracuje z placówkami kulturalno-oświatowymi działającymi w mieście, takimi jak: Muzeum Miasta Jaworzna, Miejska Biblioteka Publiczna, Teatr Sztuk, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 4 im. Królowej Jadwigi, Przedszkole Miejskie nr 7, Osiedlowy Klub Seniora „To i Owo” działający w strukturach Spółdzielni Mieszkaniowej „Górnik”, Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Finansowo Stowarzyszenie jest wspierane przez Urząd Miejski w Jaworznie w formie dotacji do zajęć w prowadzonych przez Uniwersytet sekcjach.

Merytoryczne Stowarzyszenie jest wspierane przez placówki kulturalno-oświatowe, z którymi na co dzień współpracuje.

W mieście Jaworzno w większości dzielnic, w ramach Miejskiego Centrum Kultury i Sportu, działają Kluby Seniora, jak i również osiedlowe Kluby Seniora Miejskiego Ośrodka Opieki Społecznej. Ponadto na rzecz senio-

rów w mieście działają organizacje takie jak: „Fundacja Czas dla Seniora” im. Wandy i Józefa, Polski Związek Emerytów i Rencistów, Stowarzyszenie „Nasza Przystań”, Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów „Wigor”.

Jeśli chodzi o współpracę między organizacjami to jest niewystarczająca, a wręcz można powiedzieć że jej brak. Organizacje bardzo rzadko współpracują ze sobą i bardzo rzadko realizują wspólne przedsięwzięcia.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Uniwersytet Trzeciego Wieku ma własną stronę internetową, na której są zamieszczane na bieżąco wszystkie aktualności, galeria zdjęć z różnego rodzaju naszych spotkań i wydarzeń oraz miesięczny harmonogram zajęć w UTW (<http://jaworzniczkiutw.pl/>).

Członkowie UTW posiadają znaczki z logo i hasłem „dobrze wiedzieć więcej” które przypinają w tzw. klapę podczas różnego rodzaju spotkań i uroczystości.

Na wyposażeniu również posiadają koszulki i czapki z nazwą organizacji, które zakładają na spotkania sportowe oraz rajdy.

Do zaprzyjaźnionych mediów w mieście należą: tygodnik „Puls”, gazeta „EXSTRA”, gazeta „Co Tydzień” i lokalna telewizja Dla Ciebie TV.

Rekrutacja członków odbywa się poprzez ogłoszenia w lokalnej prasie oraz na tablicy ogłoszeń znajdującej się w pobliżu siedziby Stowarzyszenia.

Stowarzyszenie wydaje także biuletyny, w których opisuje czym się zajmuje i w jaki sposób można z nim nawiązać kontakt.

Stowarzyszenie – we współpracy z Miejską Biblioteką Publiczną – organizuje okolicznościowe spotkania dostępne dla seniorów z miasta (np. z okazji „Dnia Kobiet”, „Dnia Seniora”) oraz wystawy, podczas których prezentowane są umiejętności taneczne, wokalne, rękodzieła i prace artystyczne członków UTW. W ten sposób, również na żywo, przez bezpośredni kontakt Stowarzyszenie stara się reklamować uniwersytet i zachęcać do wstąpienia w swoje szeregi.

Stowarzyszenie bierze również czynny udział w różnego rodzaju imprezach artystycznych i sportowych organizowanych przez miasto i inne kluby, gdzie prezentuje umiejętności swoich członków/słuchaczy, zachęcając w ten sposób seniorów do aktywnego trybu życia. Jest to sposób pokazania, że w każdym wieku można realizować swoje pasje i zainteresowania.

4. Zrealizowane projekty

Działaniem, z którego Stowarzyszenie jest dumne, to pierwszy wyjazd 6-osobowej grupy sportowej za granicę na **III Międzynarodowy Letni Festiwal Sportowy Seniorów** w Łucku na Ukrainie w dniach 21–26 sierpnia 2019 roku.

Głównym celem i zarazem zadaniem festiwalu było przyciągnięcie osób w wieku senioralnym do sportu, jako jednego z czynników zdrowego stylu życia i aktywnego wypoczynku oraz kształtowanie nawyków dbania o własne zdrowie, dobry styl życia.

W festiwalu między innymi uczestniczyli seniorzy z Turcji, Gruzji, Słowacji, Ukrainy i Polski. Sukces przedstawicieli Jaworznickiego UTW w zawodach sportowych to brązowy medal dla Bogumiły Banasik w konkurencji jazda na rowerze „free style” i srebrny medal w biegach na 60 m w kategorii 75+ dla Zofii Jakubas.

Trudności jakie napotkano w tym przedsięwzięciu to wyjazd na Festiwal Sportowy na koszt własny zawodników, bez jakiegokolwiek nawet częściowej dotacji, co miało wpływ na ilość osób chętnych do wzięcia udziału w zmaganiach sportowych na Ukrainie.

9. Senioralne NGOs i UTW w środowiskach małomiasteczkowych i wiejskich – dobre praktyki

Zestawienie dobrych praktyk senioralnych NGOs i UTW ze środowisk małomiasteczkowych i wiejskich poprzedzi krótka analiza porównawcza zebranych przez badane NGOs kwestionariuszy CAWI. Jej celem będzie, podobnie jak na początku dwóch rozdziałów poprzednich, uporządkowanie zebranego materiału badawczego oraz wskazanie podobieństw i różnic między nimi a zaprezentowanymi już środowiskami – z dużych i średnich miast województwa śląskiego. Autorzy zastosowali sześć kryteriów analizy, które odpowiadają na następujące pytania:

1. Czy organizacje mają status organizacji pożytku publicznego (tzn. posiadają KRS)?
2. W jaki sposób organizacje pozyskują fundusze?
3. Czy istnieje współpraca z instytucjami samorządu lokalnego?
4. Jaki jest zasięg działalności badanych organizacji?
5. Jakie mają doświadczenie (w latach)?
6. Jakiego rodzaju projekty pozyskały?

Ad 1. Badane pozarządowe organizacje senioralne działające w małych miastach i środowiskach wiejskich w większości przypadków posiadają osobowość prawną – wpis w KRS (cztery z sześciu badanych NGOs). Pozostałe organizacje to stowarzyszenia zwykle oraz Rady Seniorów.

Ad 2. Senioralne organizacje pozarządowe w małych miastach i wsiach województwa śląskiego są finansowane głównie ze środków miasta oraz ze składek członkowskich.

Ad 3. Badane organizacje, podobnie jak w dużych i średnich miastach, deklarują współpracę i dobre relacje z władzą lokalną. Mają też silne osadzenie w strukturach miasta i gminy. Posiadają zasoby zarówno kapitału wiążącego, jak i pomostowego. Dzięki takiej ścisłej współpracy i sieci powiązań osobistych mogą realizować większość planów z zakresu edukacji, kultury i sztuki, zdrowia, sportu i aktywności fizycznej.

Ad 4. Zasięg działalności badanych organizacji ma charakter zarówno lokalny, regionalny, krajowy. Jednak zdecydowanie rzadziej, niż w przypadku senioralnych NGO działających w dużych miastach, mamy do czynienia z działaniami na poziomie międzynarodowym.

Ad 5. Badane senioralne organizacje pozarządowe, podobnie jak z organizacje z miast dużych i średnich, mają, co najmniej, kilkuletnie doświadczenie, a kilka z nich nawet kilkunastoletnie.

Ad 6. Badane UTW i NGOs były wykonawcą lub współwykonawcą projektów zarówno o charakterze lokalnym, regionalnym, jak i krajowym, rzadziej międzynarodowym. Pozyskiwane projekty mają na celu podniesienie jakości życia osób w wieku 60+, zwiększenie ich aktywności obywatelskiej i społecznej. Duży nacisk położony jest również na propagowanie zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej seniorów. To, co różni senioralne organizacje pozarządowe w małych miastach i wsiach, to integracja i współpraca szerokich środowisk lokalnych, w tym działania na rzecz niwelowania barier międzypokoleniowych.

ŚRODOWISKO: ŁAZY

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU ŁAZY

1. Opis organizacji

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łazach powstał z inicjatywy Krystyny Męcik i Macieja Kaczyńskiego. Krystyna Męcik, która miała doświadczenie wykładowcy na UTW w Częstochowie, zainteresowała pomysłem Burmistrza Łaz Macieja Kaczyńskiego. Wspólnie zaprosili do Komitetu Założycielskiego Konrada Knopa, Bogusławę Wojtasik i Irene Van der Coghren. Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łazach został przyjęty do grona Stowarzyszeń w dniu 11.05.2007 roku i rozpoczął swoją działalność. W 2008 roku został członkiem Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń UTW, a prezes Krystyna Męcik została wybrana do Zarządu.

Władzami Stowarzyszenia są:

1. Walne Zebranie Członków.
2. Zarząd.
3. Komisja Rewizyjna.

Dodatkowo organami pomocniczymi jest: Rada Programowa-Naukowa i Rada Organizacyjna.

Celem działania UTW jest:

1. Zachowanie i zwiększenie intelektualnej, psychicznej i fizycznej sprawności członków Stowarzyszenia.
2. Prowadzenie edukacji w różnych dziedzinach nauk – w formie wykładów, seminariów, lektoratów języków obcych itp.
3. Propagowanie komunikacji społecznej.
4. Aktywizacja społeczna osób starszych.
5. Rozwój indywidualnych zainteresowań.
6. Propagowanie turystyki, krajoznawstwa i ochrony zabytków.
7. Integracja pokoleń – wspólne działanie w kołach zainteresowań.
8. Organizowanie pomocy i rozrywki ludziom starszym, chorym i samotnym.
9. Organizowanie przedstawień, występów okolicznościowych i pożytecznych działań na rzecz dzieci i młodzieży.

Sekcje działające w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku Łazy:

- sekcja plastyczna – działająca od 2009 roku;
- sekcja literacka o nazwie „kawiarenka Literacka” – sekcja zajmuje to nie tylko poznawaniem i dyskutowaniem o poezji i prozie. Uczestnicy piszą bajek dla dzieci, teksty przedstawień teatralnych dla dorosłych oraz angażują młodzieży w poznawanie świata literatury polskiej;
- modelki 50+ – zachęcający seniorki do uwierzenia, że w każdym wieku można być pięknym;
- kabaret 50+ – opracowujący własne skecze i przedstawienia. Kabaret często występuje podczas „miejskich” uroczystości i wydarzeń jak np.: „Kobiety Kobietom” (z okazji Dnia Kobiet);
- sekcja kulturalna – „Teatr i Kino” – wyjazdy kulturalne to wydarzenia, które są bardzo cenione w grupie seniorów;
- sporty wodne: sekcja pływacka, sekcja żeglarska, sekcja turystyczna.

W ramach sportów wodnych co roku przez sekcję żeglarską organizowane są Neptunalia dedykowane słuchaczom UTW w Łazach i seniorów z Zawiercia.

2. Opis środowiska

UTW w Łazach współpracuje z:

- Gminą Łazy (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Miejskim Ośrodkiem Kultury w Łazach (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Parkiem Wodnym „Jura” (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Biblioteką Publiczną Miasta i Gminy Łazy (wsparcie merytoryczne);

- szkołami i przedszkolami z terenu Gminy Łazy (wsparcie merytoryczne);
- Lokalną Grupą Działania „perła Jury” i innymi organizacjami z terenu Gminy Łazy (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Starostwem Powiatowym w Zawierciu (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Nadleśnictwem Siewierz (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego (wsparcie finansowe i merytoryczne);
- AWF im. J. Kukuczki w Katowicach (wsparcie merytoryczne);
- Krystyna Męcik jest wiceprzewodniczącą Komisji ds. Promocji i Kontaktów z Otoczeniem w Obywatelskim Parlamencie Seniorów, członkiem Rady ds. Polityki Senioralnej przy MPiPS oraz członkiem Zarządu Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń UTW.

Na terenie Gminy Łazy działają następujące organizacje wspierające seniorów:

- Koła Gospodyń Wiejskich;
- Rada Seniorów w Łazach;
- Klub Seniora „Semafor”;
- Sekcja Emerytów i Rencistów Związku Nauczycielstwa Polskiego w Łazach;
- Klub Seniora Chruszczobród;
- Towarzystwo Emerytów i Rencistów.

Wszystkie organizacje pozarządowe na terenie Gminy Łazy współpracują ze sobą bardzo często, chętnie i efektywnie. Wymieniają się doświadczeniami jak również biorą udział w projektach/wydarzeniach organizowanych przez wszystkie organizacje.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

UTW w Łazach posiada własną stronę internetową: www.utwlazy.pl oraz konto na Facebook <https://www.facebook.com/UTW-Łazy-346001199100705/>.

Istnieje logo UTW Łazy oraz logo Olimpiady Seniorów, które zostało opatentowane.

Media, z którymi najczęściej współpracuje UTW Łazy to:

- Echa Łaz – lokalna gazeta samorządowa;
- Dziennik Zachodni;
- Głos Seniora;
- Radio Katowice.

Rekrutacja członków Stowarzyszenia odbywa się poprzez wypełnienie deklaracji członkowskiej. Każdy mieszkaniec gminy Łazy powyżej 50. roku życia może zostać członkiem stowarzyszenia.

4. Zrealizowane projekty

W 2009 roku ruszyła pierwsza edycja Ogólnopolskiej Olimpiady Sportowej Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Zgromadziła ona 130 zawodników z 9 uniwersytetów. W 2012 roku Olimpiada została wpisana jako jedna z trzech centralnych imprez obchodów „Roku UTW” objętego Patronatem Honorowym Pani Prezydentowej Anny Komorowskiej. 2013 rok – sportowe zmagania przyciągnęły prawie 600 zawodników z 36 organizacji, których dzielnie wspierało ponad 1500 kibiców.

Olimpiada stała się na tyle rozpoznawalna, że w roku 2019 uczestniczyło już 61 uniwersytetów i organizacji senioralnych z całej Polski oraz uniwersytety z Austrii i Słowenii. Wystartowało ponad 900 zawodników a setki kibiców wspierało swoje drużyny.

W roku 2019 Olimpiada została wpisana w program ogólnopolskich obchodów 40-lecia ruchu UTW.

Główne cele Olimpiady:

- Kształtowanie zdrowego stylu życia i świadomości u osób starszych znaczenia ruchu i ćwiczeń fizycznych.
- Wykształcenie dyscypliny i systematyczności w zajęciach ruchowych.
- Dostarczenie słuchaczom UTW wiedzy o dyscyplinach sportowych oraz możliwościach w nich uczestnictwa (zajęcia na basenie, w sali gimnastycznej, w terenie).
- Rozwijanie zainteresowań różnymi formami aktywności fizycznej.
- Podniesienie świadomości edukacji zdrowotnej, jako konsekwencji zajęć ruchowych.
- Przeciwdziałanie marginalizacji i wykluczeniu społecznemu osób starszych.
- Integracja i wzmacnianie więzi pomiędzy słuchaczami Uniwersytetów Trzeciego Wieku z całego kraju.
- Integracja lokalnej społeczności (nie tylko UTW).
- Rozwijanie i propagowanie wolontariatu, w tym wśród dzieci i młodzieży.
- Przełamywanie barier i stereotypów związanych z ze starością.

Od pierwszej edycji Olimpiada objęta jest patronatem Polskiego Komitetu Olimpijskiego, Ministerstwa Sportu, Ministerstwa Pracy i Polityki Spo-

tecznej, Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

W Olimpiadę zaangażowani są wolontariusze w różnym wieku od przedszkola po trzeci wiek. Przy ostatniej edycji pracowało ponad 130 wolontariuszy: młodzież z miejscowych szkół, harcerze, seniorzy, członkowie innych organizacji.

Olimpiadę rokrocznie obejmują patronatem medialnym: TVP 3 Katowice, TVS, Polskie Radio Katowice, Radio Silesia, Dziennik Zachodni, Głos Seniora, Echa Łaz.

Patronat Honorowy: Polski Komitet Olimpijski, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Wojewoda Śląski, Marszałek Województwa Śląskiego, Instytut Pamięci Narodowej, Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, Starostwo Powiatowe w Zawierciu, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

ŚRODOWISKO: WOJKOWICE

STOWARZYSZENIE AKTYWNY WOJKOWICKI SENIOR

1. Opis organizacji

Stowarzyszenie Aktywny Wojkowicki Senior (AWS) uzyskało osobowość prawną 21 stycznia 2015 roku. Stowarzyszenie powstało i funkcjonuje dzięki sile wolontariatu. Członkowie organizacji z entuzjazmem angażują się w akcje społeczne skierowane do seniorów i mieszkańców regionu. AWS nie zatrudnia żadnych etatowych pracowników, pomimo tego faktu organizuje na dużą skalę przedsięwzięcia skierowane do społeczności lokalnej i ponadregionalnej. Efektem tej pracy jest samodzielnie skonstruowanie programu działania obejmującego cykliczne projekty, spotkania, działania pomocnicze. Lawinowo zwiększa się grupa odbiorców tego programu, co świadczy o bardzo dużym zapotrzebowaniu społecznym na ten rodzaj oferty. Misja stowarzyszenia Aktywny Wojkowicki Senior wyrasta z przekonania, że pracując dla siebie i dla innych odzyskujemy utracone – po zaprzestaniu pracy zawodowej – poczucie własnej wartości i motywację do prowadzenia aktywnego i wartościowego życia.

Siłą Stowarzyszenia Aktywny Wojkowicki Senior są jego liderzy. Od pięciu lat istnienia Stowarzyszenie przyciąga ludzi swoją atrakcyjną ofertą i ogrom-

nymi pokładami pozytywnej energii. Tu każdy znajdzie coś dla siebie, a główny cel organizacji można sprowadzić do dwóch słów: „bądź aktywny!”.

Jak sama nazwa wskazuje, główny nacisk stowarzyszenie kładzie na zdrowie, czyli przede wszystkim aktywność. AWS realizuje program rehabilitacji seniorów.

Aktualnie Stowarzyszenie działa w Centrum Aktywnego Seniora w budynku szkolnym przy ul. Żrałków 1. Zapraszani są tutaj wszyscy, którzy widzą potrzebę pracy dla innych i rozwijania własnych kompetencji społecznych. Wcześniej członkowie AWS spotykali się w Placówce Tlen – jeden pokój, w sali Straży Pożarnej – mocno wyiębionej czy gościnnych progach Miejskiego Domu Kultury, w którym było jednak ograniczenie czasowe czy koszty wynajmu. Obecnie ASW dysponuje kilkoma bezpłatnymi pomieszczeniami, chociaż również i tu robi się coraz ciasniej. Seniorów podzieleni są na sekcje tematyczne: grupa manualna, dwie sportowe, śpiewacza, gier planszowych, teatralna czy taneczna, które spotykają się wymiennie. Raz w tygodniu członkowie AWS mają spotkania dla wszystkich zainteresowanych, raz w miesiącu jest spotkanie warsztatowe i wykład.

W sali, w gablotach Stowarzyszenie ma kilkadziesiąt pucharów, statuetek czy medali.

Stowarzyszenie może się też pochwalić grupą teatralną „AGRAFKA”, w skład której wchodzi seniorzy AWS-u. Działa ona przy MOK. Zdobyła kilka statuetek, w tym dwie za zajęcie pierwszego miejsca w przeglądach artystycznych seniorów w Oświęcimiu, Bielsku, Chorzowie czy Bytomiu.

Wśród trofeów Stowarzyszenia są również dwie statuetki za osiągnięcia w Dziedzinie Twórczości Artystycznej, Upowszechniania i Ochrony Kultury – nagroda Starosty Będzińskiego oraz statuetka Burmistrza Miasta Wojkowice.

Ważną datą był dla AWS 5 grudnia 2017 roku, kiedy wspólnie z partnerami: stowarzyszeniem „MOST” i Miejskim Ośrodkiem Kultury zrealizowano spotkanie podsumowujące cały rok działalności w ramach projektu „Użyteczne Rady Seniorów”. Spotkanie, na którym gościło 140 osób (przedstawiciele Rad Seniorów z całego Śląska) było pełne emocji, wrażeń, merytorycznych opowieści i ciepłych słów.

W tym samym roku Stowarzyszenie zorganizowało wydarzenie artystyczne „Nasze narodowe lektury – Pochód literacki” dedykowany starszym mieszkańcom, lokalnej społeczności, zrzeszonym i niezrzeszonym w stowarzyszeniu, ich rodzinom, a także wszystkim, którzy dostrzegą w tym działaniu wartość dla siebie. Był to happening połączony z konkursem na najciekawszą zaprezentowaną postać literacką, a zwieńczeniem tego był uroczysty prze-

marsz ulicami, w wspaniałych przebraniach, kolorowych postaci z narodowych lektur. Olbrzymie zaangażowanie lokalnych seniorów zachwycało zgromadzoną publiczność, a wejście na salę MOK krokiem poloneza z muzyką powitano oklaskami.

Członkowie AWS nie ustają w promowaniu talentów swych członków. Dowodem na to była wystawa prac artystycznych w Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej w Będzinie pod tytułem „Wspólny język”. Obejmowała prezentację prac przygotowanych przez grupę manualną Stowarzyszenia Aktywny Wojkowicki Senior. Wystawa cieszyła się dużym zainteresowaniem odwiedzających. Ekspozycja, prezentowana w przestrzeni holu dolnego, stała się świadectwem pomysłowości, precyzji i odwagi artystycznej, a jednocześnie dowodem na uniwersalność języka sztuki. Podczas wystawy można było zobaczyć rękodzieło 8 autorek prac, które połączyła wspólna pasja i artystyczna wrażliwość. Wśród licznych ekspozycji można było odnaleźć: przepiękne hafty, szydełkowe serwety, oryginalną biżuterię, malarstwo, decoupage czy popularny obecnie scrapbooking. Prace oddawały wspólny język senierek oraz tworzyły niepowtarzalny świat porozumienia artystek z odbiorcami.

AWS-owicze z radością co roku biorą udział w Powiatowym Tygodniu Seniora czy Powiatowym Wielopokoleniowym Pikniku „Dzień dla Rodziny”. Realizowane są podczas nich m.in.: warsztaty rękodzieła, zajęcia sportowe, konkursy z nagrodami, turnieje prowadzone przez sportowców AWS, gry na trawie dla dzieci, rozgrywki w bule, darta, zawody w rzutach do celu i do kosza. Podczas pikników łączono przyjemne z pożytecznym, m.in. uczniowie klasy pożarniczo – ratowniczej omawiali zasady udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej oraz prowadzili ćwiczenia dla chętnych, z czego korzystali również nasi seniorzy. Uczniowie kibicowali zawodnikom oraz uczestniczyli w pokazie naszej nowej gry – speed ball.

Członkowie stowarzyszenia oprócz wyjazdów do teatru, opery czy do kina biorą czynny udział w wycieczkach: Święto Pstrąga w Złotym Potoku, rekonstrukcja wydarzeń bitwy napoleońskiej w Złotoryi, Święto Winobrania w Zielonej Górze, festiwal Kiepur w Krynicy Górskiej, wyjazdy do Ustronia czy Wisły, Święto rzucania wianków w Kokotku. Wszystkie wycieczki organizowane są przez liderów stowarzyszenia. Poza tym, co roku grono osób wyjeżdża na dłuższy wypoczynek do Mielna, Ustronia Morskiego, Krynicy, Szczawnicy czy Ciechocinka.

Członkowie AWS-u organizują takie imprezy, jak: Dzień Kobiet, Halloween, Andrzejki, Barbórka czy Wigilia. Co roku świętowana jest też rocznica powstania AWS-u.

2. Opis środowiska

Stowarzyszenie działa na terenie miasta Wojkowice (miasto o liczbie ludności ok. 9000 osób, położone nad rzeką Brynicą, w Zagłębiu Dąbrowskim) w tym najbliższym środowisku współpracuje z wieloma organizacjami i instytucjami w celu realizacji ciekawych i pożytecznych działań.

Przykładem jest współpraca seniorów AWS – wolontariuszy ze Szkołą Podstawową nr 1 w Wojkowicach w ramach Rządowego Programu Wspomagania organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach „Bezpieczna+”. Seniorzy – w ramach budowania więzi międzypokoleniowych współorganizowali zabawy sportowe, uczestniczyli w warsztatach florystycznych, pomagali uczniom razem z przedstawicielami Technikum Architektury Krajobrazu w Wojkowicach gotować zupę dyniową itp. Również z uczniami Technikum Architektury Krajobrazu w Wojkowicach liderzy AWS pokazywali innym seniorom, co i z czym, oraz jak sadzić, na czym polega ochrona roślin oraz to, w jakich warunkach kwiaty najlepiej kwitną, czy gdzie je sadzić.

Stowarzyszenie współpracuje z Placówką Wsparcia Dziennego „TLEN” Razem realizowano dwa projekty „Siła Rodziny” oraz „Rodzinnie, zdrowo i sportowo”. Te spotkania mocno połączyły pokolenia. Po zakończeniu projektów współpraca jest kontynuowana – członkowie AWS regularnie biorą udział w zajęciach dla podopiecznych Placówki Wsparcia Dziennego „Tlen”.

Kolejny projekt „Wędrujemy ręką w rękę” obejmował działanie: „Cudze chwalicie...” – zorganizowane zostały warsztaty terenowe w Wojkowicach. Zajęcia poprowadzili seniorzy związani emocjonalnie z miastem – lokalni znawcy historii. „Wojkoznawcy” pokazali seniorom i junior – uczestnikom projektu ciekawe miejsca w mieście.

W partnerstwie z Gminą Wojkowice Stowarzyszenie zrealizowało projekt „Cyfrowe Wojkowice” w ramach Programu Rozwoju Kompetencji Cyfrowych „Obywatel IT”.

Członkowie AWS-u reprezentowali stowarzyszenie podczas uroczystości miejskich, przykładem obchody Święta Konstytucji 3 Maja czy Dnia Niepodległości.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Stowarzyszenie współpracuje z telewizją regionalną TVP 3. W kwietniu 2018 roku przedstawiciele AWS zostali zaproszeni do realizacji programu „Dojrzałsi”. W 2019 roku nakręcono z ich udziałem pierwszy odcinek pro-

gramu o seniorach „To już piątek”. Również w ostatnim w tegorocznym odcinku liderzy AWS brali udział.

Liderzy AWS są często zapraszani do wypowiedzi na antenie radia Piekary czy TV Bobrowniki. Artykuły o Stowarzyszeniu i jego działaniach ukazują się w każdym wydaniu Głosu Wojkowic, w Wydarzeniach – czasopiśmie Powiatu Będzińskiego, w gazecie PowiatowaPress, w Dzienniku Zachodnim, w miesięczniku UTW BEZ GRANIC – SENIORZY NA START, w gazetach regionalnych czy na Facebooku.

Stowarzyszenie ma własną stronę na Facebooku, systematycznie aktualizowaną (<https://pl-pl.facebook.com/stowarzyszenieaws/>) logo, koszulki i kamizelki z logo i nazwą. Podczas wyjazdów Stowarzyszenie zamieszcza własne banery i hasła.

Stowarzyszenie planuje zakup większej ilości koszulek z własnym logo (z uwagi na rosnącą liczbę członków ciągle jest ich za mało).

Najważniejszym jednak sposobem komunikacji jest dla członków Stowarzyszenia współpraca i realizacja projektów dotyczących spraw ważnych dla lokalnych społeczności – poprzez te działania Stowarzyszenie najlepiej promuje siebie, swoje cele i wartości.

4. Zrealizowane projekty

Celem Stowarzyszenia jest pozyskiwanie środków zewnętrznych. Liderzy AWS piszą małe granty oraz projekty finansowane ze środków ministerstw czy środków unijnych. Co roku Stowarzyszenie dostaje dofinansowanie ze środków gminy Wojkowice.

Wśród małych grantów jako jeden z pierwszych był „Zoom na radę seniorów – Aktywny Senior na wizycie studyjnej”. Liderzy spotkali się z Fundacją Zaczyn w Warszawie, z którą współpracują do tej pory biorąc udział w corocznych Senioraliach i pochodzie Seniorów z całej Polski.

Stowarzyszenie organizuje również spotkania w formule WORLD CAFE, gdzie zaproszeni eksperci oraz seniorzy debatują nad działaniami, które podniosłyby komfort ich życia oraz zachęciły do czerpania radości z dnia codziennego poprzez podejmowanie różnego rodzaju aktywności. Rezultaty pracy w projekcie zostały wykorzystane do dalszej pracy stowarzyszenia w zakresie polityki senioralnej.

Projekty „Ruszamy Powiat z kanapy”, „Słoneczny parasol wojkowickiego seniora”, „Bystra głowa seniora – dbamy o zdrowie psychiczne” czy „Przystanek tolerancja” na rzecz osób niepełnosprawnych to przykłady działań seniorów na rzecz innych.

W projekcie „*Młodość + doświadczenie = podwójna siła*” członkowie działali na rzecz młodzieży trudnej wychowawczo. A w projekcie „*Variete, variete, sąsiedzkie podwieczorki przy mikrofonie*” odkrywano talenty seniorów.

Jednym z najmiej wspomnianych był projekt „*Spotkajmy się na ławeczce*” w ramach dotacji Towarzystwa Inicjatyw Twórczych „ę” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności „Seniorzy w akcji”. Przeprowadzono szereg spotkań z mieszkańcami z terenów zdegradowanych na przysłowiowej ławeczce przy kawie i herbacie, w towarzystwie rozśpiewanych seniorów przy akompaniamencie instrumentów muzycznych, takich jak: akordeon, trąbka czy skrzypce, na których grali utalentowani seniorzy. Rozdawano sadzonki kwiatów z całym wyposażeniem do nasadzeń i po kilku miesiącach, podczas podsumowania, wyłoniono zwycięzców w konkursie na najładniej ukwiecony balkon. Dzielnice tzw. „wykluczone” nabrały kolorów, a na ustach mieszkańców zawitał uśmiech.

ŚRODOWISKO: NĘDZA

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU NĘDZA

1. Opis organizacji

Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Gminnym Centrum Kultury w Nędzy ma siedzibę w Nędzy, ul. Strażacka 2.

Organizacja działa na zasadzie grupy nieformalnej. W wyniku wyborów został powołany 5-osobowy zarząd spośród którego powołano prezesa, wiceprezesa d/spraw organizacyjnych, członka do spraw kultury i rekreacji, sekretarza, członka d/spraw lektoratów.

Sprawy finansowe oraz ogólny nadzór sprawuje administracja Gminnego Centrum Kultury. GCK zapewnia nieodpłatnie pomieszczenia wraz z mediami w wyznaczone dni i uzgodnione godziny.

Uniwersytet Trzeciego Wieku zaczął działać w 2014 roku. Jego głównym celem była integracja mieszkańców gminy z szczególnym uwzględnieniem seniorów. Motto UTW dla mieszkańców brzmi: „Nie siedźcie sami w domu, przyjdźcie do nas”. Aktualnie Uniwersytet liczy 40 członków.

Podstawowym rodzajem działania są cotygodniowe wykłady, prowadzone przez lokalnych „specjalistów” m.in. nt.:

- zdrowia – przez lekarzy medycyny ogólnej, okulistyki i ortopedii,

- bezpieczeństwa – przez gminnych ratowników medycznych, policję i prawników,
- starości – przez opiekunów i pracowników oraz CARITAS.

Dodatkowe działania to:

- ćwiczenia fitness,
- zajęcia z tańca liniowego,
- kurs komputerowy,
- nauka języka angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego,
- wycieczki zarówno krajowe, jak i zagraniczne (np.: Głogówek, Nysa, Czechy, Austria).

Ponadto z inicjatywy GCK odbywają się inne otwarte zajęcia, jak kosmetyczne, plastyczne, ceramiczne itp.

Dobrą praktyką UTW Nędza jest udział w różnorodnych projektach i wydarzeniach realizowanych przez organizacje senioralne na Śląsku – co zwiększa różnorodność i atrakcyjność oferty UTW Nędza skierowanej do słuchaczy, m.in.:

- W dziedzinie kultury udział w projekcie Inkubator Dojrzałej Aktywności z Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych z siedzibą w Katowicach.
- Współpraca z katowicką grupą Unites Verybes umożliwiła udział słuchaczy w cyklu wykładów dotyczących problemów świata w zakresie ekologii, ocieplenia klimatu oraz warunków życia w krajach trzeciego świata. Umożliwił on napisanie przez słuchaczy UTW Nędza artykułów, za które zostali wyróżnieni nagrodami, a artykuły zostały wykorzystane w książce „SŁOWO O ROZWOJU” autorstwa Moniki Szynol.
- Udział w projekcie Senior Seniorowi, finansowanym z pieniędzy Ministerstwa Kultury umożliwił organizację dla emerytów i kobiet aktywnych w Nędzy wycieczki do Muzeum Śląskiego oraz spotkania Andrzejkowe go.
- Udział projekcie „Być fit, być zdrowym” – projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa RP „Przekraczamy granice” – realizowanym w ośrodku Aqua Brax w Nędzy, dzięki któremu spora część studentek UTW ćwiczyła fitness w basenie oraz w grocie solnej.

2. Opis środowiska

UTW działa na terenie bardzo małej gminy Nędza, dlatego organizacja jest otwarta na wszystkie inne organizacje sąsiednich gmin tj. Racibórz, Kuźnia Raciborska, Rybnik. W gminie Nędza działa:

- Stowarzyszenie Kobiet Aktywnych i ich Rodzin,

- 2 koła Związku Emerytów i Rencistów,
- koło Stowarzyszenia Mniejszości Niemieckiej.

Ścisła współpraca istniała z byłą przewodniczącą koła Emerytów, która angażowała się w tworzeniu UTW. Aktualnie z istniejącymi organizacjami współpraca jest ograniczona z uwagi na różne cele.

Natomiast – z uwagi na te same cele – organizacja bardzo ściśle współpracuje z UTW Kuźnia Raciborska.

Członkowie UTW Nędza są również często członkami pozostałych organizacji w gminie.

UTW otrzymuje wsparcie finansowe wyłącznie z Gminy Nędza (w ostatnich 2 latach ograniczone w pokrycia kosztów transportu 4 zorganizowanych przez UTW wycieczek rocznie oraz ubezpieczenia członków UTW). Pozostałe środki finansowe to środki własne członków UTW.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Główne kanały komunikacji to:

- strona internetowa Gminnego Centrum Kultury;
- strona internetowa UTW nedza-utw.bo.pl;
- gazetka wydawana przez Gminne Centrum Kultury;
- regularne smsy do członków;
- plakaty;
- współpraca z redakcją powiatowej gazety.

Kanały te, w opinii UTW, są wystarczające, choć organizacja dostrzega potrzebę udoskonalenia własnej strony internetowej.

4. Opis zrealizowanego projektu

Organizacja najbardziej jest dumna z projektu „Bogactwo ziół” realizowanego w współpracy z Gminnym Centrum Kultury. Projekt realizowany był w okresie 1.07–31.10.2018 roku. Finansowany ze środków Programu „Działaj lokalnie X”.

Celem projektu było przywracanie tradycji zbierania ziół i wykorzystywania ich w codziennym życiu.

Głównymi działaniami były:

- 4 wykłady na temat ziół;
- 10 spotkań terenowych służących opracowaniu mapy ziół rosnących w lokalnym środowisku;
- założenie ogródka zielarskiego.

Zwieńczeniem projektu było wydanie Zielnika „Bogactwo ziół w Nędzy” (w wersji papierowej).

Wartością dodaną jest sytuacja w której, w założonym w ramach projektu w Górkach Śląskim ogrodzie zielarskim, odbywają się zajęcia edukacyjne dla dzieci z pobliskich szkół.

ŚRODOWISKO: LUBLINIEC

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU LUBLINIEC

1. Opis organizacji

W październiku 2007 roku powstała inicjatywa powołania w Lublińcu Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Pierwotnym zamysłem było zorganizowanie UTW pod szyldem jednostki organizacyjnej Urzędu Miasta w Lublińcu, bądź innej organizacji pozarządowej. Pozytywnie ofertę współpracy przyjął Zarząd Stowarzyszenia Rozwoju Ziemi Lublinieckiej, w ramach którego przygotowano działalność Uniwersytetu, w tym harmonogram i program merytoryczny na 2008 rok.

Oficjalnym rozpoczęciem działalności był wykład inauguracyjny w dniu 11 marca 2008 roku, wygłoszony przez historyka – dr. Macieja Kanika – na temat „Lubliniec w Europie”.

Komitet Założycielski nie poprzestawał na współpracy i kontynuował przygotowania do utworzenia samodzielnej działalności w ramach własnego Stowarzyszenia. 12 lutego 2008 roku odbyło się zbranie Grupy Założycielskiej i Sympatyków, na którym przedstawiono projekt „Stowarzyszenia Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lublińcu” oraz przyjęto treść statutu.

Zgodnie z obowiązującym statutem władzami Stowarzyszenia są:

- Walne zebranie członków.
- Zarząd.
- Komisja rewizyjna.

Obecnie pracami UTW w Lublińcu kieruje 9-cio osobowy Zarząd, pracujący społecznie, wspomagany przez pozostałych członków stowarzyszenia.

Oferta Stowarzyszenia skierowana jest do mieszkańców Lublińca:

- Nieaktywnych już zawodowo, a w dalszym ciągu młodych duchem.
- Pragnących kontaktów środowiskowych.
- Aktywnych intelektualnie, fizycznie i psychicznie.

Jeżeli uniwersytet, to oczywiście wykłady, które dla słuchaczy są przyjemną formą poszerzania wiedzy. W każdym semestrze organizowanych jest kilka powszechnie dostępnych prelekcji. Wachlarz poruszanych tematów jest

bardzo szeroki: od tajników produkcji szampana, poprzez spuściznę ziemi lublinieckiej do relacji z wypraw różnych podróżników. Często zapraszani są eksperci radzący w kwestii praw konsumentów i dostępu do informacji publicznej, kredytów i pożyczek bankowych, a także zasad zdrowego żywienia i udzielania pierwszej pomocy, itp.

Organizowane są wyjazdy edukacyjne, czasem połączone w cykle tematyczne np.: „Szlak zabytków techniki Województwa Śląskiego”, którego część niedawno została wpisana na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W ciągu 12 lat działalności prowadzone były stałe zajęcia dydaktyczne, m.in.: j. angielski, niemiecki, rosyjski i hiszpański, zajęcia z obsługi komputerów i tabletów, geografii i poradnictwa medycznego.

Sluchaczom UTW proponowany jest cały pakiet zajęć o charakterze kulturalnym: próby i występy zespołu śpiewaczego, wieczory autorskie ze znanymi lokalnymi artystami i animatorami wydarzeń artystycznych, zajęcia rytmiczno-taneczne, uczestnictwo w projekcie „Nowe horyzonty edukacji filmowej”. Aktywiści stowarzyszenia organizują też cyklicznie zbiorowe wyjazdy na przedstawienia teatralne, występy baletu i operetki, koncerty orkiestry symfonicznej.

Przy Uniwersytecie działa kilka sekcji i kółek zainteresowań. Miłośnicy gier karcianych spotykają się w sekcji skata, gdzie uczestniczą w rozgrywkach Ligi Skata Sportowego. Sekcja brydżowa jest m.in. organizatorem cyklicznego wydarzenia: turniej brydża sportowego „Szlemowisko”.

Szczególny nacisk członkowie stowarzyszenia kładą na aktywność sportową. Mogą podnosić sprawność fizyczną na zajęciach: aqua aerobiku, jogi, nordic walking, spływach kajakowych. Wielbiciele wędrówek, skupieni w kole górskim, realizowali m.in.: cykl wypraw „Poznajemy tatrzańskie doliny”, przemierzają szlaki w Beskidach, Bieszczadach i Sudetach.

Najwięcej jednak studenci zaliczyli dłuższych i krótszych rajdów rowerowych. Działający przy Uniwersytecie Klub turystyki rowerowej TREK-TOUR jest organizatorem Rodzinnych Rajdów Rowerowych dla społeczności Lublińca.

2. Opis środowiska

Działalność Uniwersytetu Trzeciego Wieku oparta jest na społecznej pracy swoich członków. Wiele inicjatyw UTW wspomaga Burmistrz Miasta Lublińca, w ramach konkursu ofert na wparcie realizacji zadań publicznych przez organizacje pozarządowe. W podobny sposób stowarzyszenie pozyskuje środki na swoją działalność składając oferty m.in. do Starostwa Powiatowego w Lublińcu, do Zarządu Województwa Śląskiego, do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

W Lublińcu na rzecz seniorów działają Dom Dziennego Pobytu „Klub Seniora”, Polski Związek Emerytów i Rencistów w Lublińcu, Stowarzyszenia Emerytów i Rencistów Policyjnych Koło Lubliniec. Z wszystkimi wymienionymi organizacjami Stowarzyszenie UTW często współpracuje w inscenizacji różnych wydarzeń. Przeprowadzane są też, na zasadzie partnerstwa, wspólne projekty na realizację zadań publicznych. Zdarza się często, że członkowie UTW są też działaczami innych organizacji senioralnych.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Od początku działalności stowarzyszenie prowadzi własną stronę internetową, która jest kroniką jego aktywności.

Aktualny adres strony internetowej: <http://utwlubliniec.blogspot.com>.

UTW w Lublińcu ma też stronę na portalu społecznościowym Facebook.

Podawane na zewnątrz informacje identyfikowane są własnym logo UTW. Niektóre, organizowane przez stowarzyszenie, wydarzenia reklamowane są rozwieszanymi w mieście plakatami.

Stowarzyszenie jest w stałym kontakcie z lokalnymi media, które chętnie udostępniają w wydaniu papierowym i internetowym przygotowane komunikaty i relacje.

Nowi członkowie przystępują do stowarzyszenia zachęteni ofertą lub zachęceniami przez innego aktywnego studenta.

4. Zrealizowane projekty

Stowarzyszenie UTW było pomysłodawcą i realizatorem oferty zadania publicznego „Amazonki razem z seniorami”.

Autorkami projektu są amazonki, studentki UTW, które dotknęła choroba nowotworowa i każda z nich musiała samodzielnie pokonać traumę diagnozy, trudności leczenia i rehabilitacji pod każdym względem: informacyjnym, logistycznym, psychologicznym oraz dystansu kilometrów do lekarzy ekspertów. Intencją organizatorów była:

- konsolidacja i wsparcie lublinieckich amazoнок oraz pań i panów zagrożonych bądź dotkniętych chorobami nowotworowymi niezależnie od wieku;
- realizowanie misji edukacyjnej w zakresie zagrożeń, wczesnego wykrywania i leczenia choroby nowotworowej;
- propagowanie celowości badań profilaktycznych i zdrowego stylu życia oraz utrzymywanie dobrej kondycji fizycznej przez stosowanie gimnastyki relaksacyjnej z udziałem instruktora;

- udzielanie wsparcia psychologicznego poprzez kontakt ze specjalistami tego zakresu (psychoonkologiem czy też psychoterapeutą itp.);
- przedstawienie przepisów orzecznictwa w zakresie uzyskania dodatku pielęgnacyjnego bądź zasiłku pielęgnacyjnego oraz przysługujących ulg i zniżek w przypadku posiadania orzeczenia o niepełności.

Program był realizowany w 2017 i 2018 roku. W program zaangażowano ok. 26 pań z kobiecymi problemami onkologicznymi z miasta Lublińca i okolic. Bezpośrednio w organizowanych w programie wydarzeniach uczestniczyło ok. 60 osób. W sposób pośredni z akcji edukacyjnej i informacyjnej czerpało wiedzę, jak oszacowano wg. nakładu lokalnych mediów, blisko 2 tysiące osób. Pomimo że program już się skończył, to grupa „Lublinieckie Amazonki... i nie tylko” jest aktywna w przestrzeni miejskiej (informacje na FB). Organizuje merytoryczne stoisko podczas pikników prozdrowotnych w mieście i okolicy, wyposażone w fantom do nauki badania piersi, prowadzi szkolenia dla młodzieży szkolnej.

Największą trudnością zadania było znalezienie wspólnego mianownika dla senierek i pozostałych amazońek, które są w bardzo różnym wieku i są związane z różnymi środowiskami.

ŚRODOWISKO: PORĘBA

RADA SENIORÓW MIASTA PORĘBA

1. Opis organizacji

Rada Miasta Poręba została powołana na wniosek zainteresowanych środowisk senioralnych. Podstawą jej działania jest art. 5c ust. 2 i 5 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (jt.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 z późn. zm.) oraz Uchwała LIV/346/18 Rady Miasta Poręba z dnia 21 maja 2018 roku w sprawie powołania Rady Seniorów Miasta Poręba oraz nadania jej statutu.

Na podstawie ww. dokumentów w dniu 29.07.2019 roku odbyły się pierwsze wybory do Rady Seniorów Miasta Poręba. Członkami I Kadencji Rady Seniorów na lata 2019–2023 zostało 9 osób.

Rada Seniorów odbyła dotychczas trzynaście posiedzeń. Sześć w 2019 roku oraz siedem w 2020 roku.

Na pierwszym posiedzeniu Rady Seniorów Miasta Poręba, które odbyło się w dniu 12.08.2020 roku radni opracowali Regulamin Rady Seniorów, który został przyjęty uchwałą nr 1/2019.

Rada Seniorów w dniu 3.09.2019 roku powołała 3 zespoły zadaniowe:

1. Zespół do spraw ochrony i promocji zdrowia.
2. Zespół do spraw socjalnobytowych.
3. Zespół do spraw sportu i rekreacji.

Rada Seniorów Miasta Poręba realizowała poniższe cele i zadania:

1. Bezpośrednia pomoc seniorom we współpracy z Radą Miasta Poręba oraz MOPS Poręba, harcerzami oraz innymi instytucjami.
2. Zintegrowanie prac podmiotów działających na rzecz seniorów takich jak: lokalne organizacje pozarządowe, organizacje kościelne, MOPS i inne instytucje.
3. Tworzenie systemu zintegrowanej informacji dla seniorów w tym: wydawanie plakatów i ulotek, utworzenie skrzynek na informacje i uwagi od seniorów, utworzenie strony internetowej zawierającej wszelkie informacje Rady.
4. Konsultacje i doradztwo w tworzeniu oraz realizowaniu Strategii Rozwoju Miasta w zakresie: likwidacji barier architektonicznych m.in. w ruchu drogowym, rozwoju struktury rekreacyjnej, budowy ścieżek rowerowych i spacerowych, opieki socjalnej dla seniorów.
5. Inicjowanie i wzmacnianie wszelkich działań na rzecz poprawy społecznego wizerunku starości. Wzmacnianie poczucia własnej wartości u ludzi starszych i osamotnionych, poprzez działania mające na celu przyczynianie się do powrotu sensu i radości życia. Współpraca z mediami, szerzenie informacji o działaniach na rzecz seniorów i działaniach samych seniorów w różnych sferach życia społecznego, przeglądy twórczości seniorów.
6. Wzmacnianie poczucia bezpieczeństwa osób starszych, w tym: analiza zagrożeń dotyczących osoby starsze, edukacja z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym, działania na rzecz bezpłatnego poradnictwa prawnego, spotkania z przedstawicielami Urzędu Skarbowego, spotkania z przedstawicielami Policji, Straży Pożarnej i placówek zdrowia.
7. Inicjowanie przedsięwzięć, a także włączanie seniorów do organizowania i uczestnictwa w imprezach artystyczno-kulturalnych oraz integracyjnych dla wszystkich grup wiekowych np. projekt „Podniesienie poziomu artystycznego Szansą na Sukces” – warsztaty wokalne dla seniorów.

8. Zorganizowanie „Majówki dla Seniora” w formie wspólnej zabawy, śpiewu, ciekawych konkursów i poczęstunku.
9. Inicjowanie przedsięwzięć nakłaniających seniorów do podnoszenia wiedzy i umiejętności, np. udziału w projekcie „Polska Cyfrowa Równych Szans” – zajęcia edukacyjne z obsługi komputera i internetu, zwiększający wiedzę Porębskich seniorów w tym zakresie.
10. Organizowanie wycieczek dla seniorów, zwiedzanie ciekawych miejsc.
11. Współpraca z lokalnym Stowarzyszeniem Studio Art, a w ramach wspólnych działań, m.in. organizacja wydarzeń kulturalnych skierowanych dla Seniorów, m.in. Dnia Kobiet, Dnia Seniora, spotkań świątecznych wielkanocnych i bożonarodzeniowych; oraz uczestnictwo w dwóch edycjach JURA SENIOR FESTIVAL (w 2019 oraz 2020 roku).
12. Inspirowanie seniorów oraz młodzieży do pomocy osobom starszym, tworzenie bazy danych osób potrzebujących pomocy przy współpracy z MOPS Poręba.
13. Podejmowanie działań na rzecz usprawnienia opieki zdrowotnej.
14. Wystąpienie do Rady Miasta, Burmistrza oraz SPZOZ w Porębie w sprawie uruchomienia w Ośrodku Zdrowia zabiegów rehabilitacji dla osób starszych w ramach funduszu zdrowia.
15. Poodejmowanie działań na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego miasta, w tym m.in.: Projekt „Ratujmy Wieżę! Ogłoszenie pilne! Działanie jeszcze pilniejsze”. Inicjatywa mająca na celu zahamowanie procesu degradacji porębskiej Wieży Wyciągowej z 1798 roku, z udziałem Seniorów z Klubu Pasjonatów Historii Lokalnej.
16. Pozyskanie środków na zakup strojów dla senioralnych grup tanecznych (w ramach projektu „Rozwój działań artystycznych i kreatywna promocja kultury poprzez zakup strojów dla zespołów działających na terenie województwa śląskiego”).
17. Pozyskiwanie środków z dotacji i sponsoringu na organizowanie imprez integracyjnych i sportowych oraz wycieczek dla seniorów.
18. Nawiązywanie współpracy z innymi Radami Seniorów.

2. Opis środowiska

Rada Seniorów współpracuje z Radą Miasta Poręba, Burmistrzem Miasta Poręba i Urzędem Miasta, Młodzieżową Radą Miasta, Miejskim Ośrodkiem Kultury oraz Miejską Biblioteką w Porębie, Stowarzyszeniem NESTOR, Stowarzyszeniem Studio ART.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

Materiały dotyczące swojej działalności Rada Seniorów Miasta Poręba zamieszcza na stronie Urzędu Miasta Poręba, w zakładce „Rada Seniorów”.

Link do strony Rady Seniorów Miasta Poręba: <https://www.umporeba.pl/rada-miasta/rada-seniorow#tresc>.

Informacje o inicjatywach Rady zamieszczane są również na tablicach informacyjnych na terenie miasta.

Rada Seniorów w Porębie pełni cotygodniowe dyżury telefoniczne i stacjonarne w sali konferencyjnej Miejskiego Ośrodka Kultury w Porębie.

Rada posiada własne logo, którym oznaczone są wszystkie materiały z nią związane.

4. Zrealizowane projekty

W 2019 roku Miejska Rada Seniorów w Porębie przystąpiła do ogólnopolskiego projektu „Seniorzy na orliki”. Celem projektu było:

- promowanie wśród Seniorów aktywności fizycznej, jako leku (być może najlepszego !!!) na wszelkie dolegliwości i sposobu na pozostanie niezależnym przez długie lata,
- promowanie zdrowego i aktywnego stylu życia,
- tworzenie na Orliku warunków do aktywnego spędzania czasu wolnego,
- upowszechnianie Orlików jako miejsca, w którym Seniorzy pod okiem animatorów uczestniczą w bezpiecznych, dostosowanych do wieku i możliwości, zajęciach sportowo-rekreacyjnych,
- stworzenie warunków do wspólnego spędzania czasu osobom w zbliżonym wieku, nawiązania kontaktów, rozwijania wspólnych pasji i zainteresowań,
- zwiększenie zaangażowania Seniorów w działalność wolontariacką.

W ramach projektu seniorzy wzięli udział w zajęciach sportowych, które odbywały się dwa razy w tygodniu i trwały po 2 godziny. Wśród zaproponowanych zajęć znalazły się m.in.: koszykówka, siatkówka, ćwiczenia wspomagające zdrowy kręgosłup, gry zespołowe oraz ćwiczenia gimnastyczne. Podczas zajęć seniorzy mogli skorzystać z porad dietetyka oraz przeprowadzić szereg badań diagnostycznych.

Innowacyjnością w projekcie byli „Lokalni Animatorzy Sportu” – odpowiednio przygotowani seniorzy, którzy prowadzili zajęcia dla swoich rówieśników i przy współpracy swoich rówieśników (do prowadzenia zajęć zaangażowano także seniorów – wolontariuszy).

Zwieńczeniem projektu była Spartakiada, która odbyła się 21.09.2019 roku na kompleksie sportowym ORLIK Poręba, w której uczestnikami byli zarówno seniorzy, jak i ich rodziny.

Po zakończeniu zmagania sportowych, zostały wręczone pamiątkowe koszulki, dyplomy, medale oraz nagrody rzeczowe pozyskane od sponsorów.

Realizacja projektu umożliwiła uzyskanie rezultatów nie tylko związanych z aktywizacją fizyczną i promocją zdrowego trybu wśród seniorów, ale także wzmocnienie więzi wewnątrz i międzypokoleniowych i wzrost zaangażowania w wolontariat osób w wieku senioralnym.

ŚRODOWISKO: SIEWIERZ

UNIwersytet TRZECIEGO WIEKU W SIEWIERZU

1. Opis organizacji

Idea powołania Uniwersytetu zrodziła się w 2012 roku, a jej propagatorem był Burmistrz Miasta i Gminy Siewierz wraz z grupą osób zainteresowanych rozwojem oraz poprawą jakości życia starszych mieszkańców Miasta i Gminy Siewierz. Pierwsze zebranie założycielskie odbyło się w marcu 2012. Pierwsze Gaudeamus – 9 października 2012.

CEL Stowarzyszenia – zgodny ze Statutem:

1. Prowadzenie edukacji w różnych dziedzinach nauk, jak: medycyna, nauki humanistyczne, kultura, sztuka, nauki społeczne.
2. Organizowanie i popieranie różnych form aktywności intelektualnej i fizycznej.
3. Podejmowanie działań zmierzających do nawiązania i utrzymania więzi międzypokoleniowej.
4. Upowszechnianie wiedzy o Mieście i Gminie Siewierz poprzez prezentowanie: dorobku kulturalno-społecznego, walorów turystycznych, promowanie znanych Siewierzan.

Struktura i organizacja stowarzyszenia

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Siewierzu działa dziewiąty rok. Na czele stoi 7-osobowy Zarząd z prezesem. Program ustanawia Rada Programowa oraz Burmistrz Miasta i Gminy. Ważną rolę odgrywa Rada Organizacyjna, której zadaniem jest organizacja pracy i funkcjonowania Uniwersytetu. Rada składa się z Liderów poszczególnych sekcji, działa 10 sekcji: warsztaty kompu-

terowe, warsztaty plastyczne, warsztaty teatralne, warsztaty taneczne, lektorat j. angielskiego, lektorat j. włoskiego, sekcja gimnastyczna i czy-gong, sekcja brydżowa, sekcja kultury, sekcja promocji.

UTW Siewierz pracuje w systemie semestralnym. Studenci kształcą się i podnoszą swoje umiejętności na wykładach i ćwiczeniach. Wykłady to priorytet UTW Siewierz.

Uniwersytet Trzeciego Wieku w Siewierzu przywiązuje bardzo duże znaczenie do ćwiczeń umysłu i ciała. Uczestnictwo w nich pozwoliło na:

- naukę 3 języków – angielski, niemiecki i włoski;
- usportowienie studentów poprzez uprawianie sportów: gimnastyka, joga, czy gong, aerobik, pływanie, nornic walking, taniec i brydż sportowy;
- naukę mobilności komputerowej;
- ćwiczenia aktorskie – działa zespół teatralny – Apogeum;
- naukę sztuki malarstwa oraz rękodzieła;
- doskonalenie umiejętności kulinarnych.

Nauka przyniosła wymierne rezultaty:

- Reprezentacja UTW Siewierz brała udział w 5 kolejnych zawodach Międzynarodowej Olimpiady Sportowej Uniwersytetów Trzeciego Wieku i Organizacji Senioralnych w Łazach. Reprezentacja zdobyła – 2 złote medale oraz 4 srebrne.
- Reprezentacja UTW Siewierz uczestniczyła w 2 kolejnych olimpiadach w Łucku na Ukrainie – Międzynarodowa Letnia Olimpiada Seniorów. Dorobek: 2 złote medale i 1 srebrny.
- Sekcja brydżowa UTW brała udział w 4 Turniejach Brydża Sportowego, zdobywając wyróżnienia oraz srebrny medal.

Sekcja teatralna istnieje od początku działalności UTW Siewierz i uczestniczy w różnych przeglądach artystycznych w Polsce oraz uświetnia lokalne uroczystości. Zespół – Apogeum – zdobył trzy razy pierwsze miejsca w Przeglądach Zespołów Teatralnych w Chorzowie, Łazach i Białym Dunajcu oraz dwa wyróżnienia w Warszawie i Oświęcimiu.

Studenci UTW Siewierz uprawiają publicystykę – ukazało się 25 publikacji w lokalnym miesięczniku kulturalno-informacyjnym „Kurier Siewierski”.

Sekcja plastyczna zorganizowała 12 wystaw malarstwa i prac plastycznych wykonanych przez studentów UTW Siewierz.

Sekcja kultury zrealizowała pomysł – *Przypomnienie i odświeżenie pamięci o dawnych nieistniejących już rzemiosłach i ludziach z Siewierza*, którzy je wykonywali. Było to opracowanie na nowo, bardzo popularnej w latach 80. ubiegłego wieku audycji TV Katowice – Zajechał wóz do Siewierza. Przy pomocy

twórcy tej audycji – św. pamięci Siewierzanina Mirosława Słomczyńskiego – studenci Uniwersytetu rozpoznali ludzi oraz dodali nazwiska. Film został opublikowany z komentarzem na YOU TUBE. Był to jeden z ważnych projektów UTW Siewierz dla integracji społeczeństwa Miasta i Gminy.

Studenci UTW Siewierz zdobyli dużą wiedzę, która przyczyniła się do rozwoju społeczeństwa Miasta i Gminy Siewierz. Uniwersytet realizował projekt Europejskiego Funduszu Społecznego – Kapitał Ludzki w latach 2013/2014. Głównym celem projektu była – aktywizacja mieszkańców Gminy Siewierz w wieku 55+, podniesienie kluczowych kompetencji z zakresu podstaw obsługi komputera i rozwój umiejętności psychospołecznych, dzięki udziałowi w kursie komputerowym i warsztatach stymulujących. Projekt nosił nazwę – Jesień życia, wiosna rozwoju.

Zorganizowano wiele eventów towarzysko-kulturalnych. Spotkania te integrował rodziny, władze miasta, gminy i powiatu, zaproszonych przedstawicieli Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, studentów UTW Siewierz oraz zaproszonych gości z innych Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Takich spotkań odbyło się około 100.

Dobrą praktyką jest również inny stały cykl – *Poznajemy naszą ojczyznę mniejszą*. Studenci UTW Siewierz zwiedzili najbliższą okolicę, jak: Kopalnia Luiza w Zabrze, Kopalnia Guido w Zabrze, Browar Obywatelski w Tychach, Ogrody Kapiasa w Goczałkowicach, Nikiszowiec w Katowicach, Stara Fabryka w Bielsku, Kanał Gliwicki.

Następna dobra praktyka w działalności UTW Siewierz to – również stały cykl – wykłady edukacyjne prowadzone przez studentów podczas wyjazdów do teatru, opery, czy na koncerty. To wykłady tematyczne omawiające różne dziedziny sztuki. Uczestnicy wysłuchali 22 wykłady.

Studenci UTW Siewierz uczestniczą w życiu miasta, gminy i regionu. Oto przykłady:

- Międzynarodowe Senioralia w Krakowie – 6 kolejnych spotkań.
- Ogólnopolski Marsz Seniora.
- Marsz po zdrowie.
- Udział w Narodowym Czytaniu.
- Udział w forach – Śląskie dla Seniora – organizowane przez Urząd Marszałkowski.
- Udział w Światowych Dniach Młodzieży w Siewierzu w 2016 roku.

2. Opis środowiska

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku jest organizacją społeczną i opiera się na pracy społecznej członków. Głównym partnerem UTW są wła-

dze samorządowe Miasta i Gminy Siewierz. Władze samorządowe akceptują i wspierają nasze projekty z zakresu edukacji, kultury i sztuki, zdrowia, sportu i aktywności fizycznej. UTW Siewierz otrzymuje wsparcie finansowe w postaci corocznej dotacji na realizację projektów, ale również wsparcie merytoryczne oraz bytowe. UTW Siewierz posiada własną siedzibę oraz nieodpłatnie korzysta z wszystkich pomieszczeń placówek kulturalnych i oświatowych. UTW Siewierz wspólnie z Urzędem Miasta oraz MGCKS i T organizują – Otwarcie Roku Akademickiego i Kulturalnego w Mieście i Gminie Siewierz.

UTW Siewierz przystąpił do Ogólnopolskiej Federacji Uniwersytetów Trzeciego Wieku z siedzibą w Nowym Sączu. Ułatwia to kontakty z innymi Uniwersytetami oraz umożliwia udział w różnych konferencjach i forach, które mają wpływ na politykę senioralną. Studenci UTW Siewierz brali dwukrotnie udział w Międzynarodowym Forum Ekonomicznym w Krynicy oraz w Forach Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Nowym Sączu. Tematem wiodącym była szeroko rozumiana polityka senioralna. UTW Siewierz jest otwarty na współpracę z różnymi organizacjami działającymi w środowisku, są to: Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów oraz Rada Seniorów. UTW Siewierz współpracuje z wieloma Uniwersytetami w Polsce.

Siewierz to gmina leżąca w pow. będzińskim, liczy około 12 tys. mieszkańców i borykająca się z problemem znaczącego starzenia się mieszkańców. Liczba osób w wieku emerytalnym wynosi ok. 20%. Społeczność lokalna – osoby powyżej 55 lat borykają się z wykluczeniem cyfrowym i marginalizacją swoich ról społecznych. Istniała silna potrzeba podnoszenia swoich kompetencji i uspołecznienia. Taką rolę spełnia Uniwersytet Trzeciego Wieku w Siewierzu.

3. Sposób komunikowania się z otoczeniem

UTW Siewierz posiada bardzo dobrze rozwiniętą promocję i komunikację z otoczeniem:

- posiada własne logo,
- na stronie Urzędu Miasta i Gminy Siewierz znajduje się zakładka – Uniwersytet Trzeciego Wieku – znajdują się tu wszystkie informacje o statusie Stowarzyszenia oraz ogłoszenia i komunikaty dot. działalności,
- Uniwersytet posiada system powiadomień SMS-owych dla studentów UTW,
- zespół studentów redaguje Biuletyn Informacyjny – ukazuje się w każdym semestrze,

- ma terenie miasta znajduje się tablica informacyjna – dla informacji mieszkańców,
- system powiadomień mieszkańców Siewierza i okolic – plakaty informujące o ważnych wydarzeniach organizowanych przez UTW,
- strona na Facebooku,
- miesięcznik „Kurier Siewierski” zamieszcza artykuły publicystyczne pisane przez studentów UTW Siewierz,
- Uniwersytet współpracuje z ITV REGION – zamieszcza relacje o działalności,
- UTW Siewierz prowadzi własną Kronikę.

4. Zrealizowane projekty

Jubileusz 5-lecia działalności UTW Siewierz.

Czas realizacji – styczeń – czerwiec 2017.

Cel: integracja społeczeństwa Miasta i Gminy Siewierz.

Liczba uczestników – ok. 250 osób.

Organizacja: grupa studentów UTW Siewierz – 30 osób.

Bardzo ważnym projektem, który przyniósł dużo satysfakcji studentom UTW Siewierz oraz środowisku było samodzielne zorganizowanie Jubileuszu 5-lecia działalności. Brało udział w tym spotkaniu ok. 250 osób na czele z władzami Miasta i Gminy Siewierz, władzami powiatu oraz posłami i senatorami RP z regionu. Był to duży sukces w środowisku. Grupa studentów stworzyła duży pokaz multimedialny – Nasz Uniwersytet. To pokaz dorobku UTW Siewierz, opisywał życie społeczne Seniorów. Było ono bardzo barwne i pracowite.

Druga grupa studentów UTW Siewierz zredagowała pięknie wydany – Biuletyn Jubileuszowy.

Wnioski końcowe

Trwała zmiana struktury demograficznej społeczeństwa polskiego w kierunku wzrostu udziału osób w wieku 60+ w populacji, sprzyja zwiększeniu sprawstwa seniorów w życiu społecznym, w tym w instytucjach społeczeństwa obywatelskiego. Liderzy badanych UTW i NGOs wiedzą o tym i pytani o to, kto jest liderem opinii i twórcą wzorów uczestnictwa społecznego w ich mieście (szczególnie niewielkim – do 30 tys. mieszkańców) czy wsi, często wskazują na siebie. Uczestnicy badań skupieni w UTW i w współpracujących z nimi organizacjach pozarządowych, to w większości ludzie aktywni, posiadający pasję poznawczą oraz motywację aktywnego uczestnictwa w zmienianiu swoich lokalnych społeczności, inicjowania i realizowania oddolnych innowacji społecznych.

W książce postawiono cztery pytania badawcze. Jakie wyniki badań uzyskano w odpowiedzi na pytanie dotyczące zakresu kompetencji cyfrowych jako elementu sprawczości zbiektywizowanej badanych członków organizacji pozarządowych?

Zaprezentowane wyniki badań fokusowych, wywiadów CAWI oraz informacje pozyskane z oficjalnych stron internetowych organizacji, dowodzą stosunkowo wysokich kompetencji cyfrowych i umiejętności komunikacyjnych liderów i członków śląskich senioralnych NGOs, które korzystnie warunkują ich możliwości zbiektywizowanego sprawstwa podczas budowania swojego wizerunku w otoczeniu społecznym.

Zdecydowana większość uczestników badań zadeklarowała, że ich organizacje mają własną stronę internetową, konta na Facebooku, własne logo i hasło, biuletyny online, współpracują z mediami lokalnymi i regionalnymi oraz wykorzystują posiadane kompetencje cyfrowe w swoich projektach. Ponadto badana grupa seniorów, dostrzega wagę konsekwentnego kreowania wizerunku ich organizacji pozarządowych, szczególnie jeśli chodzi o budowanie relacji z otoczeniem społecznym i instytucjonalnym. Dostrzegają także potrzebę budowania silnych i trwałych relacji ze środowiskiem, w którym funkcjonują. Posiadają wiedzę, umiejętności i kompetencje cyfrowe, aby aktywnie współtworzyć śląskie *smart cities*.

Kompetencje te pozytywnie warunkują też ich możliwości sprawcze podczas wdrażania innowacji społecznych.

Przedstawione wyniki wyróżniają badanych seniorów od uczestników innych podobnych badań kompetencji cyfrowych¹. Należy jednak zaznaczyć, że inne dostępne badania dotyczą osób niebędących członkami organizacji pozarządowych, czyli prawdopodobnie mniej aktywnych społecznie. Rzeczonych wyniki nie są w pełni porównywalne z badaniami autorów.

Kolejne dwa pytania badawcze dotyczyły kwestii: jakie strukturalnie uwarunkowane bariery oraz jakie bariery świadomościowe sprawczości dostrzegają badani seniorzy w swojej działalności innowacyjnej?

W wyniku analizy danych jakościowych z zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) zdiagnozowano określone rodzaje barier sprawstwa, warunkujące negatywnie inicjowanie, testowanie i wdrażanie innowacji społecznych w analizowanych środowiskach i organizacjach pozarządowych. W obszarze barier uwarunkowanych strukturalnie, a dokładniej kontekstu ekonomicznego, uczestnicy FGI podkreślali przede wszystkim wagę ograniczeń finansowych. Za najistotniejsze bariery z kontekstu polityczno-kulturowego uznano bariery biurokratyczne w instytucjach lokalnych, regionalnych i centralnych, charakter realizowanych polityk społeczno-kulturowych, zorientowanych na działania instytucji państwowych w przeciwieństwie do społecznych oraz ograniczona pomoc władz lokalnych.

Wśród barier świadomościowych wskazywano przede wszystkim na istnienie elementów składowych wiążącego, nie-pomostowego kapitału społecznego, brak silnej sieci społecznych w odpowiednich społecznościach lokalnych, a także na rywalizację między organizacjami, zazdrość interpersonalną i grupową oraz inne negatywne emocje grupowe, takie jak urazy i resentymenty². Ponadto badani wskazywali na ograniczenia sprawczości uwarunkowane rozbieżnymi interesami grupowymi, stanem umysłów wdrażających i użytkowników innowacji, brakiem zaufania do innowatorów, brakiem zgody otoczenia na wspólne podejście do zmian tworzonych przez innowacje.

¹ A. Klimczuk, *Kierunki rozwoju uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce*, „E-mentor” 2013, nr 4 (51), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/51/id/1048> [dostęp: 29.09.2020]; W. Borczyk, *Sytuacja osób starszych w kontekście doświadczeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych „Wrzos” 2012, http://www.wrzos.org.pl/download/Ekspertyza_2_ASOS.pdf [dostęp: 22.02.2018]; W. Borczyk, W. Nalepa, B. Knapik, W. Knapik, *Standardy działania uniwersytetów trzeciego wieku*, Wyd. Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń UTW, Nowy Sącz 2012.

² D. Dolińska-Weryńska, P. Weryński, *Innovation as a remedy to group resentiments inside an organization. Report from focus group interview*, Silesian University of Technology, „Scientific Papers Organization and Management” 2019, nr 140, s. 49–61.

Jeśli odnieść zdiagnozowane powyżej rodzaje barier sprawstwa podczas wdrażania innowacji społecznych, do sześciu etapów procesu innowacji przedstawionych w *Open Book of Social Innovation*³: inspiracji, propozycji, prototypu, utrzymania, skalowania i zmiany systemowej, to należy stwierdzić, że najczęściej badani sami są inspiratorami zmian. Następnie są twórcami propozycji zmian, symulacji i prototypów, wykonywanych w małej skali, np. w społecznościach lokalnych. Później sukcesywnie poszerzają skalę działalności, aż do wyprowadzenia działań poza miasto, region i kraj (przypadek Olimpiady Sportowej UTW i Organizacji Senioralnych w Łazach).

Największe trudności sprawia im skalowanie efektów ich innowacji, choć najczęściej mierzą efekty swoich innowacji liczbą nowych członków. Problemem jest też utrwalenie zmian systemowych, które często wymaga instytucjonalnego, finansowego i eksperckiego zaangażowania władz samorządowych.

Ostatnie, ale nie najmniej ważne pytanie dotyczyło typów refleksyjności podejmowanych przez respondentów przy wdrażaniu innowacji społecznych. Uczestnikami badań, skupionymi w Uniwersytetach Trzeciego Wieku i w współpracujących z nimi organizacjach pozarządowych, są w większości osoby aktywne, posiadające pasję poznawczą i motywację do aktywnego udziału w zmianie swoich lokalnych społeczności, inicjowaniu i realizacji oddolnych innowacji społecznych. Nie jest im obca autonomiczna refleksyjność, faworyzująca innowacyjne postawy i krytyczne podejście do otoczenia. Zgodnie z założeniami teorii morfogenetycznej stanowi ona podstawowy składnik świadomości jednostki, ułatwiający wdrażanie innowacji społecznych (scenariusz morfogenetyczny).

Badani mają potencjał, wiedzę i kompetencje sprawstwa do aktywnego współtworzenia Społeczeństwa 5.0. Skąd taki pozytywny wynik badań? Użyte wyniki badań świadczą o stosunkowo wysokim poziomie sprawczości społecznej badanych. W większym stopniu determinują je role społeczne badanych – liderów i członków senioralnych organizacji pozarządowych. Są to głównie osoby z wyższym wykształceniem, liderzy lokalnej społeczności i organizacji, stosunkowo niezależni finansowo, posiadający zabezpieczenie w postaci emerytur, oszczędności. Często są w dalszym ciągu aktywni zawodowo i społecznie, dysponując znacznym kapitałem społecznym: pomostowym i wiążącym. W postawach badanych przejawiały się cechy autonomicznej refleksyjności, sprzyjającej innowacjom. Dysfunkcyjnym elementem

³ R. Murray, J. Caulier-Grice, G. Mulgan, *Open book of Social Innovation*, <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovation.pdf> [dostęp: 16.09.2018].

ich ogólnie proinnowacyjnej refleksyjności są negatywne emocje grupowe (np. urazy, zawiści), ujawniające się w wypowiedziach respondentów.

Należy jednak wprowadzić zastrzeżenie dotyczące specyfiki badanej grupy, która nie jest reprezentatywna dla populacji polskich seniorów. Fakt ten zmienia relatywnie optymistyczną interpretację uzyskanych wyników. Autorzy zdają sobie sprawę z tego, że np. kompetencje cyfrowe i komunikacyjne badanych różnią się in plus od poziomu wiedzy cyfrowej i umiejętności komunikacyjnych większości Polaków w wieku senioralnym⁴. Powyższa obserwacja wynika z posiadanej wiedzy o poziomie wykształcenia badanych oraz pełnionych przez nich ról i funkcji zawodowych, społecznych i organizacyjnych, zarówno w przeszłości, jak i obecnie.

Wartością dodaną prezentowanych badań w wymiarze teoretycznym jest operacyjne doprecyzowanie schematu morfogenetycznego analizy przyczynowej Margaret Archer. Istotne teoretycznie novum to skonceptualizowanie pojęcia sprawstwa uwarunkowanego strukturalnie (zobiektywizowanego) i sprawstwa świadomościowego, co pozwoliło na precyzyjną operacjonalizację głównych pytań badawczych dotyczących barier sprawstwa. W wymiarze empirycznym zdiagnozowano bariery, które pojawiają się przy wdrażaniu innowacji społecznych w wybranych śląskich organizacjach pozarządowych. W przyszłości pod względem aplikacyjnym uzyskane wyniki badań pozwolą na realizację projektów edukacyjnych i wdrożeniowych (action research), adekwatnych do potrzeb badanych grup społecznych.

Zadaniem na przyszłość pozostaje poszerzenie zakresu badań o inne śląskie środowiska senioralne, Uniwersytety Trzeciego Wieku i organizacje pozarządowe, a w dalszej perspektywie podjęcie ponadregionalnych i wielonarodowych badań porównawczych. Jednak fakt, że zdecydowana większość badanych należy do inteligencji, czyli warstwy społecznej historycznie, kulturowo i w dużej mierze ekonomicznie uprzywilejowanej, w istotny sposób wyróżnia polski kontekst strukturalny i kulturowy (15% populacji). Ten specyficzny, wschodnioeuropejski kontekst etosowy, związany z nadreprezentacją osób z wykształceniem wyższym wśród członków UTW i senioralnych NGOs może utrudniać konstruowanie studiów porównawczych na temat sprawczości społecznej w skali międzynarodowej, ale ich nie wyklucza.

⁴ A. Klimczuk, *Kierunki rozwoju uniwersytetów...*, op. cit.; A. Klimczuk, *Social Innovation in Poland*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015.

Bibliografia

- Adamiak P., *Wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2015.
- Anthonissen P.F., *Komunikacja kryzysowa*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013.
- Archer M., *Can Reflexivity and habitus work in tandem?*, [w:] Archer M., *Conversations About Reflexivity*, Routledge, London–New York 2010.
- Archer M., *Conversations About Reflexivity*, Routledge, London–New York 2010.
- Archer M., *Critical Realism and Concrete Utopias*, „Journal of Critical Realism” 2019, vol. 18.
- Archer M., *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013.
- Archer M., *How Agency is Transformed in the course of Social Transformation: Don't Forget the Double Morphogenesis*, [w:] Archer M., *Generative Mechanisms Transforming the Social Order*; Springer, New York 2015.
- Archer M., *Jak porządek społeczny wpływa na ludzkie sprawstwo? Refleksyjność jako mechanizm pośredniczący między strukturą a sprawstwem*, [w:] Szlachcicowa I., Nowaczyk O., Mrozowicki A. (red.), *Sprawstwo. Teorie, metody, badania empiryczne w naukach społecznych*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013.
- Archer M., *Making our Way through the World. Human Reflexivity and Social Mobility*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Archer M., *Morfogeneza: ramy wyjaśniające realizmu*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne UKSW” 2015, nr 10.
- Archer M., *Morphogenesis and the Crisis of Normativity*, Springer, New York 2016.
- Archer M., *Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action*, „British Journal of Sociology” 2010, vol. 61.
- Archer M., *Reconstructing Sociology: The Critical Realist Approach*, „Journal of Critical Realism” 2016, vol. 15, nr 4.
- Archer M., *Social Integration, System Integration and Global Governance*, [w:] Rossi I., *Frontiers of Globalization Research*, Springer, New York 2007.
- Archer M., *Structural Conditioning and Personal Reflexivity*, [w:] Finn D., *Distant Markets, Distant Harms: Economic Complicity and Christian Ethics*, Oxford University Press, Oksford 2014.
- Archer M., *Structure, Agency and the Internal Conversation*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

- Archer M., *Structure, Culture and Agency*, [w:] Jacobs M., Hanrahan N., *The Blackwell Companion to the Sociology of Culture*, Blackwell Publishing, Oxford 2005.
- Archer M., *The Morphogenetic Approach; Critical Realism's Explanatory Framework Approach*, [w:] Róna P., Zsolnai L., *Agency and Causal Explanations in Economics*, „Virtues and Economics” 2019.
- Archer M., *The Reflexive Imperative in Late Modernity*, Cambridge University Press, Cambridge 2012.
- Archer M., Maccarini A.M., *Engaging with the World: Agency, institutions, historic formations*, Routledge, London–New York 2013.
- Batorski D., *Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. Diagnoza społeczna 2011 – warunki i jakość życia Polaków. Raport*, „Contemporary Economics” 2011, vol. 5.
- Batorski D., Płoszaj A., *Diagnoza i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014–2020*, Warszawa 2012.
- Bednarczyk I., Trzeciak S., Śledź D., *Perspektywy rozwoju innowacji społecznych na Mazowszu – raport końcowy*, Instytut Badań i Analiz Grupa Olsztyńska Szkoła Biznesu, Warszawa–Olsztyn 2015.
- Bhaskar R., *The Possibility of Naturalism*, Harvester Wheatsheaf, New York 1989.
- Borczyk W., Nalepa W., Knapik B., Knapik W., *Standardy działania uniwersytetów trzeciego wieku*, Wyd. Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń UTW, Nowy Sącz 2012.
- Bukowiecki A., Rudnicki S., Strycharz J., *Społeczny wymiar innowacji*, „Zarządzanie Publiczne” 2012, nr 2 (20).
- Chrostowski A., Jemielniak D., *Action research w teorii organizacji i zarządzania*, „Organizacja i Kierowanie” 2008, nr 1 (131).
- Coser L.A., *Funkcje konfliktu społecznego*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2009.
- Dolińska-Weryńska D., Weryński P., *Innovation as a remedy to group resentiments inside an organization. Report from focus group interview*, „Scientific Papers Organization and Management” 2019, nr 140.
- Dost M., Badir Y.F., Sambasivan M., Umrani W.A., *Open-and-closed process innovation generation and adoption: Analyzing the effects of sources of knowledge*, „Technology in Society” 2020, t. 62.
- Drucker P., *Innowacja i przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa 1992.
- Edwards-Schachter M., Wallace M.L., *Shaken, but not stirred: Sixty years of defining social innovation*, „Technological Forecasting and Social Change” 2017, nr 119.
- Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
- Fombrun C.J., *Reputation*, Harvard Business School Press, Harvard–Boston 1996.
- Fombrun C.J., van Riel C.B.M., *Fame and Fortune*, Prentice Hall, Indianapolis 2004.
- Formosa M., *Renewing Universities of the Third Age: Challenges and visions for the future*, „Recerca” 2009, nr 9.
- Fougère M., Segercrantz B., Seeck H., *A critical reading of the European Union's social innovation policy discourse: (Re)legitimizing neoliberalism*, SAGE Journals, 2017.
- Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Zysk i Spółka, Poznań 2003.

- Greenwood D.J., Levin M., *Introduction to Action Research*, Sage, London 1998.
- Haffer M., Karaszewski W. (red.), *Czynniki wzrostu gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2004.
- Hensel P., Glinka B., *Teoria ugruntowana*, [w:] Jemielniak D. (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teoria*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Herrera M.E.B., *Social innovation for bridging societal divides: Process or leader? A qualitative comparative analysis*, „Journal of Business Research” 2016, vol. 69, nr 11.
- Hilarowicz A., Lech A., *Procesy i strategie*, [w:] Weryński P., *Matryca potrzeb marketingowych w sektorze MMŚP. Diagnoza problemu i konstrukcja narzędzia*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
- Hołda M., *Edukacja osób starszych w zakresie korzystania z internetu*, [w:] Szmigielska B., *Edukacja w dwóch światach – offline i online*, WiR PARTNER, Kraków 2011.
- Howaldt J., Butzin A., Domanski D., Kaletka C., *Theoretical approaches to social innovation: A critical literature review. Deliverable of the project: Social Innovation: Driving Force of Social Change (SI-DRIVE)*, Sozialforschungsstelle, Dortmund 2014.
- James W., *Pojęcia filozoficzne a praktyczne wyniki*, [w:] Buczyńska-Garewicz H., *James*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 2001.
- Janasz W., Koziół K., *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007.
- Jasiński A.H., *Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006.
- Jędrzych E., Szczepańczyk M., *O potrzebie innowacji społecznych w kształceniu ustawicznym Polaków (Lifelong Learning)*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2017, nr 1 (51).
- Kasprzyk S., *Innowacje, od koncepcji do produkcji*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1980.
- Klimczuk A., *Social Innovation in Poland*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015.
- Knee C., *Learning from experience: five challenges for retailers*, „International Journal of Retail & Distribution Management” 2002, nr 11.
- Konecki K., Chomczyński P., *Słownik socjologii jakościowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
- Kotler P., *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Gebethner i Spółka, Warszawa 1994.
- Kożusznik B., *Kluczowa rola psychologii we wspieraniu i w stymulowaniu innowacyjności*, [w:] Kożusznik B., *Psychologiczne uwarunkowania innowacyjności*, „Chowanna” 2010, t. 2, nr 35.
- Kuzior A., Kwilinski A., Tkachenko V., *Sustainable development of organizations based on the combinatorial model of artificial intelligence*, „Entrepreneurship and Sustainability Center” 2019, t. 7.
- Kwaśnicki W., *Innowacje społeczne – nowy paradygmat czy kolejny etap w rozwoju kreatywności człowieka*, [w:] Misztala W., Chimiak G., Kościański A. (red.), *Obywatelskość wobec kryzysu: uśpieni czy innowatorzy?*, IFiS PAN, Warszawa 2015.
- McCraw T., *Prophet of Innovation. Joseph Schumpeter and Creative Destruction*, Harvard University Press, Cambridge 2007.
- Merton R., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.

- Merton R., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 2002.
- Mulgan G., Tucker S., Ali R., Sanders B., *Social Innovation – What it is, why it Matters, How it Can be Accelerated*, The Young Foundation, Oxford 2007.
- Nonaka I., Tateuchi H., *Kreowanie wiedzy w organizacji*, PFPK, Warszawa 2000.
- Ober J., *Innovation Adoption: Empirical Analysis on the Example of Selected Factors of Organizational Culture in the IT Industry in Poland*, „Sustainability” 2020, t. 12, nr 20.
- OECD, Eurostat, *Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Departament Strategii i Rozwoju Nauki – wydanie polskie, Warszawa 2008.
- OECD, *How's Life? Measuring Well-Being*, OECD Publishing, Paris 2011.
- Oslo Manual, *Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, OECD/European Communities, Paris, 2005.
- Pearce C.L., Conger J.A., *Shared Leadership: Reframing the Hows and Whys of Leadership*, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks, London–New Delhi 2003.
- Rola Uniwersytetów Trzeciego Wieku w procesie aktywizacji kulturalnej seniorów. Raport z badań*, Kraków 2016.
- Rogers E.M., *Communication of innovations: a cross-cultural, approach*, Free Press, London–New York 2003.
- Romer P., *Endogenous Technological Change*, „The Journal of Political Economy” 1990, vol. 98, nr 5.
- Rudnicka M., *Reprezentacja interesów socjalnych a rynek towarów i usług, [w:] Osoby starsze – samostanowienie i samoorganizacja*”, Uniwersytet Rzeszowski (ur.edu.pl).
- Scheler M., *Resentiment a moralność*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1997.
- Schoeck H., *Der Neid. Eine Theorie der Gesellschaft*, Verlag Karl Alber, Freiburg–München 1966.
- Schumpeter J.A., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- Stefański M., *Regionalne wspieranie procesów innowacyjnych w gospodarce w oparciu o fundusze strukturalne. Raport z badań*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2008.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2009.
- Weryński P., Dolińska-Weryńska D., Tokar J., *Zarządzanie innowacjami w sektorze MŚP*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014.
- Weryński P., *Konteksty resentmentalne jako otoczenie innowacji*, „Przegląd Organizacji” 2018, nr 12.
- Whitfield P.R., *Innowacje w przemyśle*, PWE, Warszawa 1979.
- Williamson A., *Gender issues in older adults' participation in learning: Viewpoints and experiences of learners in the University of the Third Age (USA)*, „Educational Gerontology” 2000.
- Wojcik K., *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Wydawnictwo Placet, Warszawa 2005.
- Wolniak R., *Social welfare organization in Poland*, „Silesian University of Technology Publishing House. Scientific Papers and Management Series” 2020, nr 143.

- Wronka-Pośpiech M., *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 212.
- Zacher L.W., *Innowacja*, Encyklopedia socjologii, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

Źródła internetowe

- Amanatidou E., Gagliardi D., Cox D., *Social engagement: Towards a typology of social innovation*, https://www.researchgate.net/publication/323809176_Social_engagement_Towards_a_typology_of_social_innovation_MIOIR_MBS_Working_Paper_Series-Working_Paper_82 [dostęp: 19.10.2020].
- Batorski D., *Korzystanie z nowych technologii: uwarunkowania, sposoby i konsekwencje*, [w:] Czapiński J., Panek T., *Diagnoza społeczna*, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2005.pdf [dostęp: 19.05.2020].
- Batorski D., *Technologie i media w domach i w życiu Polaków*, „Contemporary Economics” 2015, <http://ce.vizja.pl/en/issues/volume/9/issue/4#art421> [dostęp: 19.05.2020].
- Batorski D., Zając J.M., *Między alienacją a adaptacją – Polacy w wieku 50+ wobec internetu. Raport Otwarcia Koalicji „Dojrz@łość w sieci”*, http://dojrzaloscwsieci.pl/tl_files/pliki/Raport.pdf [dostęp: 22.05.2020].
- Borczyk W., *Sytuacja osób starszych w kontekście doświadczeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, http://www.wrzos.org.pl/download/Ekspertyza_2_ASOS.pdf [dostęp: 22.02.2018].
- Conger S., *A List of Social Inventions*, <http://www.innovation.cc/books/conger-book-table.html> [dostęp: 26.11.2016].
- European Commission, *Guide to social innovation*, <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/> [dostęp: 31.05.2019].
- Human Smart City – przewodnik dla samorządów*, <https://www.popt.gov.pl/strony/wiadomosci/human-smart-city-przewodnik-dla-samorzadow/> [dostęp: 22.06.2020].
- Klimczuk A., *Kierunki rozwoju uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce*, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/51/id/1048> [dostęp: 29.09.2020].
- Matusiak K. (red.), *Słownik pojęć: Innowacje i Transfer Technologii*, www.pi.gov.pl [dostęp: 13.12.2017].
- Mendes A., Batista A., Fernandes L., Macedo P., Pinto F., Rebelo L., Ribeiro M., Ribeiro R., Sottomayor M., Tavares M., Verdelho V., *Barriers to Social Innovation*, <http://www.tepsie.eu/images/documents/tepsie.d3.1barrierstosocialinnovation.pdf> [dostęp: 19.09.2018].
- Męcik K., *Samoorganizacja oraz aktywność seniorów z perspektywy Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, https://www.bagso.de/fileadmin/user_upload/bagso/03_Themen/Internationale_Altenpolitik/Austausch/Booklet_Osoby_starsze_-_samoorganizacja.pdf [dostęp: 19.03.2021].
- Mulgan G., *Post-crash investing in a better world*, *TED Global 2009 Conference*, http://www.ted.com/talks/geoff_mulgan_post_crash_investing_in_a_better_world_1.html [dostęp: 26.11.2016].

- Mulgan G., Ali R., Halkett R., Sanders B., *In and out of sync. The challenge of growing social innovations. Research report, London*, http://www.youngfoundation.org/files/images/In_and_Out_of_Sync_Final.pdf [dostęp: 26.12.2017].
- Murray R., Caulier-Grice J., Mulgan G., *Open book of Social Innovation*, Young Foundation, <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-SocialInnovationg.pdf> [dostęp: 16.09.2018].
- Nilsson W.O., *Social innovation: An exploration of the literature*, <http://www.sig.uwaterloo.ca/documents/SocialInnovation.pdf> [dostęp: 27.11.2016].
- Novikova K., Wiśniewska M., *Creation and innovation in selected theories of social sciences and humanities*, https://www.researchgate.net/publication/321389770_Tworczosc_a_innowacja_w_swietle_wybranych_koncepcji_w_naukach_spolecznych_i_humanistycznych [dostęp: 15.07.2019].
- Osoby starsze – samostanowienie i samoorganizacja*, <https://www.ur.edu.pl/universytet/utw/klub-brydza-towarzyskiego-i-szachow/fw-osoby-starsze---samostanowienie-i-samoorganizacja,30440> [dostęp: 19.03.2021].
- Skrzypek E., *Czynniki kształtujące jakość życia*, <http://idn.org.pl/Lodz/Mken/Mken%202001/Referaty%202001/14.pdf> [dostęp: 20.04.2013].
- Uniwersytet III Wieku w Łazach, <http://www.utwlazy.pl/> [dostęp: 19.05.2020].
- Uniwersytet III Wieku w Nędzy, <http://nedza-utw.bo.pl/> [dostęp: 19.05.2020].
- Westley F., *Social Innovation and Resilience: How One Enhances the Other*, http://www.ssireview.org/articles/entry/social_innovation_and_resilience_how_one_enhances_the_other [dostęp: 26.11.2016].
- Westley F., *The social innovation dynamic*, <http://sigeneration.ca/blog/wpcontent/uploads/2010/07/TheSocialInnovationDynamic.pdf> [15.07.2019].
- <http://www.ncbr.gov.pl/programy-krajowe/innowacje-spoleczne/> [dostęp: 18.01.2018].
- <https://www.innowacjespoleczne.org.pl/innowacje-spoleczne> [dostęp: 15.01.2018].
- <http://www.ppp.pi.gov.pl/parp/data/slownik/slownik.html> [dostęp: 7.11.2017].
- www.pi.gov.pl [dostęp: 15.01.2018].
- <https://www.ur.edu.pl/universytet/utw/klub-brydza-towarzyskiego-i-szachow/fw-osoby-starsze---samostanowienie-i-samoorganizacja,30440> [dostęp: 19.03.2021].

Aneks

Załącznik A

Innowacje społeczne zostały zaakceptowane operacyjnie w perspektywie budżetowej 2014–2020 przez instytucje Unii Europejskiej jako piąty typ innowacji, obok czterech wcześniejszych standaryzowanych w Oslo Manual¹. Pojęcie to trwale funkcjonuje w ramach polityki i programów Komisji Europejskiej, np. w europejskim Programie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, Unii innowacji, Inicjatywie na rzecz przedsiębiorstw społecznych, Pakiecie na rzecz zatrudnienia i inwestycji społecznych, Agendzie cyfrowej, Nowej polityce przemysłowej, Partnerstwie innowacyjnym na rzecz aktywnego i zdrowego starzenia się, Polityce spójności².

Załącznik B

B1. Zakresy tematyczne pytań dla liderów i członków badanych organizacji pozarządowych zawarte w kwestionariuszu CAWI:

1. Opis organizacji (podać nazwę, adres organizacji, dane teleadresowe osoby zarządzającej, okres działalności, działy/grupy operacyjne, strukturę wewnętrzną, sposób zarządzania, szczególne osiągnięcia organizacji, dobre praktyki).
2. Opis środowiska, w którym działa organizacja (z kim organizacja współpracuje, kto ją wspiera (finansowo, merytorycznie), jakie inne organizacje pracują na rzecz seniorów w środowisku, jak wygląda współpraca między nimi).
3. Sposób komunikowania się z otoczeniem (własna strona internetowa, newsletter, własne logo, hasło promujące organizację z zewnątrz, przyjazne media, metody rekrutacji członków).

¹ Oslo Manual, *Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, OECD/European Communities, Paris, 2005.

² M. Wronka-Pośpiech, *Innowacje społeczne – pojęcie i znaczenie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 212.

4. Opis wybranego realizowanego projektu/działania, z którego organizacja jest najbardziej dumna (nazwa, czas realizacji, cel, liczba uczestników, krótki opis działań/zadań, efekty, napotkane trudności).
5. Analiza SWOT organizacji (mocne i słabe strony, szanse, zagrożenia).

B2. Główne zakresy pytań składających się na scenariusz wywiadu grupowego (FGI):

1. Jakie widzisz bariery w swojej organizacji pozarządowej, które utrudniają wprowadzanie innowacji w organizacji? Które bariery są najtrudniejsze do pokonania?
2. Jakie widzisz bariery w otoczeniu organizacji, które utrudniają wprowadzanie innowacji, w tym społecznych? Które bariery są najtrudniejsze do pokonania?
3. Jakie jest znaczenie zazdrości i nieufności osobistej i grupowej we wdrażaniu innowacji?
4. Kto wspiera zmiany w Twojej organizacji, a kto je blokuje?

Scenariusz FGI w projekcie „Innowacja społeczna trzecią misją uczelni”

Przeprowadzone zostaną wywiady fokusowe, w grupie 10–12 osób, jeden wywiad z każdą z 21 grup (środowiskami). Wywiady prowadzone będą w formie dyskusji pod kierunkiem moderatora na podstawie scenariusza. Skoncentrowane będą wokół postawionych wątków do dyskusji.

Moderatorzy: dr Piotr Weryński, dr Dorota Dolińska-Weryńska, mgr Remigiusz Kozubek

Analizie poddane będą Państwa opinie, spostrzeżenia, wyobrażenia itp. dotyczące:

Obszar 1) innowacji, innowacyjności, innowacji społecznej,

Obszar 2) barier w organizacji, gminie, środowisku, które utrudniają wprowadzenie innowacji społecznych,

Obszar 3) barier komunikacyjnych, wizerunku i marki organizacji innowacyjnej.

Wprowadzenie (czas: 10 min.)

- a. przedstawienie się moderatora
- b. informacja o zasadach spotkania
- c. przybliżenie techniki FG oraz roli moderatora
- d. informacja o nagrywaniu spotkania, zapewnienie o dyskrecji, wyłącznie dla celów badawczych
- e. zapewnienie o tym, że opinia każdej osoby jest akceptowana i ważna

Przebieg dyskusji będzie nagrywany. Cała dyskusja będzie trwała około godziny. Ważne jest, abyście Państwo wiedzieli, że przebieg badania jest utajniony, oznacza to, że informacje, które Państwo udzielicie są objęte tajemnicą. Informacje stanowią dla nas

material badawczy, który zostanie poddany analizie i jedynie wnioski z badania będą publikowane.

Czy każdy z Państwa wyraża zgodę na udział w badaniu?

Pytania wprowadzające do dyskusji:

- 1. Proszę podać jakie zawody oraz jakie organizację pozarządowe Państwo reprezentują.*
- 2. Słowo innowacja kojarzy mi się z?*

Pytania zasadnicze (około 60 min.)

1. Pytania obszar 1: Rozumienie pojęcia innowacja społeczna, innowacyjność, innowacyjna organizacja?

Jaką osobę można uznać za lidera innowacji? / Po czym można poznać organizację innowacyjną?

Najważniejszą cechą innowatora jest?

Kto lub co ma decydujący wpływ na to czy organizacja jest innowacyjna?

2. Pytania obszar 2: Bariery strukturalne, kulturowe. Resentyment a innowacja

Jakie bariery dostrzegasz w swojej organizacji i otoczeniu utrudniające wprowadzanie innowacji, w tym społecznych ?

Które grupy społeczne, środowiska są, według Państwa, wykluczone ze sfery aktywności obywatelskiej?

Jakie grupy społeczne, środowiska czują się skrzywdzone, pozostawione sobie, wykorzystywane w Państwa gminie?

Które grupy społeczne i środowiska społeczno-zawodowe dominują społecznie, tzn. narzucają wzory konsumpcji, spędzania wolnego czasu, są liderami opinii?

Między którymi grupami, środowiskami występują najsilniejsze napięcia, konflikty?

Jakie jest znaczenie zawiści osobistych i grupowych w prowadzeniu innowacji?

Kto popiera zmiany, a kto blokuje?

Państwa środowisko społeczne jest proinnowacyjne czy antyinnowacyjne? Dlaczego?

3. Pytania obszar 3: Bariery komunikacyjne, tworzenie wizerunku i marki NGOs

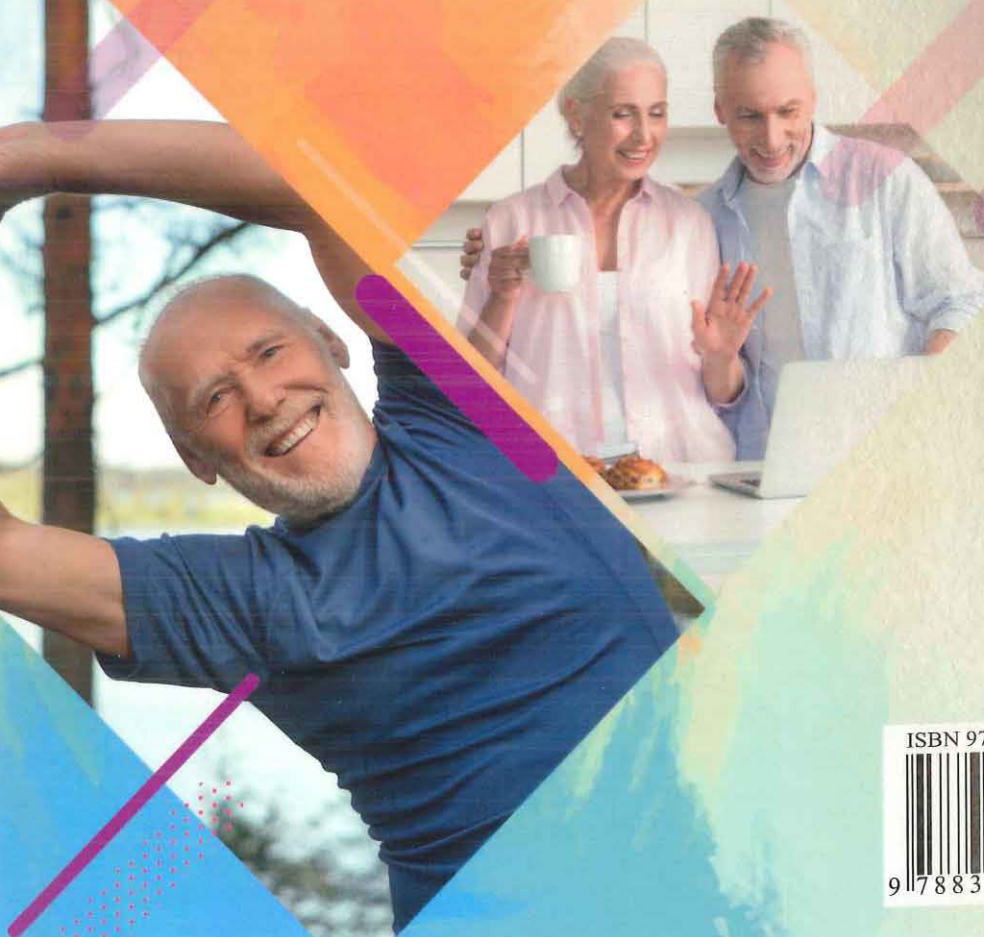
Jakie znaczenie ma wizerunek i marka dla innowacyjnej organizacji pozarządowej?

W jaki sposób organizacja pozarządowa komunikuje się z otoczeniem?

Jakim podejściem do klienta charakteryzuje się innowacyjna organizacja pozarządowa?

Podstawą teoretyczną badań, zaprezentowanych w książce, była morfogenetyczna teoria struktury i sprawstwa. Na jej podstawie i przy wykorzystaniu analizy jakościowej danych uzyskanych podczas zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) oraz wywiadów internetowych wspomaganych komputerowo (CAWI) z członkami senioralnych organizacji pozarządowych, dokonano diagnozy barier rozwojowych i podjęto próbę wyjaśnienia przyczyn występowania napięć społecznych w procesach powstawania i wdrażania innowacji społecznych. Przedstawiono i zastosowano też autorski, morfogenetyczny schemat wyjaśniania przyczyn powstawania mechanizmów i efektów resentymalnych, warunkujących przebieg innowacji społecznych.

Zaprezentowano również dobre praktyki oraz przykłady wybranych projektów realizowanych przez biorące udział w badaniach organizacje senioralne, z podziałem na środowiska wielkomiejskie, średnie miasta oraz środowiska małomiasteczkowe i wiejskie. Część praktyczna może być zatem przydatnym drogowskazem dla innych senioralnych organizacji pozarządowych, które podejmują działania włączające do życia społecznego, obywatelskiego czy lokalnej społeczności.

ISBN 978-83-8017-381-1

